שדי חמד אסיפת דינים חנוכה

הרב חיים חזקיהו מדיני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שדי חמד אסיפת דינים חנוכה

הרב חיים חזקיהו מדיני

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שדי-חמד-אסיפת-דינים-חנוכה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

מערכת חנוכה א) גרסינן בפרק במה מדליקין (ד' כ"א ע"ב) מאי חנוכה וכו' עד ונעשה נס והדליקו ממנו שמנה ימים וכו' הנה הגאון מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו הביא חקירה בשם הסמ"ג (טעות סופר הוא וצריך להיות הרא"ם בביאורו לסמ"ג כמו שנראה ממה שכתב בתשובת הגאון חכם צבי) מובא בפני יהושע ובחכם צבי סי' פ"ז דלמה הוצרכו לנס הרי טומאה הותרה בצבור והיו יכולין להדליק בשמן טמא ותירץ דעל כל פנים צריכין למיהדר על טהרה היכא דאפשר ובחידושי למסכת שבת כתבתי מאז הימים שדבריו תמוהים דכיון דהחקירה היא דטומאה הותרה בצבור הרי למאן דאמר הותרה בצבור אמרינן ביומא דף ו' ע"ב דאפילו אהדורי אבית אב אחרינא לא מהדרינן אף שבקל היו יכולין לחזור אחריהם וכל שכן לחזור אחר שמן טהור שהוא טורח גדול שלא ימצא בקל שמן כתית למאור שלא היו צריכים לטרוח ואם כן למה הוצרכו לנס כלל והבאתי לשון הגאון פני יהושע שכתב וז"ל לכאורה יש לתמוה כל טורח הנס למה דהא קיימא לן טומאה הותרה בצבור והיו יכולין להדליק בשמן טמא ובשלמא למאן דאמר דחויה היא הכא שפיר קצת מה שאין כן למאן דאמר הותרה דאפילו אהדורי לא מהדרינן עכ"ל (ועי"ש שכתב ליישב דרצה הקדוש ברוך הוא להראות חבתם וכו') דמתבאר שהגאון פני יהושע קבע יסוד קושיתו על פי מאי דאתמר בש"ס דלמאן דאמר הותרה אפילו אהדורי לא מהדרינן ואם כן אין מובן לדברי הרב מוהרצה"ח הנ"ל וגם קשה על דברי שניהם דאיך כתבו בפשיטות דקיימא לן כמאן דאמר טומאה הותרה ולפי הנראה נהפוך הוא וכמו שפסק הרמב"ם ברביעי מהלכות ביאת מקדש דין י"ד כמאן דאמר דחויה היא וכן בדין דקיימא לן הלכתא כרב ששת באיסורי וכמו שכתב מרן כסף משנה שם ובהשמטות הספר כתבתי דבזבחים ד' ל"ג ע"א אמרינן מכלל דתרווייהו (אביי ורבא) סברי טומאה דחויה היא בצבור עי"ש ברש"י ותוספות אלא שהתוספות ביומא דף ו' ד"ה אמר רב תחליפא סברי דרבא אית ליה הותרה וציינתי לעיין בספר ידיו של משה להרב מוהר"ם פריסקו בחידושיו שם אלה הדברים אשר כתבתי מאז ועתה אין אצלי הס' פני יהושע (לשבת) וידיו של משה לעיין בדב"ק והגאון חכם צבי פלפל קצת בהדברי הרא"ם (במה שכתב דעשיית השמן הוי מכשירין ואין דוחין את הטומאה) וסיים ועיקר קושית הרא"ם אינה כלום דאף שדוחה את הטומאה רצה הקדוש ברוך הוא להראות חבתם לפניו ית"ש ועשה להם נס זה עכ"ל:

ולפי מה שהבאתי בקונטריס הכללים במערכת הטי"ת אות כ"ב דהא דטומאה הותרה או דחויה אצל צבור אינה אלא טומאת מת ולא טומאת זבין וכו' תמיהני על הגאונים חכם צבי ופני יהושע ומוהרצה"ח שלא העירו על חקירת הרא"ם על פי זה דשפיר הוצרכו

לנס של שמן מפני שגלוי וידוע לפניו יתברך שכל השמנים נטמאו בשאר טומאות שאינן נדחות מפני הקרבן ומקרוב השגתי ס' ראש יוסף (להגאון פרי מגדים) על מסכת שבת וראיתי בחידושיו לדף כ"א ע"א על מה שאמרו בש"ס תני רמי בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש שכתב (בד"ה והוי יודע) וז"ל ועיין ברא"ם על הסמ"ג וב"ח ריש הלכות חנוכה הא טומאה בקרבן צבור דוחה טומאה ודוחה שבת ופני יהושע הקשה זה והנה יש לומר דנס נעשה להודיע חבתן של ישראל וכו' ע"כ לענייננו וגם עליה דמר יש לתמוה שלא העיר ממה שכתבתי דרק טומאת מת הוא דהותרה אצל קרבן צבור וגם יש להעיר דמסיגנון הלשון משמע שישוב זה דרצה הקדוש ברוך הוא להראות חבתן חידוש הוא שחדשה תורה דיליה ובאמת כבר קדמוהו רבנן בישוב זה כאמור וגם מה שנראה מדבריו שאף למאן דאמר טומאה דחויה בצבור קשיא וכתב שפני יהושע הקשה כן קשה דבדברי הפני יהושע שהבאתי מבואר דקושיתו היא למאן דאמר הותרה ומשום דלא בעי אהדורי אבית אב אחרינא וכו':

עתה ראיתי למרן הפרי חדש בסי' עת"ר שהביא (בד"ה וכתב הרא"ם) חקירה אחרת בשם הרא"ם דמה הועילו בהפך הנמצא הלא כשם ששאר השמנים נטמאו על ידי היונים גם השמן שבפך נטמא על ידי הכהנים בהדלקתם שהרי היו טמאי מתים ומה בין שאר שמנים לשמן הזה ותירץ הרא"ם שהדליקו על ידי עץ ארוך וכו' והרב פרי חדש כתב דקושיא מעיקרא ליתא משום דשאר השמנים נטמאו בטמאת זבות או בטמאת עבודה זרה וטמאות אלו לא הותרו בצבור אבל טומאת מת דחוייה היא בצבור לגבי הדלקת נרות וכדכתב הרמב"ם בשלישי מהלכות תמידין ומוספין והדלקת הנרות דוחה את השבת ומאה כקרבן שקבוע לו זמן שנאמר להעלות נר תמיד וברור שזהו דוקא טומאת מת ומיהו עשיית השמן שהוא ממכשירי הדלקה אינה דוחה את הטומאה דומיא דמכשירי מילה וכמו שכתב הרא"ם ויש לחלק ממנורה לשמן שאם לא כן איך עשו המנורה עכ"ל ודברי הרב פרי חדש הללו היו בהעלם עין העדה הגאון חתם סופר בחידושיו לשבת על דף כ"א שכתב וז"ל מצאו פך חתום בחותמו של כהן גדול ארשום פה מה שנראה לי דודאי טומאת מת הותרה בצבור אך הם גזרו על העכום"ז להיות כזבים וטומאת זב לא הותרה בצבור והיו חכמי הדור נבוכים מה לעשות אם להעמיד דבריהם במקום ביטול עבודה הדלקה או לא ועשה הקב"ה נס ודלק שמנה ימים מבלי שיצטרכו לבטל הדלקת נרות ומזה הראו להם מן השמים הסכמה על גדרי חכמינו ז"ל ונתחזק הדת ותורה שבעל פה עכ"ל בדף ז' ע"ד ושם בדף ח' ע"ד (בד"ה והנה יש) הביא מה שהקשה הגאון פני יהושע מה צורך לנס הא טומאה הותרה בצבור וסיים והיינו אם עדיין לא גזרו שיהיו נכרים

כזבים לכל דבריהם וליכא אלא משום טומאת מת שהותרה בצבור וכו' עכ"ל ודבריו מכוונים לדברי הרב פרי חדש דלא הותרה אלא טומאת מת ובמה שכתב כמסתפק אם עדיין לא גזרו שיהיו כזבים עיין בפרי חדש דפשיטא ליה שהיתה הגזרה אחר הנס ועיין בתוספות בשבת דף כ"א בד"ה שהיה מונח אם גזרו על הכותים שיהיו כזבים וכו' ועל פי דבריהם הם דברי הגאון חתם סופר ועיין להגאון מוהרש"א מה שתמה על זה דודאי גזרה זו היתה אחר הנס וכו' וחידוש הוא שמרן הפרי חדש לא זכר שר דברי התוספות בזה ואתה תחזה בס' ערוך השלחן סי' עת"ר מה שהאריך הרב לפלפל בדברי הרא"ם ובמה שתמה עליו הרב פר"ח והאריך ליישב דברי הרא"ם ולא פניתי לעיין במילי דמר לך נא ראה את דב"ק:

והנה ספר ביאורי הרא"ם על הסמ"ג שציין מרן הפרי חדש אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק ומדברי הגאון עוזיאל מייזליש בספרו עץ הדעת טוב על מסכת שבת בסוגיא דדף כ"א מאי חנוכה דתנו רבנן וכו' נראה שהרא"ם עצמו נרגש מזה (ולפי שאין ספר זה מצוי במדינה זו (קירים) אעתיק דב"ק בזה (בד"ה שם בגמרא מאי חנוכה וכו') וז"ל הקשה הרא"ם איך הדליקו המנורה באותם שמנה ימים שעדיין היו טמאי מתים וטמאו את השמן ומה הפרש בין השמן של אותו פך לשאר שמנים הטמאים והפרי חדש כתב שנטמאו בטומאת זיבה דלא הותרה בצבור אבל שמן שבפך נטמא במת דדחוייה בצבור עכ"ל וכל זה הוא לשיטתו אבל הרא"ם דחה זה וכתב דגם בשאר שמנים אין חשש רק שנטמאו בבגדים של נכרים דהוו מסתמא טמאי מת והדרא קושית הרא"ם לדוכתא וגם דאין זה ברור כל כך דטומאת זיבה לא דחיא בצבור דלא מצינו כן רק גבי פסח ובריש יומא דמפרישין מטומאת ביתו דבועל נדה הוי כנדה והכל מטעם שכתב רש"י ביומא דטומאה היוצאת מגופו חמירא אבל במגע זיבה מהיכא תיתי נימא דחמירא מטומאת מת רק דלמאן דאמר שוחטין וזורקין על טמא שרץ וכל שביחיד אינו נדחה בצבור לא עבדי בטומאה ואם כן מוכרח דגם טומאת שרץ לא נדחה בצבור יש לומר שפיר כמו שכתב הפרי חדש לא כן למאן דאמר אין שוחטין ושפיר גם טומאת נדחה בצבור שפיר יש לומר כמו שכתבתי עכ"ל:

מתבאר מסיגנון לשון הרב שהרא"ם עצמו כבר נרגש דיש לומר לחקירתו דשמא נטמאו בשאר טומאות שאין נדחות או מותרות בקרבן צבור אלא שדחה זו על פי איזה הכרח דלא היה לחוש כי אם לטומאת מת ומה שהרב (עץ הדעת) מסתפק אם גם בשאר טומאת אמרינן דדחויות או מותרות לגבי קרבן צבור הנה מדברי הרמב"ם ברביעי מהלכות ביאת מקדש דין י"ד משמע דרק טומאת מת ולא שאר טומאת עי"ש אך דברי הרב הנ"ל נראים

נכונים וראיתי שהגאון נציב"ב מלך בהעמק שאלה בפרשת וישלחשאלתא כ"ו ס"ק י"ז כתב כדברי הרב הנ"ל וכתב שהרב פרי חדש במחילת כבודו שגה בזה עי"ש גם בהגהות חשק שלמה להגאון מוהרש"ל מוילנא יצ"ו בהש"ס החדשים דפוס רא"ם תמה בזה על מרן הפרי חדש עי"ש דב"ק ולא פניתי להתיישב בדבר זה ויש להתיישב במה שכתבתי בקונטריס הכללים במערכת הטי"ת אות כ"ב ואיה"ש יתבאר במקום אחר בס"ד ועיין עוד לידידי הגאון מוהרש"ל הנ"ל בספרו הבהיר שו"ת בנין שלמה בסוף סי' ג"ן שהאריך בכל זה גם בביאור נחל אשכול (שעל ספר האשכול) בח"ב בהלכות חנוכה ופורים צד כ"א האריך קצת עי"ש דב"ק:

והנה הרב הנ"ל (עץ הדעת טוב) לא גילה לנו מי הכריחו להרא"ם לומר כן וראיתי שהגאון בית מאיר בסי' עת"ר גלי לן טעמיה דמרן הרא"ם וזה לשון הרב בית מאיר והנה איתא בסוגיא דחנוכה במהרש"א בחידושי אגדות קושיא בשם הרא"ם על הסמ"ג הא נטמאו הכהנים בנגיעת הכהן המדליק שהיה טמא מת ומשני שהדליק על ידי פשוטי כלי עץ והקשה מהרש"א דמכל מקום איך נכנס כהן טמא למקדש ועל כרחין לא היתה גירסתו כגירסא שלפנינו על ידי פשוטי כלי עץ ארוך ובודאי גירסתו עיקר כדמתמה הפרי חדש על עץ ארוך כזה כמו שהקשו התוספות ריש חולין (דאין אפשר למצוא עץ ארוך כל כך שעזרה היתה קל"ה אמות וכו') ומכל מקום לא קשיא מידי שהרי הרא"ם כתב תו ואף על גב דהדלקת נרות דוחה טומאה בצבור ואזיל לשיטתיה דהשמנים לא נטמאו מטומאת זיבה מדהוכיח שלזמן הזה עדיין לא היתה הגזרה שיהיו כזבין אלא העלה שנטמאו על ידי טומאת מת וטומאת מת הותרה בצבור ומשני הני מילי בהדלקה דכתיב בה להעלות נר תמיד אבל שמן שהוא ממכשירי הדלקה לא כמו במילה שאין המכשירין דוחה שבת ואם כן שפיר דלא קשה ליה מידי מביאת כהן למקדש דקרבן צבור דוחה טומאה כמו בכל הקרבנות שהכהנים טמאים נכנסים ועובדים רק על השמן שנטמא הוא דקשיא ליה עכ"ל ומבואר טעמו ונימוקו למה שסובר שלא היה לחוש לשאר טומאות כי אם לטומאת מת והנה הגאון בית מאיר שם חפץ למען צדקו לזכות את הרבנים דלי לן מרגניתא טרח וכתב כל דברי הרא"ם בביאורו על הסמ"ג בזה והכי אמר רב ובהיות שהרא"ם על הסמ"ג אינו מצוי אעתיקהו על הסדר ואפרשהו וכו' ואם גאון אדיר שכמותו לא חס על טרחתו ועל זמן ביטול תורתו יד עניי אנן מה נענה אבתריה מדויל ידיה מישתלים ובמדה שמדד מודדין לו ואחורי ארי עני אני בא ואעתיק דב"ק כמות שהם לזכות את הרבים שאין ספר בית מאיר מצוי ביד כל אדם וצדקה תהיה לי לעשות רצון צדיק המאי"ר לארץ לזכות את הרבים בעה"י ואעתיק דב"ק ככתבו וכלשונו וזהו התחיל (הרא"ם) וכתב טמאו כל

השמנים אף על גב דעכום"ז בחייהם לא מטמאו בשום טומאה וגזרות שיהיו כזבים לזמן הזה לא היה וכו' מיהו אף על גב דאינהו גופייהו לא מטמאו בגדיהם מיהו מטמאו ובחזקת טומאה הן עומדים כדתניא בתוספתא דטהרות הלוקח כלים מאומני עכום"ז והמוסר כלים לאומני עכום"ז טמאים מדרס רוצה לומר האידנא בתר גזירת שיהיו כזבים) וטמא מת דכיון דעכום"ז לא מזדהרא ממגע המת סתם כליהם בחזקת טמאי מתים הוו ואם כן כשנכנסו עכום"ז במקדש מסתמא כל הטהרות שבהיכל בספק מגע בגדיהם הוו וטמאים מספק אבל לא משום דההוא דרבי ישמעאל דתניא מזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי את אבני מזבח ששקצום מלכי יון ואמר רב ששת ששקצום לעבודה זרה משמע ודאי שכבר נהיה הבית ההוא בית עבודה זרה (רוצה לומר לפי שעה אבל ודאי לא נאסר במחובר):

ותניא בתוספתא כלי חרס שהכניס אוירן לבית עבודה זרה טמאים הספסלים והקתדראות שהכניס רובן לבית עבודה זרה טמאים דאף על גב דעבודה זרה אינה מטמאה אלא במגע ובמשא אבל לא באהל כדאמרינן פרק ר' עקיבא (ובא לפרש התוספתא במה נטמאו הכלים) מכל מקום כיון דאי אפשר בלא תקרובות עבודת זרה כדאמר פרק כל הצלמים גבי לא יעבור תחתיה וכריב"ב דאמר תקרובת מטמא באהל כדכתיב ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל אף תקרובות מטמא באהל (כלומר ולהכי נטמאו הכלים בטומאת אהל והוא הדין בבית המקדש אף דלא היה אלא בית עבודה זרה לפי שעה אי אפשר בלא תקרובת ונטמאו כל השמנים באהל) משום (צ"ל ואי משום) דאיתא אבנים לא מיתסרי באותן שקוץ מדאורייתא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא רבנן הוא דגזרו לאסרם לגבוה אף על גב דלהדיוט שרי (כלומר דלהכי תירצו לומר דלפי זה אין ראיה מזה שנעשה בית עבודה זרה אפילו לפי שעה ולא הכניסו בו עבודה זרה כלל): מיהו נהי דאותן אבנים לא מיתסרי משום עבודה זרה מכל מקום מדשקצום לעבודה זרה מסתמא הכניסו שם עבודה זרה העמידו צלם בהיכל ואי אפשר זה בלא תקרובת כדאמר בפרק כל הצלמים ומטמא באהל וטמאו כל השמנים שבהיכל (ועד כאן אזיל הפירוש שהתחיל בו לומר אבל לא וכו') וסתם וכתב אבל משום ספק שמא הכניסו שם טומאה ליכא למיחש דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן רוצה לומר דנימא משום ספק זה דאי אפשר בלא תקרובת חשו לטומאת אהל דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן והדין עמו כדכתבו תוספות דף י"ג ע"ב בחולין תוך ד"ה תקרובת והא דתנן בפרק כל הצלמים לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא ומפרש הגמרא משום דאי אפשר בלא תקרובת ומני ריב"ב הוא וקתני סיפא ואם היתה גוזלת את הרבים טהור אף על גב דטומאת אהל

דאורייתא התם ליכא תקרובת ודאי אלא חששא בעלמא היא והיכי דגוזלות הרבים לא גזרו רבנן ואין לך גוזלת הרבים יותר מזה לחוש לטומאת כל הטהרות הצריך לרבים ובודאי יפה סתר דלהכי טעם זה לא אפשר אלא מטעמו דטומאת הבגדים דידהו מטומאת מת ואם כן ודאי שפיר קאמר בקושיא השניה ואם תאמר דאיך הדליקו באותן שמנה ימים שעדיין היו טמאי מתים הרי טמאו השמן בהדלקתן ומה הפרש יש בין השמן של הפך לבין שאר השמנים שהרי שאר השמנים נמי לא היה עליהם אלא חזקת טומאת מת ואם כן הא ודאי מה דכתב נמי תחלה ואף על גב דהדלקת הנרות דוחה טומאה אי אפשר דקאי אך על מה דהכהנים לא עשו שמן בטומאה וידליקנה דלמה להו לעשות בטומאה ולהדליק הא הוי להם שמן טמא בטומאת מת לרוב אלא ודאי דבאמת קושייתו היה פשוט שהיה להם להדליק השמן טמא שהיה להם כיון שאינו טמא אלא בטומאת מת שדחוייה בצבור:

ואף אם יש מי שירצה לומר שהלשון אבל דלבסוף הוא קצת דחוק לסתירה דבריו הקודמים ולהכי ירצה לומר דמה שהתחיל לכתוב אבל לא הוא טעות סופר וצריך לומר אי נמי משום וכו' ומה שלבסוף כתב אבל משום ספק וכו' הוא ענין בפני עצמו לומר דאי אפשר אלא באחד משני טעמים דאי משום שמא הכניסו שם טומאה שרץ או חתיכת נבלה וטמאו השמנים זה אינו דאחזוקי ריעותא לא מחזיקינן מכל מקום אפילו לטעם השני דמשום טומאת אהל דתקרובת נטמא עליהם נמי שייך דטומאה זו נדחה בצבור דהא כל טומאת אהל דתקרובת לא נשמע לריב"ב אלא מהיקש דמת ומהיכא תיתי דטומאת אהל המת גמור יהיה נדחה בצבור וטומאת אהל דתקרובת לא ובודאי שייך קושייתו דלידחי טומאה (וכן מוכח להדיא סנהדרין ד' י"ב ע"ש בתוספות ד"ה שעיבר) אף על גופי השמן טמא שהיה במקדש וכן קאי קושייתו באמת ואם כן ודאי צריך ביאור מה דמשני שהשמן הוא ממכשירי מצוה: ויראה לעניות דעתי דהכי כונתו דהנה החכם כתב על עיקר הקושיא דלידחי שאינה כלום דאף דקרבן צבור דוחה טומאה הקדוש ברוך הוא רצה להראות חיבתם לפניו ועשה להם נס זה שתהא בטהרה והנה בהרא"מ שם כתב נמי תירוצי הבית יוסף הנ"ל על הדיוק דהא לא היה הנס כי אם בשבעה ימים וכתב נמי יש לומר שחילקו השמן לשמנה חלקים ובכל לילה היו משימים שמינית הפך ונעשה בו הנס ודלוק עד הבקר ואף על גב דאמרינן בפרק במה מדליקין תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בקר היינו למצוה ולא לעיכובא אי נמי וכו' כנ"ל בב"י נמצא לתירוץ שניה יש לומר דהשיעור לעיכובא נמי הוא ואם נאמר כתירוץ החכם צבי הא אי אפשר לומר התירוץ הראשוןשחלקוהו לשמנה חלקים דהא קשיא איך לא הדליקו לילה

אחת כל הצורך כדי שישאיר לשאר הלילות הא מדינא יכולים להדליק בשאר הלילות בשמן טמא מדהוא קרבן צבור וע"כ לתירץ החכם צבי לבא אך לתירוץ האי נמי שבאמת נתנו לילה הראשון כל הצורך והקדוש ברוך הוא הראה להם חבתם שיהיה בטהרה:

אבל הרא"מ באמת לתירוץ האי נמי ידע לשנויי קושייתו בתירוץ החכם צבי אלא שלתירוץ הראשון שחלקוהו לשמנה חלקים קשיא לו מדוע עבדו הכי משום צורך האידך לילות הא קרבן צבור דוחה ואיך ומשני שפיר יען דלתירוץ זה הא מוכרח דהשיעור אינו לעיכוב ולהכי כתב אבל שמן שהוא מכשירי מצוה כלומר שמן זה שאינו לעיכוב והוי אך כהכשר מצוה שאינו דוחה טומאה ולהכי הוצרכו לחלקו כדי שיהא להם העיקר מצוה לכל התירוצים בטהרה והקדוש ברוך הוא הראה להם חיבתם שיהיה להם כל הלילות השעור דלכתחלה ובטהרה ולשני התירוצים שפיר מקשה מה אהני להו הנס הא מכל מקום נטמא בנגיעת הכהן ומוכרח לתירוצו ומביאת הכהן מעיקרא לא קשיא מידי מדהוא קרבן צבור דדוחה ודוק: תו איתא בהרא"ם ואם תאמר מכל מקום קשיא האיך הדליקו במנורה שהיתה טמאה יש לומר שעשו מנורה של עץ כדתניא ר"י בר' יוסי אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי וכתב המהרש"א בחידושי אגדות ולא ידעתי מה תיקן בזה דהא נטמאו המנורה בנגיעה בעשייתה גם בשל עץ שהרי היה למנורה בית קיבול וכן כתב הפרי חדש שעשו מנורה של עץ וקשה טובא דסוף סוף הרי נטמאה כשגמרו לעשותה דהשתא לא הוי פשוטי כלי עץ ונעלם מהם מתניתין דכלים פרק י"ב משנה ב' דאונקליות של מנורת עץ טהור ופירש הברטנורא דהמחובר לטהור כגון מנורת עץ שהיא טהורה וכן פסק הרמב"ם פרק ד' מכלים שלש מדות בכלי עץ שאינה עשויה לקבלה וכו' וכל כלי עץ העשוי לתשמיש שהכלים (להכלים) בלבד הרי זה טהור כגון מנורה של עץ שמשמשת הנר בשעת הדלקה:

ואין לתמוה הרי יש לה בית קיבול שמן שהרי הרמב"ם התחיל וכתב שלש מדות בכלי עץ שאינה עשויה לקבלה ולא כתב בכלי עץ שאין לו בית קיבול אלא שאינה עשויה לקבלה והיינו כדפירש בפרק ב' מכלים בביאורו למשנה ג' כתב הנה כל מה שימנה מכלי חרס שהוא לא יקבל טומאה מה שאין לו בית קיבול או אם מה שיש לו בית קיבול אבל לא נעשה לקבלה ועל זה מסיים שם וידוע שמטה וכסא ושלחן ומנורה כלן אין להם תוך וכן פירש הקרבן אהרן אהברייתא שבתורת כהנים פרשת שמיני אל תוכו את שיש לו תוך טמא ואת שאין לו תוך טהור פרט למטה וכו' ומנורה של חרס וכתב הקרבן עדה (אהרן) דכל אלו אף על פי שיש להם בית קיבול אינם עשויים לקבלה ותרי מילתי' איצטריך להם כדי שיהיו מקבלים טומאה שיהיה ראויה לקבל ועשוים לקבלה: ויראה

לעניות דעתי דמשום הכי לא מיקרי עשויה לקבלה דעשוים לקבלה היינו מה שנעשה לקבל הדבר שהונח לתוכו שיניח תוכו עד עת צריך להדבר להוציאו מתוכו דומיא דשק מה שאין כן זה השמן או הכרים שבמטה לא הונחו שם כדי שישמר או יטולטל על ידי המטה אלא כדי שיונח שם לישכב עליו אדם וכן המנורה לא הונח תוכו השמן אלא כדי שיותלה בו הדלק זה לא נקרא עשוי לקבלה ומה דמצינו דנר של חרס מקבל טומאה כדאיתא בשטת ר"ח סגן הכהנים היינו נר שכולה נעשה לקבלה זו וכולו מקבל השמן ואיך שייך בזה לומר לא נעשה לקבלה הרי כולו לא נעשה אלא בשביל קבלה זו מה שאין כן המנורה שכולה היא פשוט אלא שעל שם קבלה זו תהא מיקרי עשוי לקבל אין קבלה זו חשובה להקרא הפשוט עשוי לקבל ולפי זה א"י למה התמיה הר"ש פרק ב' הנ"ל במשנה ד' על הפנס דאיתא שם שיש בו בית קיבול שמן טמא ושאין בו אלא בית קיבול נר טהור וכתב ותימא מ"ש זה מזה ודחק עצמו מאד ויש לומר דבית השמן היינו שיש בו בית קיבול שמן לבד מבית קיבול שמן דנר אלא שבית קיבול שמן זה הוא עשוי שיהא שמן תמיד שמור בתוכו עד עת הצטרכו להשמן והשפיר חשוב על ידו עשוי לקבל מה שאין כן בית הנר וזה הנראה מהרמב"ם שבפרק י"ח מעתיק דין הפנס בלשון המשנה ולא פירש בו דבר וצריך עיון כל אלה דברי הגאון בית מאיר הנז"ל:

ודאתאן עלה בעיקר החקירה הנזכרת למעלה ראש אות זו למה הוצרכו לנס של פך מאחר שהיו יכולים להדליק בשמן טמא הנה מקרוב השגתי ס' יקר שו"ת חיי אריה לידידי הגאון חיים אריה הורוויץ אבד"ק קראקא יצ"ו וראיתי שבסוף סי' ס"ב הביא קושית הפני יהושע למה הוצרכו לנס הא טומאה דחויה בצבור (אין הלשון מדוקדק במחילת כבוד גאונו שכבר כתבתי למעלה שקושיתו היא למאן דאמר הותרה ולשונו מדוקדק בדב"ק שבסי' ס"ג עי"ש ובסיגנון זה הם דברי הגאון בית מאיר הנ"ל אוחז מזה ומזה) ושתירץ כדי להודיע חבתם נעשה להם נס כדי לקיים מצוה מן המובחר ובסי' ס"ג כתב הרב יצ"ו ומתבאר מדברי רש"י ביומא דף כ"א ע"א ורבינו עובדיא בפרק חמישי דאבות במתניתין דלא נמצא פיסול בעומר ובשתי הלחם וכו' (שכתבו דלא היה אפשר להקריב אחרים תחתיהם שהעומר נקצר בלילה ולא היו מרבים לקצור ושתי הלחם נאפות מערב יום טוב ואין אפייתה דוחה יום טוב) מוכח ודאי שלא היה הנס על טומאה שהותרה בצבור דבכי האי גוונא אמרינן ליה הוה פקח ושתוק כדאיתא ביומא דף ז' והביא מה שהוקשה להתוס' בתענית ד' י"ז דאיך יכנסו כהנים לעבודה כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו והא כולנו טמאי מתים ותירצו דטומאה הותרה בצבור וכו' דמכל זה מוכח שאין בכלל הנס טומאה שהותרה בצבור (עיין שם סגנון דב"ק) ולכן כתב ליישב קושית הפני יהושע

ותורף דב"ק הוא על פי מאי דמבואר בפסחים דף צ"ה ע"ב וכן פסק הרמב"ם דרק טומאת מת הותרה בצבור או נדחית בצבור ולא שאר טומאות והנס היה על טומאת זיבה וכו' אלו תורף דב"ק וכיונה דעתו הגדולה לדברי הקדמונים שהבאתי למעלה.

וברוחב מבינתו בירר הדברים כשמלה אלא שיש מפקפקים בזה כנז"ל ולא איסתייעא לי להתיישב בזה עוד: גם אשו"ר בספר יקר שהשגתי עתה שו"ת כנף רננה להגאון נתן נטע לאנדא אבד"ק אשפיצין יצ"ו שבסי' ע"ז כתב בשם הגאון מראה יחזקאל בסוף הספר ליישב החקירה דלמה הוצרכו לנס והלא טומאה הותרה וכו' על פי מה שכתב בדעת זקנים על התורה בפרשת שמיני שיש לתמוה למאן דאמר דמשום טומאה נשרף השעיר דראש חדש הא היה קרבן צבור דקרב בטומאה ומחלק דאם כבר יש השראת שכינה על זה נאמר השוכן אתם בתוך טומאתם אף שהם טמאים שכינה ביניהם היינו שאינה מסתלקת אבל שיתחיל השראת השכינה בעי קדושה וטהרה וניחא דבימי המילואים התחלת השראת שכינה לא הותרה טומאה ואתי שפיר גם כן צורך הנס דחנוכה שאז היה חינוך בית המקדש מחדש והיה צריך להיות דוקא בטהרה ועל פי זה השיג על מה שכתב הגאון חתם סופר יו"ד סי' רל"ו דאם היה באפשרות להקריב פסח בזמן הזה אין חשש מחמת טומאה דהותרה בצבור והגאון המחבר כתב עם שגוף החילוק הוא דבר חכמה ליישב הך דשעיר ראש חדש אבל מה שהוליד לענין נס דחנוכה והשגתו על החתם סופר הוא דבר שאין מתקבל דכיון דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא ומקריבין אף שאין בית אלא דבלא מזבח אי אפשר להקריב דהוי כמזבח שנפגם דפסול לעבודה אם כן לא נסתלקה קדושה לגמרי והנה זה עומד אחר כתלינו וכהא דבסוף פרק קמא דיומא דחסרו חמשה דברים בבית שני ואחד מהם שכינה וכן מאי דאמרינן בראש השנה דף ל"א עשרה מסעות נסעה שכינה בוודאי הכוונה שלא תהא השראה גלויה ומפורסמת ומכל מקום לא פסקה קדושה לגמרי ולכן שפיר שייך לומר טומאה הותרה בצבור והאריך עוד בזה שם ובסי' ע"ח עוד ראיתי פלפול עמוק וחריף בעניינים אלו בס' שו"ת רמ"ץ בסי' ה"ן דברי הרב מר נכדו ובסי' נ"ו דברי הגאון המחבר ופנאי לא היה לי להשתעשע בדב"ק לך נא ראה נפלאות מתורתו גם בספר יקר שנדפס עתה שו"ת מנחת ברוך לידידי הגאון אבד"ק קרינק יצ"ו ראיתי בסי' ק"ו ומשם והלאה פלפלא אריכא עמוק וחריף בעניינים אלו ולא איסתייעא לי כעת לעיין בדב"ק הנחמדים ואיה"ש אשובה ארא"ה וזאת לזכרון:ועל חקירת הקדמונים שהנס היה רק שבעה ימים ולמה קבעו שמנה ימים עיין בס' ברכת שלום לידידי הרה"ג מוהר"ר שלום צבי אבד"ק יאנווצא יצ"ו וידידי הרה"ג מוהר"ר חיים יעקב זעליג אבד"ק לובראנץ יצ"ו כתב לי בזה וז"ל חנוכה הראה

מעכ"ת גאונו שיחלאי"ט מקום לס' אסיפת דינים שלו הנה מקום אתי בזה להודיעו מה שזכיתי ליאור מאור תורת פי אאמו"ר עט"ר גאון ישראל שליט"א בישוב קושית הרב"י על קביעות שמנה ימים כי לא היה הנס רק שבעה ימים וכבר נשתברו כמה קולמוסים על זה ואמר הוא שליט"א דהוא הנס מה שהדליק הנר מערבי עד שיעור שיוכל להדליק ממנה האחרים וזה היה גם ביום ראשון ניכר ומיד הבינו שיהיה ברכה בפך להבעיר יותר כי אילולי כן למה ליה לנר מערבי לידלק יותר הרי עיקר הנם רק כדי להדליק ממנו האחרים ודפח"ח עכ"ד יצ"ו:

ובעיקר הקושיא הנ"ל הנה בשאלתות בדרשה דחנוכה שבסוף שאלתא כ"ו בפרשת וישלח כתוב שלא היה בפך להדליק אפילו יום אחד ונעשה נם וכו' ולפי גירסא זו היה הנס גם ביום הראשון והגאון שאילת שלום בביאורו לשאלתות שם באות ל"ה החזיק בגירסא זו וכתב לבאר מה שנראה סתירה לזה ממה שכתב בשאלתות בתחלת שאלתא הנ"ל (בד"ה ברם צריך) דההוא לוגא הוה ביה להדליק חד יומא דיש לומר דאף שנתנו בכלי כדי הדלקת יום אחד מכל מקום נבלע מהשמן בהפך ונחסר וכו' והגאון בהעמק שאלה שם ממאן בגירסא זו וכתב שטעות הדפוס הוא בשאלתות וצריך להיות ולא היה בו להדליק אלא יום אחד וכו' עי"ש טעמו ונימוקו וידידי הגאון מוהרש"ל יצ"ו בספרו היקר בנין שלמה בסי' ג"ן ראו הביא לנו שבספר האשכול הוקשה לו קושית הקדמונים שהנס לא היה כי אם לשבעה ימים ולזה הביא בס' האשכול שבשאלתות גריס ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד והיה הנס גם ביום ראשון וכתב הרב יצ"ו ליישב מה שכתב בשאלתות דההוא לוגא הוה ביה להדליק חד יומא עי"ש דב"ק והשגתי ס' האשכול וראיתי שדבריו הם בחלק שני בהלכות חנוכה ופורים סוף צד כ"א וכתב שם ליישב הקושיא אף לפי גירסתינו בגמרא (ולא היה בו להדליק אלא יום אחד) בכמה פנים עי"ש ובשו"ת כנף רננה להגאון נתן נטע לאנדא אבד"ק אשפיצין יצ"ו בסוף סי' ע"ח כתב ישוב לקושיא זו ורמז נחמד על פסוק (דברים ל"ג י"א) ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה מחץ מתניים קמיו שפירש רש"י שהוא רמז לנס חנוכה שהחשמונאים מחצו את היונים עי"ש דבריו הנעימים ובסי' ע"ט האריך יותר:

והנה מרן הבית יוסף תירץ לחקירה הנ"ל שבתחלה חילקו השמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים חלק אחד ודלק כל הלילה ואם כן גם ביום ראשון היה נס ומרן הפרי חדש הקשה מה ראו על ככה והיה להם ליתן הכל כדי שתדלק כמצותה מערב עד בוקר וכדאמרו בש"ס (בשבת וביומא ובמנחות דף פ"ט) תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר והרב השואל בשו"ת רמ"ץ סי' נ' העיר על זה דהא היו רשאין לתת השמן

מעט מעט עד חצי לוג וכשנתן חלק שמינית נתמלא תיכף עד חצי לוג וראו תיכף הנס ואף למאן דאמר במנחות דף פ"ט דממעלה למטה שיערו היינו משום דאין עניות במקום עשירות אבל בזמן ההוא אין עניות גדול מזה שלא היה להם אלא פך אחד ודאי היו יכולים ליתן מעט מעט וכתב על דבריו הגאון המחבר הנה זה זמן רב שהרגשתי בזה וכדומה לי שגם בספר פני יהושע כתב כן עכ"ל ואינו מבין הערה זו בעניותי שאם היה אפשר לומר דהנותנים השמן במנורה דעתם היתה ליתן כל השמן שבפך אלא שנעשה הנס ותיכף בתתם שיעור שמינית נתמלא ולא הוצרכו ליתן יותר החרשתי אבל בדברי מרן הבית יוסף מבואר שטרם שהתחילו ליתן השמן במנורה חילקו את השמן שבפך לשמנה חלקים וגם הרב השואל הבין כן בדברי מרן הבית יוסף שאם היה מבין שכונתו שדעת הנותנים השמן במנורה היתה ליתן כל השמן אלא שכשנתנו שמינית נעשה נס וכו' אינו ענין למה שאמרו דמלמעלה למטה שיערו כמובן וכיון שכן הדרא קושית הרב פרי חדש לדוכתא מה ראו לחלק השמן בתחלה דהא ודאי הם לא ידעו שיעשה נס ואין סומכין על הנס והיה להם לעשות כשורת הדין שתדליק מערב עד בוקר גם על מה שכתב עוד הגאון המחבר בזה יש לפקפק בעניותי כמו שיראה הרואה ורבינו המאירי בסוגיא דשבת הנ"ל כתב בשם יש אומרים שחילקו השמן שבפך לשמנה לילות ולא הוטבו דבריהם בעיניו דאין סומכין על הנס והיה להם להדליק כמצותה וכקושית הרב פרי חדש:.

הן אמת שראיתי להגאון חתם סופר בדרשותיו (תורת משה) בדברי אגדה לחנוכה שבפרשת וישב (בד"ה בפסיקתא) שכתב כעין דברי הרב השואל הנ"ל והוא שהביא מה שאמרו בפסיקתא ומצאו שמנה שפודין של ברזל והדליקו נרות וכתב דלכאורה נראה שהוא טעות סופר וצריך להיות שבעה שפודין של עץ ועשו אותם מנורה של עץ כדאיתא בגמרא שבני חשמונאי עשו מנורה של עץ שוב כתב ונראה דלא עשו לה נרות ליתן לתוכן שמן שאם כן הוי כלי עץ שיש להם בית קבול ומקבל טומאה אך הרא"מ בביאור הסמ"ג כתב שהנס היה שמנה ימים שחלקו השמן לשמנה חלקים והקשה הפרי חדש מי נתן להם רשות ומי התיר להם לחלק השמן ולא פר"ח כשיעור אפילו ללילה אחת הלא אין סומכין על הנס ולפענ"ד נראה שלא היה להם בזיכין לצוק לתוכן שמן אלא טבלו שבע פתילות בשמן ונתנום על שבעה שפודין ואם יכלה הפתילה יטבלו פתילה אחרת בשמן עד תום כל השמן ונעשה נס והפתילות הראשונות דלקו כל הלילה וכן בכל לילה ולילה עד שמנה לילות עכ"ל נראה שאין כוונתו ליישב בזה תמיהת הרב פרי חדש אלא כונתו ליישב עיקר החקירה (למה תקנו שמנה והנס היה רק שבע לילות) ואמר

מר דשפיר היה הנס לשמנה וגם עשו כדין כיון שלא היה להם בזיכין וכו' ולא תפול בסגנון זה קושית הרב פרי חדש אבל ודאי לפי סיגנון דברי מרן הבית יוסף שחילקו השמן לשמנה לילות שפיר מתמה הרב פרי חדש.

ודע דבעיקר הנס הנעשה בפך של שמן כאשר מקובל אצל כל ישראל והוא אמת ויציב בלתי שום ספק הנה השגתי ספר קטן הכמות ורב האיכות מרב מופלא בדורנו מוהר"ר אייזיק ליב מעיר קוזניצו יצ"ו אשר בשם נס פך השמן יקרא שכבדני בו הרב המחבר יצ"ו וראיתי שמביא שם שאיזה מהמתחדשים רצו להטיל ספק בעיקר הנס בפך של שמן והרב המחבר יצ"ו יצא לקראת נשק וידיו רב לו להורות נתן כי אין בדבריהם ממש ודחה כל ראיותיהם ובאמת התענגתי מאד בדבריו הנעימים ישרים ומחוכמים כאשר כתבתי לו במכתב תודתי בקבלת ספרו היקר הנ"ל ולא היה עולה על דעתי שיהא שום רב מרבני דורנו מפקפק בדבר ונוטה לדעת המתחדשים חלילה אך עתה (שנת תנז"ר) השגתי קובץ הפסגה היוצא לאור על יד אישי כהן גדול הגאון מוהר"ר הלל דוד הכהן אבד"ק ווילקי מח"ס היקרים ונגש הכהן ועבודת הכהן וממה שכתוב שם במאמר ערוך לנר (שבקובץ הראשון צד כ"א) נודעתי שהיה רב אחד בדורנו שפקפק בדברי הרב המח"ס נס פך השמן אמנם הטיב אשר דבר קריינא דאגרתא בעל המאמר הנ"ל על טוב יזכר שמו מר ניהו הרב הגדול מוהר"ר משה ראזין יצ"ו טרח וכתב להפיץ ולדחות כל דברי הרב הנ"ל וגם הגאון העורך יצ"ו במאמר מערכת דברים (שבצד ח"י) כתב דברים נמרצים לאשר ולקיים מה שמקובל בידינו מאבותינו ואבות אבותינו מהנס הזה ועל דברי הפלפול שבמאמר הנ"ל עיין עוד בהפסגה בקובץ השני במאמר מלואים למערכה (בצד ח"י) ובעיקר הנס עיין בקובץ כנסת חכמי ישראל קונטריס שישי סי' קט"ז דברי מי שגדול הנאמר באברהם הגאון העורך יצ"ו בתוכחת מוסר על המעיזים להכחיש את המקובל ביד כל ישראל מדור דורים:

ב) בעיר הזאת ששמן זית ביוקר נהגו העם להדליק בנרות שעוה שמתקנים גבאי הק"ק ומוכרים להצבור והריוח מזה הוא לקופת הקהל להספיק צרכי ענייי העיר והנה בבואי פה ראיתי שהיו עושים נרות קטנות מאד שאין דולקות שיעור חצי שעה ומוכרים אותם בחצי קאפיק וכונתם רצויה להם להרבות הריוח כי לא ידעו שיש שיעור על זה מצד הדין ודרשתי להם כי לא נכון הדבר לפי שורת הדין שצריך שתהיה דולקת חצי שעה (ואף כי לא נעלם ממני דיש באמתחות הפוסקים דמקילים ובפרט בזמן הזה יעויין בדרכי משה סי' תרע"ב ובית חדש שם ושאר פוסקים מכל מקוסהרי לדעת רוב הפוסקים קיימא לן כשינוייא דאי נמי לשיעורא ושלא לחלק בין זמן לזמן) וברוך ה' שמאז מתקנים אותם

גדולים ומוכרים אותם בקאפיק אחד והם פי שנים מנרות הקודמות וקונים בסבר פנים יפות אשריהם ישראל וגם דרשתי להם כי שמן זית מצוה מן המובחר ואף כי הוא ביוקר מכל מקום לפי הדין אין צריך ליתן שמן הרבה אלא די לכל נר שתי דרה"ם ורביע כמו שכתב הרב שלחן גבוה בסי' תרע"ב סק"ה על פי דברי הכל בו ואף שסיים הרב שלחן גבוה ואף גם זה שיעור מוגבל (נראה דצריך להיות אינו שיעור מוגבל) דהכל לפי השמן ולפי הפתילה וכן הוא לשון הרב בית דוד שהביא שם וז"ל ולפי זה לא שייך ליתן שיעור שמינית ביצה (כדכתב הכל בו שהביא בשלחן גבוה שם) לחצי שעה כי מי יודע איזו פתילה היא השמנה היא אם רזה שתספיק שמינית ביצה שמן לחצי שעה אלא עיקר הדבר הוא שיתן שמן לחצי שעה כל אחד לפי פתילתו וסיים הרב שלחן גבוה דמה שכתוב בבית דוד השמינית ביצה הוא שלשה דרה"ם ורביע הוא טעות הדפוס וצריך להיות שתי דרה"ם ורביע הנה עם שהאמת כן הוא דהכל לפי הפתילה כמו שכתבו הרבנים על כל פנים פשוט שאם ירצה לעשות פתילה דקה מן הדקה כדי שיספיק לו שמן שתי דרה"ם ורביע או אף פחות מזה רשאי ואם כן ודאי נכון וישר שיקיים המצוה בשמן זית שהוא מצוה מן המובחר ויתן בנר שמן כפי השגת ידו ולפי השמן יעשה הפתילה בענין שידליק חצי שעה דאין שיעור לפתילה גסה או דקה וקצת תימה על הרב שלחן גבוה שלא הזכיר שכדברי הכל בו כתב הרב שלטי הגבורים הביא דבריו הרב מגן אברהם בסק"ג דשיעור השמן הוא שמינית ביצה וספר בית דוד אין מצוי אצלי לראות דב"ק ואולי הזכיר שם את השלטי הגבורים והרב יד נאמן בדף וי"ו ע"ב (בדפי הספר נסמן ה' במקום וי"ו) הביא שכן כתב הרב כפתור ופרח בפרק ט"ז דף צ"ה ע"א דשיעור שמן נר חנוכה הוא שמינית ביצה ולא ראה שכן כתבו בכל בו ושלטי הגבורים) ותמה על דבריו שהרי אמרו שחצי לוג הוא לילי טבת הארוכות לא לזמן שהיום והלילה שוים שהם י"ב שעות וכלומר שאם כן בציר ליה מהאי שיעורא וסיים ויש ליישב בדוחק ואני הדל מבני ציון אנכי ואם זכרוני אינו מכזיב גם בלילי טבת אין הלילות ארוכות הרבה על שתים עשרה שעות כי אם איזה רגעים כשהאויר צח וברור ולשיעורא זוטא כי האי לא חש ולחומרא לא דק ויתכן שזו היתה כונתו במה שכתב שיש ליישב בדוחק:

וכן כתב הרב חסד לאברהם במעיין שני נהר ח"ן ושיעור זמן הדלקת נר חנוכה אמרו רז"ל שהוא חצי שעה ולא יספיק לכל נר שני דרה"ם ורביע (נראה דתיבת ולא יותרת הכב"ד וכנטול דמי וצריך להיות ויספיק לכל נר) והענין שהחצי לוג שלשה בצים וכל ביצה י"ח דרה"ם ויעלו נ"ד דרה"ם לכל נר וזה השיעור היה מדליק כל נר כל הלילה וכשתחשוב שבעה פעמים נ"ד לשבעה נרות יעלו לשיעור שע"ח וחלקו אותו השמן לשמנה לילות

והיו נותנים בכל לילה בכל נר משקל שבעה דרה"ם חסר רביע כנזכר מסכ"י (מספר כתיבת יד) וזמש"ל עכ"ל (והביא תור דבריו הרב פתח הדביר בסי' ק"ץ בקיצור עי"ש בדף קצ"ח ע"ב הרי שכתב גם הרב דהשיעור לנר חנוכה הוא לכל נר שני דרה"ם ורביע וכתב עוד שם דהשמן טהור שנמצא בפך בבית המקדש בחותמו של כהן גדול היה שע"ח דרה"ם והיו נותנים בכל לילה בכל נר ונר משקל שבעה דרה"ם חסר רביע שזה השיעור מספיק לשעה וחצי שהוא שמינית הלילה ונעשה בו נס שהיה מדליק והולך כל הלילה עכ"ל וזה כאחד מהתירוצים על מה שהקשו הקדמונים שכיון שהיה בפך כדי להדליק יום אחד אם כן לא היה הנס אלא שבעה ימים ולמה קבעו שמנה ועל תירוץ זה כבר תמה מרן הפרי חדש בסי' עת"ר (בד"ה ומקשו) דכיון דאמרינן תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר מה ראו לחלק את השמן לשמנה לילות כלומר והיה להם ליתן כל השמן ללילה אחת שהיו מקימים מצות הדלקה על כל פנים לילה אחת לא כן כשחלקו השמן לשמנה לילות הרי לא יקיימו מצות הדלקה בשום לילה מהן וכן כתב סברא זו הרב מגן אברהם בריש סי' תרע"א נראה דמי שאין לו שמן הרבה יתן באחד שמן כשיעור זמן המותר יחלק לכולם שאם יעשה לכולם בשוה לא ידלק אף אחד כשיעור עכ"ל וכבר כתבתי על חקירה זו לעיל באות א' (מד"ה ועל חקירת הקדמונים והלאה):

עוד חקרו הקדמונים בפך שמן טהור שנמצא בבית המקדש והיה בו כדי להדליק יום אחד וכו' שיש לתמוה על הכהן הגדול (שהצניע הפך) מה ראה על ככה ועוד אמאי לא הצניע כלי יותר גדול וכתב מרן חיד"א בקונטריס אחרון שבמחזיק ברכה סי' תרע"ב אות ב' שבספר כף ונקי כתיבת יד תירץ שהיה מנהגם להניח השמן בצלוחיות קטנות בכל צלוחית שיעור הדלקת לילה אחת וכולן חתומות בחותם כהן גדול ולוקחין צלוחית בכל לילה להדלקה וכשבאו יונים טמאו כלן ונעלם מהם פך זה בהשגחה אלקי"ת ושוב מצא בספר תבנית היכל ס"ג פ"ג כדבריו שכך היו נוהגים זהו תורף דברי הס' כף ונקי וסיים מרן חיד"א והנאהני: ותלמידי הבחור יוסף הלוי בכ"ר יהודה הי"ו (המכונה יה"ל) הראני מה שכתב בזה הרב עיקרי הד"ט בסוף סי' ל"ה בשם תשובת פני אריה סי' מ' ע"ש: נחזור לענינינו שמתבאר מדברי כמה רבנים הנז"ל שלפי חשבון חצי לוג שבמנורה שיעור השמן לנר חנוכה הוא שתי דרה"ם ורביע ומה שכתב בזכרנו לחיים ח"א במערכה זו בשם ריא"ז בשלטי הגבורים שהביא דבריו הרב כנסת הגדולה בסי' תרע"ב דשיעורו שמינית הביצה (וסיים) דהיינו שני דרה"ם וטינ"ק אחד טינ"ק הוא רביע הדרה"ם כידוע לנו הספרדים (פרענקין) וציין בזכרנו לחיים לעיין בס' בית דוד דף קכ"ג ולפי הנראה כונתו למה שכתב בשמו הרב שלחן גבוה שהבאתי דבריו למעלה שוב נדפס זכרנו לחיים

ח"ב וראיתי שכתב באות ב' (אחר שציין למה שכתב בח"א שהוא שני דרה"ם ורביע) ומה שציינתי שם לס' בית דוד שלשה וטינק אחד (ליתנהו להני מילי בזכרנו לחיים ח"א) טעות סופר וצריך להיות שני דרה"ם וטינק אחד ולא היה אצלו בו בפרק ס' שלחן גבוה לכן לא ראה שכבר הגיה כן שם ועוד הביא (בזכרנו לחיים) שהרב שעפטל בספר דרך חיים למר בריה דרב שני לוחות הברית כתב שהוא דראמ"ה אחת ועוד מצא שהרב שדה הארץ בחלק שלישי דף כ"ב סוף ע"א כתב בשם הרב חסד לאברהם שהוא שבעה דרה"ם וסיים ואין עמדי הספר הזה לראות מהיכן בא לו שיעור זה ואין ספק שלא ראו הפוסקים הנז"ל דברי ריא"ז שבשלטי הגבורים ואילו ראו דבריו לא היו כותבין השיעורין הנז' ולדידן דברי ריא"ז עיקר עכ"ל וכבר כתבתי למעלה שיש עוד רבנים דסברי הכי הכל בו וכפתור ופרח וחסד לאברהם ומכל מקום יש להעיר עליו דנקיט עיקר לדינא כשיעור הנ"ל וזה תמה אחרי שראה דברי הרב בית דוד והרי מסיק דאי אפשר ליתן שיעור קצוב והכל לפי הפתילה וכן כתב הרב שלחן גבוה כנז"ל:

גם הרב מגן אברהם אחר שהביא מה שכתב בשלטי הגבורים דהוא שמינית ביצה סיים ואמר ובאמת הכל לפי עובי הפתילה והגאון עמודי אור סי' מ' כתב שהאחרונים תפסו על המגן אברהם דכיון דאמרו חז"ל חצי לוג שמן לכל נר שפיר יש לנו לשאר לפי ערך זה לחצי שעה וכערך זה תהיה הפתילה וכתב שמדברי המגן אברהם נכונים על פי מה שמתבאר מדברי התוספות במנחות דף פ"ט ד"ה ושיערו שכתבו דבימות הקיץ עשו פתילה גסה ובחורף פתילה דקה ומתחלה שיערו בפתילה בינונית) דעל כרחין מה ששיערו בבינונית אינו מן התורה שאם כן היה להם לעשותה כן גם בחורף ולהוסיף שמן דהא מדת השמן לא נאמר בתורה ועל כרחין דמן התורה אין שיעור לא לשמן ולא לפתילה שכל שהוא דולק אפילו דקה מן הדקה קיים מצות הדלקת הנרות ואם כן יפה כתב המגן אברהם דלנר חנוכה אין לדקדק בשיעור השמן בעובי הפתילה כיון שגם במנורה אין השיעורין מן התורה עכ"ל ועוד כתב בביאור הדברים בזה ובספרים הנמצאים אצלי (מפרשי השלחן ערוך) לא ראיתי כעת מי שערער על דברי הרב מגן אברהם ועל כל פנים עינינו רואות שהרב עמודי אור כתב הנפק על דברי הרב מגן אברהם דהכל לפי הפתילה וכן מתבאר מדברי הרא"ם שהביא הרב ערוך השלחן בריש סי' תרע"ב וז"ל(אחר שכתב בשם השלטי גבורים וכל בו ששיעור השמן הוא שמינית ביצה) והרא"ם כתב דלא נתנו שיעור לשמן דבפתילה גסה צריך יותר מבדקה אבל במנורה נקט שיעור משום דפתילות המנורה לא היו יכולות להיות רק כשיעור פיות המנורה עכ"ל מתבאר דבנר של חנוכה הכל תלוי כפי הפתילה והפתילה תהיה מה שתהיה רק

שידליק חצי שעה ולפי הנראה נעלמו דברי הרא"ם הללו מעיני הרבנים כנסת הגדולה ובתי כנסיות שכתב בשם כנסת הגדולה דשיעור השמן הוא שמינית ביצה וכו' ובמגן אברהם כתב דהכל לפי עובי הפתילה עכ"ל וק"ל ועיינתי בשדי הארץ ח"ג דף כ"ב סוף ע"א שציין בזכרנו לחיים וראיתי שכתב שם וז"ל והכא בנר חנוכה בעינן כלי כל דהוא שיחזיק שיעור השמן שהוא שבעה דרה"ם חסר רביעי כמו שכתב הרב חסד לאברהם וכיון שאינה עומד בפני עצמו אין להדליק בקליפת בצים ואגוזים וכו' ע"כ לענייננו (מה שכתב בזכרנו לחיים בשמו שבעה דרה"ם לחומרא לא דק) אמנם נראה ודאי שהרב שדה הארץ במחלת כבוד תורתו לא דק בזה (משום דלאו להאי דינא נחית) והרי עינינו הרואות בדברי הרב בגופן שלהן שלא כתב שיעור דשבעה דרה"ם חסר רביעי אלא לנרות המנורה בזמן הנס שמתחלה חילקו השמן לשמנה לילות בכל לילה ד"ן דרה"ם ובכל נר שבעה דרה"ם פחות רביע שיעור שידליק שמינית הלילה אבל לנר חנוכה כתב מפורש שהוא שמינית ביצה לחצי שעה כמו שהעתקתי למעלה את דב"ק וס' דרך חיים למר בריה דרב של"ה אין אצלי ואם מה שכתב דראמ"ה אחת.

הוא מה שאנו קורים דרה"ם הא ודאי דברי תימה הם מאחר שבדברי הקדמונים שלטי הגבורים וכל בו וכפתור ופרח מפורש שהוא שמינית הביצה וביצה היא ח"י דרה"ם לכן אני אומר שדרה"ם לחוד ודראמ"ה לחוד מי שנמצא אצלו ספר התורה הזה ישכיל בכונתו: ומה שכתב הרא"ם דפתילות המנורה היו רק כשיעור פיות המנורה ומתבאר שסובר שהפתילות היו שוות בכל זמן הנה אין מצוי אצלי ספר הרא"ם על הסמ"ג (שלפי הנראה בביאורו לסמ"ג הוא שכתב כן) לראות אם הזכיר דברי התוספות במנחות דף פ"ט ד"ה ושיערו על פי דברי הירושלמי שאמרו דבקיץ היו עושים פתילה גסה ובחורף פתילה דקה ומיהו כששיערו בתחלה שיערו בפתילה בינונית עיין להרב תוספת יום טוב בפרק ט' דמנחות משנה ג' (בד"ה מחצי לוג) ושכן כתב הרמב"ם דהשיעור בפתילה בינונית עי"ש ולהרב מחצית השקל על דברי הרב מגן אברהם הנ"ל ובשו"ת עמודי אור הנ"ל: ג') אם מותר להדליק נר חנוכה בשמן שריפה (שמן תרומה שנטמאת) הנה בהגהות הרב מוהר"ץ הירש חיות לשבת על דף כ"א ע"א (בהגהות הנ"ל נסמן בטעות דף כ"ו וגם הובאו דברים אלו אחר החידושים לדף כ"ה) על מה שאמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה כתב וז"ל עיין פני יהושע שהקשה בשמן שרפה מאי איכא למימר והנה בש"ס דף כ"ג אמרו הטעם שאין מדליקין בשמן שריפה משום שמצוה עליו לבערו גזרה שמא יטה ופירש רש"י כיון דשמן שרפה הוא וחושש שמא יבא לאכלה משום הכי יטה כדי שיתבער מהר ולכאורה קשה אם כן איך

שרי להדליק נר חנוכה בשבת אף בשמן טוב והרי שמן שבנר אסור בהנאה דהוקצה למצותו ואם כן ניחוש שיטה כדי שיתבער מהר וצריך לומר דבכל הדלקת נר חנוכה לא גזרו כדאמרינן בפסחים דף יו"ד ע"ב הוא עצמו מחזיר עליו לשורפו לא גזרינן שמא יאכל הכי נמי לא שייך כאן שמא יטה דכל עיקר מחזיר לקיים מצות נר חנוכה וכיון דקיימא לן כבתה זקוק לה (לאו דוקא אלא כלומר כיון דסבירא ליה לרב הונא כבתה זקוק לה וכן היא כונתו במה שכתב להלן ואנן קיימא לן כבתה זקוק לה) וצריך שידליק כשיעור ואם יתבער מהר לא ידליק כשיעור וזה דוקא בסתם שמן אבל בשמן שרפה כיון דיש עוד איסור אכילה דשמן שרפה והוא איסור אחר שייך שמא ישכח כיון דאיכא עוד איסור בשמן שרפה ויבא לשכוח את האיסור על ידי מצות הדלקת נר חנוכה ואם כן שוב בחול אסור להדליק בשמן שרפה משום דמחזיר עליו לשרפו ויבא להטות ולא ידליק כשיעור ואנן קיימא לן כבתה זקוק לה ובזה מיושב קושית התוספות דלמה ליה טעמא דמותר להשתמש לאורה דילמא אסור להשתמש לאורה ורק דסבירא ליה כבתה זקוק לה ושמנים אלו לא ידליקו כשיעור משום דשמנים גרועין הם אבל לפי מה שכתבתי ניחא דצריך להך דמותר להשתמש לאורה משום שמן שרפה שהוא שמן טוב ולא יכבה מאליו ואם אסור להשתמש לאורה למה אסור בשמן שרפה כקושית הפני יהושע אבל אי אמרינן מותר להשתמש לאורה שוב שייך בחול גם כן שיטה כדי שיתבער מהר ולא ידליק כשיעור עכ"ל: ובחידושי לשבת כתבתי ליישב קושית הגאון פני יהושע הנ"ל וגם מה שהקשה הגאון מהר"ץ הירש חיות בהגהותיו לשבת דף כ"ה סוף ע"ב (אמאי דתני ר' שמעון בן אלעזר אין מדליקין בצרי ואמר.

רבה טעמא מתוך שריחו נודף גזרה שמא יסתפק ממנו) וז"ל ולפי מה דאמרינן דכל השמנים שאסורים בשבת הוא הדין לחנוכה הנה גם בצרי אף על גב דבחול ליכא חשש דמסתפק ממנו ויהיה חייב משום מכבה אכן קיימא לן דנר חנוכה שהוקצה למצותו אסור בהנאה ושייך חשש שמא יסתפק ויהנה מהאיסור אכן על מה שאמרו לעיל דאסור להדליק בעטרן מפני שריחו רע גזרה שמא יניחנה ויצא ובחנוכה אשר היה מדליקין מבחוץ לא ידעתי מדוע יאסר להדליק בעטרן לנר חנוכה וצ"ע עכ"ל והנה מאי דקשיא ליה בעטרן טפי מצרי אינו מובן לכאורה דכיון דאיסור ההדלקה בצרי בשבת הוא משום שריחו נודף והרי בחנוכה שמדליק בחוץ ובעל הבית עומד בפנים לא יהא ריחו נודף ולא יבא להסתפק ממנו ולמה יאסר להדליק בצרי בחנוכה וצריך לומר שסובר הרב שיש לחוש שמא יסתפק ממנו בשעת הדלקה (אף שזה דוחק כי הוא חששא רחוקה) ולעיקר קושיתו כתבתי שם דנראה דגם מאן דאמר דשמנים שאסור להדליק בשבת אסור להדליק

בחנוכה מודה בשמן צרי דאף דאסור להדליק בשבת משום שמא יסתפק ממנו לא אסרו אלא בדבר שיש לחוש שיבא לידי חיוב חטאת דהוי מכבה כדתניא המסתפק משמן שבנר חייב משום מכבה אבל בנר חנוכה דאף אי נימא דאיכא למיחש שמא יסתפק כיון דאף אם יסתפק ליכא אלא איסור דרבנן לא אסרו ומה שאמרו דשמנים שאסור בשבת אסור בחנוכה היינו בשמנים שפיסולם משום שאין נמשכין אחר הפתילה וסובר דכבתה זקוק לה לא כן היכא דפיסולייהו משום איזה גזרה דבכי הא אי לא שייכא ההיא גזרה בנר חנוכה לא אסרו להדליק בהם ועוד נראה דכשאמר רב הונא שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בהם בחנוכה האי כללא ליתיה אלא בהנהו שמנים השנויים במשנתינו אבל הא דצרי דברייתא היא ור' שמעון בן אלעזר תני לה אולי לא שמיע ליה לרב הונא כלל ולא מצי יהיב כללא אלא במידי דשנוי במשנה וידוע לכל אבל בברייתות אפשר שסובר שיש שמנים שנויים באיזו ברייתא דאסורים בשבת ומותרים בחנוכה וכעין זה כתבו הראשונים במאי דכייל שמואל כל פטורי שבת פטור אבל אסור דאינו אלא לפטורים השנויים במשנה כמו שכתבתי במכתב לחזקיאו בכמה מקומות (כרשום במפתחות הספר) וגם בעניינים אחרים משתמשים הראשונים בסברא זו ואי הכי לא נפלאת היא לומר כן גם על דברי רב הונא ותירוץ זה לא יגהה מזור לקושית הגאון פני יהושע וכתבתי ליישב שתיהן בחדא מחתא על פי מה שכתבתי דלא אמר רב הונא דשמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בחנוכה אלא בשמנים שפיסולם משום שאין נמשכין אחר הפתילה ומשום דסבר כבתה זקוק לה אבל בשמן שריפה דטעמי דפיסול דידיה בשבת הוא מטעמים אחרים שנאמרו בש"ס דף כ"ג ע"ב ואין טעם הפיסול משום שאין נמשכין אחר הפתילה על זה לא אמר רב הונא ומודה רב הונא שכיון שאין הטעמים שייכים בחנוכה מותר להדליק בשמן שרפה בחנוכה וחילוק זה מדברי רבותינו האחרונים הוא נלמד שכתבו כן מפורש בדין הדלקה בדבר שאינו ראוי למלאכת שמים עיין בשו"ת בית שלמה א"ח סי' ח"ק ובתורת חסד לגאון בדורנו יצ"ו בסי' ס' והבאתי תורף דב"ק בקונטריס הכללים במערכת הלמד אות פ"א (עיין לקמן אות י"ד שהבאתי שם מה שכתוב במערכה הנ"ל):והנה מדברי הרב מוהר"ץ הנ"ל מתבאר שסובר שאסור להדליק בשמן שרפה בחנוכה ויש לתמוה עליו שלא זכר שהרמב"ם בפרק אחד עשר מהלכות תרומות דין י"א כתב מפורש דמי שאין לו שמן חולין להדליק נר חנוכה מותר להדליק בשמן שרפה והוא מהירושלמי דתרומות כיעויין שם ודוחק לומר דאין לו שאני וצריך לומר שסובר הרב דדוקא לרב הונא הוא דאין מדליקין בשמן שרפה כשם שאין מדליקין בשאר שמנים שאין מדליקין בהם בשבת והרמב"ם פסק

דמדליקין בשמן שרפה לפי מאי דקיימא לן דפתילות ושמנים שאין מדליקין בהם בשבת מותר להדליק בהם בחנוכה דכמו כן נמי מותר להדליק בשמן שרפה בחנוכה אך מדברי הרשב"א בחידושיו לשבת על דף כ"ג ע"ב הביא דבריו הרב מטה אהרן במערכת התי"ו דף ד"ש (ד"ה וכן) גבי מאי דפליגי בטעמא דתנן ולא בשמן שרפה דרבה אמר גזרה שמא יטה וביום טוב נמי אסור אטו שבת ורב חסדא אמר לשמא יטה לא חיישינן אלא מוקי מתניתין ביום טוב שחל להיות בערב שבת ומשום שאין שורפין קדשים ביום טוב על זה כתב בשם הרב דמה שהכניס הש"ס הך פיסקא דולא בשמן שרפה באמצע דיני חנוכה משום דשייך לחנוכה בשבת חנוכה אליבא דרבה עי"ש משמע דגם לרבה אינו אסור בחנוכה אלא בשבת דחנוכה אבל לא בחול דלא כמו שהמציא הרב מוהרצה"ח דלטעמא דשמא יטה גם בחול דחנוכה אסור ומה שכתבתי למעלה דמה שאמר רב הונא פתילות ושמנים שאין מדליקין בהם בשבת וכו' אינו אלא לשמנים שפיסולם משום שאין נמשכין אחר הפתילה הנה עתה ראיתי לרבינו מוהרימ"ט בחידושיו לשבת שכתב וז"ל ואם תאמר והא שמן שרפה בכלל שמנים האסורים ם חשיב וטעמא מפרש בגמרא מתוך שמצוה עליו לבערו גזרה שמא יטה ובחנוכה בחול לא שייך האי טעמא ויש לומר דאפתילות ושמנים שאסורים בשבת דוקא קאמר דטעמא לפי שאין מדליקין יפה אבל שמן שרפה אפילו ביום טוב נאסר כדקתני סיפא שאין שורפין קדשים ביום טוב ומצאתי בירושלמי סוף תרומות מי שאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה בחנוכה וכו' ובישראל מיירי דמייתי לה אמתניתין דמדליקין בבתי כנסיות בשמן שרפה עכ"ל הרי דפשיטא ליה דמותר להדליק נר חנוכה בחול בשמן שרפה ומה שאמרו פתילות ושמנים וכו' קאי אפיסולים דמשום שאין מדליקין יפה דוקא וחידוש הוא שלא הזכיר דברי הרמב"ם בהלכות תרומות הנ"ל ועל פי דברי מרן מוהרימ"ט הנ"ל יש להכריח לדעת הרשב"א דשמן צורי מותר להדליק בחנוכה וכי קאמר רב הונא שמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה אין צורי בכלל והוא שראיתי להרב שדה יצחק בחידושיו לשבת על דברי התוס' בד' כ"ו ד"ה ולימא שכתב וז"ל תוספות בד"ה ולימא מר מפני שהוא עף ויהא בהול על ממונו ויבא לכבות ותימא דהוה ליה למימר אפילו בחול נמי ליתסר עכ"ל קושייתן היא לפי פירושם דכוונת אביי באומרו מפני שהוא עף רצה לומר ויהא בהול על ממונו ויבא לכבות דהכי משמע דאירי דוקא בשבת אבל מפירוש רש"י משמע דפריך סתמא בין בחול בין בשבת שכתב שהוא עף ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית והרשב"א תירץ דהכי קאמר ליה ולימא מר מפני שהוא עף ואין מדליקין בו כלל קאמר דהא לא קתני אין מדליקין בצרי בשבת אלא סתמא ויש

במשמע שאין מדליקין בו כלל אמר ליה חדא ועוד קאמינא חדא מפני שהוא עף ואפילו בחול אסור ועוד יש איסור נוסף בשבת מפני שמסתפק ממנו עכ"ל הרי דלהרשב"א אין מדליקין בצרי אף רב הונא אלא לשמנים שאין אסור להדליק בהן אלא בשבת אם כן צרי לא נאסר לנר חנוכה משום מצות הדלקת נר חנוכה ולא נכלל זה בכלל מה שאמר שמנים שאסרו חכמים בשבת אין מדליקין בחנוכה אלא שאין מדליקין בצרי בחול מפני שהוא עף ובשבת מתוך שריחו נודף:

ודרך אגב אודיע צערי על מה שראיתי למרן הבית יוסף בא"ח סי' סד"ר (על מה שכתב רבינו הטור דאין מדליקין בצרי מפני שריחו נודף ושמא יסתפק ממנו) וזה לשונו ורבינו לא כתב טעם דמפני שהוא עף לפי שאינו ענין לשבת דמשום הכי לא הזכירו רבא גם קן ומפני כך לא כתב גם כן הא דתניא אין מדליקין בנפט לבן בחול ואין צריך לומר בשבת מפני שהוא עף אף על פי שכתבוהו בצרי אף בחול ואם כן לפי מה שכתב מרן מוהרימ"ט דלא אמר הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפרק חמישי עכ"ל ותמיה לי היכי פשיטא ליה דאינו ענין לשבת והלא מפורש בדברי התוספות שהוא ענין לשבת שהרי כתבו שיהא בהול על ממונו ויבא לכבות ועמד להם בתימה למה לא אמרו שאסור אף בחול ואף שלפי מה שפירש הרשב"א אין זה ענין לשבת לחוד אלא גם בחול אסור ויתכן שכן סובר רבינו הטור וכן פירש הרב בית חדש דברי הגמרא (לדעת רבינו הטור וכיונה דעתו לדברי הרשב"א הנ"ל) וז"ל ורבינו לא כתב לטעם מפני שהוא עף לפי שהוא מפרש חדא ועוד קאמר דהכי פירושו ודאי איכא חדא טעמא מפני שהוא עף שאין להדליק בו אפילו בחול אלא דבשבת איכא עוד טעמא דאסור משום שמא יסתפק דמשום הכי לא הזכיר רבא אלא הך טעמא דאית ביה איסור שבת עכ"ל מכל מקום לא היה למרן הבית יוסף לכתוב כמדבר על הידוע שאינו ענין לשבת מאחר שהתוספות לא פירשו כן והיה לו לכתוב בסיגנון לשון הרב בית חדש אלא שגם זה דוחק לדעתי הקצרה דמסתמא דרכו של רבינו הטור להיות נמשך אחר פירוש רש"י ותוספות ובפירוש רש"י לא הזכיר חול והתוספות כתבו בפירוש שהוא טעם לשבת ומסתמא הבינו כן גם בפירוש רש"י ואם אין דעתו לפרש כן היה לו לכתוב בפירוש:

ודאתאן עלה אם מותר להדליק נר חנוכה בשמן שרפה הנה הרב מטה אהרן בחלק שני כלל קמ"ג דף ש"ג ע"ג (אחר שהביא סוגית הש"ס בטעמא דאין מדליקין בשמן שרפה דרבה אמר מתוך שמצוה לבערו גזרינן שמא יטה ורב חסדא מוקי מתניתין ביום טוב שחל בערב שבת) כתב דהרשב"א בחידושיו כתב דקיימא לן כרב חסדא דמתניתין ביום טוב שחל בערב שבת עסיקינן אבל בשבת דעלמא מותר דלשמא יטה לא חיישינן והיא

גזרה חלושה והיינו משום דתנא מסייע לרב חסדא דבשבת מותר וברור שכן דעת כל הפוסקים שכתבו כל פיסולי שמנים דאין מדליקין בשבת והשמיטו שמן שרפה והיינו משום דסברי דהלכה כרב חסדא וכן הרמב"ם בפירוש המשנה מפרש לה למתניתין כרב חסדא וגם הר"ם פירש למתניתין כרב חסדא (נראה דתיבת ר"ם היא טעות סופר וצריך להיות לר"ע והוא ראשי תיבות רבינו עובדיה שכן פירש רבינו עובדיה דמתניתין ביום טוב שחל בערב שבת) והביא דבירושלמי איכא מימרא דאליבא דרב חסדא אסור להדליק בשמן שרפה גם בשבת דעלמא משום שריפת קדשים בשבת אף שנשרפת מאליה בשבת וכתב דלא קיימא לן הכי ושוב הביא שהרדב"ז בחידושיו על הרמב"ם פרק י"א מהלכות תרומות הלכה י"ט (על מה שכתב הרמב"ם מי שאין לו שמן להדליק נר חנוכה מדליק שמן שרפה שלא ברשות כהן) כתב ונראה לי דבשבת של חנוכה אין מדליקין שמן שרפה דאין שורפין קדשים בשבת דלא עדיף מנר ביתו ותנן אין מדליקין בשמן שרפה ותמה עליו דהא לרב חסדא דקיימא לן כוותיה מותר להדליק בשבת דעלמא וכן בנר חנוכה מותר גם בשבת וסיים שדברי הרדב"ז נפלאו ממנו וכתב עוד דאף דלרבה דאמר גזרה שמא יטה אסור להדליק בשמן שרפה בשבת דחנוכה וכמו שכתב מפורש הרשב"א בחידושיו אליבא דרבה מכל מקום אנן לא קיימא לן אלא כרב חסדא ומותר בשבת דחנוכה ודברי הרדב"ז לא זכיתי להבינם עכ"ל:

והרב לשון לימודים בחלק יו"ד סי' ד' דף ו' ע"ד בהדי דקעסיק בדין חמאה שנאסרה משום בשר בחלב וכתב להוכיח דאין מדליקין בה נר חנוכה משום דמיכתת שיעורה כתב ואין להקשות מדאמר רב בשבת דף כ"א פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בחנוכה בין בחול בין בשבת והא שמן שרפה אחד מהשמנים שאין מדליקין בהם בשבת וקאמר דמדליקין בהם בחנוכה אף על גב דתרומה טמאה לשריפה קיימא ולא אמרינן דמכתת שיעורה (ושקיל וטרי קצת בטעמים שנאמרו בדין שמן שרפה וסיים ליישב וז"ל) דאפשר דמעולם לא התיר רב להדליק בשמן שרפה והוא מוכרח בלא ימנע אי סבירא ליה לרב דטעמא דשמן שרפה שמא יטה אם כן בשבת דחנוכה ודאי אסור ואי סבירא ליה כרב חסדא דמתניתין ביום טוב שחל בערב שבת אם כן בשבת דעלמא שרי ואינו בכלל שמנים שאסרו חכמים להדליק בשבת אלא ודאי דאשאר שמנים קאי ואף שיש לדחות זה מכל מקום כיון דפשט מילתיהדרב הוא דאיירי בשאר שמנים מי מכריחינו לומר דאיירי נמי בשמן שרפה אלא לעולם סבירא ליה דשמן שרפה אף על פי שמותר להדליק בשבת אסור להדליק בחנוכה אף בחול משום דבעינן שיעורא שתדליק חצי שעה וכיון דאסור בהנאה מכתת שיעוריה עכ"ל וכתב כן להכריח שלא כדעת הרב

שער אפרים שכתב להתיר חמאה שנאסרה משום בשר בחלב להדליק ממנה נר חנוכה ואיהו סבר דאסורה משום דמיכתת שיעורא עי"ש ותמיה לי שנראה שנעלמו מעיני קדשו מה שאמרו בירושלמי דתרומות ופסק כן הרמב"ם דמותר להדליק בחנוכה בשמן שרפה ואף למה שהביא הרב מטה אהרן הנ"ל בשם הרדב"ז דבשבת של חנוכה אסור מכל מקום בחול מיהא מודה דשרי וליכא משום מיכתת שיעורא ומה שהכריח שאין שמן שרפה בכלל דברי רב דאי סבירא ליה כרבה הרי לרבה אסור בשבת של חנוכה וכו' הנה אמת דלרבה אסור בשבת דחנוכה וכדכתב הרב מטה אהרן בשם הרשב"א והרב מכל מקום מדבריהם למדנו דלרבה נמי אינו אסור אלא בשבת דחנוכה אבל בחול מותר ולא אמרינן כתותי מכתת שיעוריה וכבר הבאתי דברי הרב מוהרימ"ט דמתבאר שסובר דבחול דחנוכה מותר להדליק בשמן שרפה ולדידן מותר להדליק בשמן שרפה גם לשבת דחנוכה בערב שבת לפום מאי דקיימא לן כאוקמתא דרב חסדא דמתניתין דלא בשמן שרפה ביום טוב שחל בערב שבת מיירי וכדכתב הרב מטה אהרן וכן ראיתי בספר ראש יוסף למס' שבת להגאון פרי מגדים שבסוגיא דדף כ"ד ע"א ובד"ה כתב) הביא דברי הרשב"א בשם רבו במה שהכניס הש"ס הך פיסקא באמצע הלכות חנוכה כנז"ל וסיים ולדידן מותר להדליק בנר חנוכה שמן שרפה דלא חיישינן שמא יטה ואפילו בערב שבת כדאמרן עכ"ל וכן דברי הרב לשון לימודים בזה צריכים עיון לדעתי הקצרה:

והנה מה שכתוב למעלה בענין זה היה כתוב אצלי מזמן רב (כמו שרמזתי לזה בחלק דברי חכמים בסי' מ"ו אות ד') ושוב השגתי ספר ראש יוסף (להגאון פרי מגדים) על מסכת שבת וראיתי שבסוגיא דדף כ"ו ע"א כתב (בד"ה והוי יודע) שמדברי הרמב"ם בפרק י"א מהלכות תרומות מוכח דדוקא כשאין לו שמן אחר מותר להדליק שמן שרפה הא יש לו שמן אחר אסור והוא מהירושלמי והקשה דמה ראיה מהירושלמי דסובר מותר להשתמש לאורה לכן ביש שמן אחר אסור אבל להרמב"ם דפסק אסור להשתמש לאורה אם כן אף יש לו אחר לישתרי דמצות לאו ליהנות ניתנו וכתב דמזה מוכח כשיטת הרז"ה דמצות דרבנן ליהנות ניתנו שוב ראה שהגאון פני יהושע כתב דתרומה טמאה אסור להפסידה ואם כן יש לומר דאיסור זה הוא מדרבן ואסור רק ביש לו שמן אבל באין לו אחר לא גזרו במקום מצוה ותורף דברי הגאון פני יהושע ראיתים בס' עץ הדעת טוב (שהשגתי מקרוב) בסוגיא דשבת ד' כ"א שהביא קושית המפרשים במאי דאמר רב הונא שמנים שאמרו אין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה דהא איכא שמן שרפה וכו' ובמשנה למלך פרק ג' מהלכות תרומות כתב דאפשר דבחול חיישינן כיון דמותר להשתמש לאורה דילמא אתי לאיסתפוקי מינה אך בפני יהושע כתב דלמאן דאמר אסור

להשתמש לאורה אינו רשאי להדליק בשמן שרפה דמביאו לבית הפיסול שהרי מותר השמן עושה לו מדורה ושורפו ואסור להפסיד שמן תרומה והרב המחבר כתב דלכאורה אין זה מספיק שהרי יכול להדליק בשמן שרפה ולא יתן בה אלא כשיעור הצריך ולכן כתב דלמאן דאמר אסור להשתמש לאורה גם בשעה שדולקות למצותה הוי מפסיד להשמן שרפה דשלך יהא בעינן בתרומה והרי אסור ליהנות בה שום הנאה והנאה דקיום המצוה לא הוי הנאה דמצות לאו ליהנות ניתנו ובעינן הנאה דתשמיש ממש (ולא זכר שר שיטת הרז"ה דמצות דרבנן ליהנות ניתנו ולשיטתו נסתרה דרכו) ועוד האריך שם בעניינים אלו וביאר יפה שאין שייך בשמן שריפה דין כתותי מכתת שיעוריה דלא אמרינן הכי אלא בדברים שיש להם שיעור לחשיבות כשיעורין לטומאה וכדומה אבל בחנוכה אין שיעור לשמן רק שתהא דולקת חצי שעה וכל שדולקת זמן זה לא שייך לומר כתותי מכתת והאריך שם בענינים אלו ולא איסתייעא לי כעת להתיישב בדב"ק:

אך את זה אגיד שראיתי בשו"ת הגאון רמ"ץ בסי' נ' שהביא מה שכתב הגאון שער אפרים לאסור משום כתותי מכתת שיעוריה וכתב שבתשובת שב יעקב סי' נ' תפס עליו דבנר חנוכה לא הקפידו כי אם שידליק חצי שעה לפרסם הנס ומה בכך דמכתת שיעוריה מכל מקום דלק חצי שעה ונתפרסם הנס ואין זה דומה לשופר ולולב שצריך שיעור מן התורה וכתב על דבריו דבמנורה הקפידה התורה על השיעור כדכתב הר"ן בריש פרק שני דשבת דנר חנוכה תקנו דומיא דמנורה ואם כן יש לומר דתקנו להצריך שיעור שמן חצי שעה וכיון דקפדו אשיעורא לא מהני ביה מידי דמכתת שיעוריה אלא דכל כי האי מילתא הוה ליה להרב שער אפרים לבאר ושוב כתב דאף שנאמר דבמנורה הקפידה התורה על השיעור מכל מקום לא מיסתבר למימר דגם בנר חנוכה תקנו כן משום דומיא דמנורה (כדכתב הר"ן לענין דאסור להשתמש לאורה) דהא בכמה דברים לא תקנו דומיא דמנורה דבנר חנוכה כבתה אין זקוק לה ומדליקין בכל השמנים ולאו דוקא בשמן זית ולא כל הלילה כבמנורה וגם בגוף האיסור להשתמש לאורה נראה מדברי הש"ס בדף כ"ב דהוא משום ביזוי מצוה גם הר"ן כתב שם טעם זה רק לענין לאסור גם תשמיש דמצוה דהיה מקום לומר דלא חשיב ביזוי מצוה צדד לומר כיון דחז"ל הוצרכו לתקן שלא להשתמש לאורה משום ביזוי מצוה שוב לא חלקו בין תשמיש דרשות לתשמיש דמצוה משום לא פלוג שיהיה דומיא דמנורה והמתיק עוד הדבר דדוקא במצוה אחת כגון להדליק מנר לנר לא הוי ביזוי מצוה אבל במצוה אחרת הוי ביזוי למצוה זו אבל אין סברא לומר דסברת הר"ן דגם למילי אחריני תקנו דומיא דמנורה וזה ברור ואם כן אין מקום לקושית בעל שער אפרים מהא דרב סבר דמדליקין בכל השמנים אלו בחנוכה וגם

שמן שרפה בכלל דהא כתותי מכתת שיעוריה כדכתב שב יעקב דבנר חנוכה לא קפדינן בעצם על השיעור רק שיהא דולק חצי שעה לפרסם הנס ועיין בתוספות עירובין דף פ' דלחי כשר אף בדבר שעומד לשרפה (אמר המחבר עוד יש איזה הוכחות דלא תקנו דומיא דמנורה ממש עיין בשו"ת בית יצחק שהבאתי לקמן אות טו"ב וצריך להתיישב במה שכתב רבינו בעל המאור בריש פרק שני דשבת [בד"ה למ"ד אסור וכו'] דלרב דאמר אסור להשתמש לאורה הטעם משום דעשהם לנרות חנוכה כנרות המנורה כיון שהן זכר למנורה והטילו עליהן קדושה ואיסור הנאה כהשמן והפתילות של המנורה וכו' ובדברי הרמב"ן והר"ן עי"ש) ואמנם בהא דאמר רב חסדא דאין מדליקין בשמנים אלו בשבת שהקשה הפני יהושע דבכללן הוא שמן שרפה ובשבת אין מדליקין מחשש שיטה כיון דמצוה עליו לבערו אבל במקדש בחול למה אין מדליקין ובזה אתי שפיר דבמקדש יש לומר דיש קפידא על השיעור ובשמן שרפה יש לומר מכתת שיעורא כבאתרוג של תרומה טמאה שכתב הר"ן האי טעמא ודוק עכ"ל הרב רמ"ץ מדבריו למדנו שמה שחידש הרב עץ הדעת טוב דבנר חנוכה אין הקפידא בשמן שיהא בו שיעור אלא שידליק חצי שעה וכו' של כת הקודמים הוא וכיונה דעתו לדעת הגאון שב יעקב וגם הרב רמ"ץ הוא שר המסכים לזה והעתקתי כל דבריו משום סיום לשונו שכתב דבמקדש יש לומר דיש קפידא על השיעור וכו' ולא ידעתי מאי שיאטיה דמקדש הכא דהא הרב מירי בהא דאמר רב חסדא (בגוף הספר כתוב דאר"ח ומובן שהוא ראשי תיבות דאמר רב חסדא) אין מדליקין בשמנים אלו בשבת וכונתו לפי הנראה היא למאי דאמרינן בדף כ"א סוף ע"א ורב חסדא אמר מדליקין בהם בחול אבל לא בשבת ולא מירי בהדלקה במקדש ואולי טעות סופר הוא ודבריו הם על הא דאיתא התם מקמי הכי נמי תני רמי בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש וכן צריך להגיה בדבריו ואמנם בהא דתני רמי בר חמא דאין מדליקין בשמנים אלו במקדש שהקשה הפני יהושע וכו' וצריך לעיין בגוף דברי הגאון פני יהושע לראות אם דבר בזה להקשות אהא דתני רמי בר חמא פתילות וכו' אין מדליקין בהם במקדש:

שוב ראיתי שמדברי הגאון מוהר"ץ הירש חיות מתבאר שלא איירי בפני יהושע בהא דתני רמי בר חמא שכתב וז"ל פתילות ושמנים וכו' אין מדליקין במקדש קשה דהא במתניתין נזכר שמן שרפה שאסור בשבת משום שמא יטה או משום שאין שורפין קדשים ביום טוב וזה אין שייך במקדש דאיירי בחול וכי האי גוונאהקשה הפני יהושע לקמן לענין חנוכה ובפרט דנקט הטעם שתהא שלהבת עולה מאליה וזה לא שייך בשמן שרפה שהוא שמן טוב עכ"ל והרי הוא כמבואר דבפני יהושע לא נזכרה קושיא זו אההיא

דאין מדליקין בהן המקדש רק הרב מוהר"ץ הוא דקשיא ליה הכי ועל כל פנים יהיה המקשה מי שיהיה נראה שיפה השיב הרב לקושיא זו דבמקדש יש לומר דבעינן שיעורא וכו': אלא דתמיה לי הדל איך לא הרגישו הרבנים הנ"ל דעל כרחין לומר דלא גרסינן בהא דרמי בר חמא שמנים כלל אלא פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בשבת אין מדליקין בהן במקדש כמו שמתבאר מדברי הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין פרק שלישי דין ט"ו שפסק להא דרמי בר חמא ולא הזכיר אלא פתילות מוכח דבגירסתו היתה רק פתילות וכן היא באמת גירסת רבינו חננאל בש"ס דפוס רא"ם) תני רמי בר חמא פתילות שאסרו חכמים להדליק בהן בשבת אסור להדליק בהן במקדש ומוכרחים אנחנו לגירסא זו ליישב מה שהקשה רבינו עקיב"א בגליון הש"ס וז"ל שמנים ופתילות קשה אמאי נקט שמנים הא במקדש אין מדליקין אלא שמן זית זך ולא מצא מענה על זה לפי שלא ראה הגאון גירסת רבינו חננאל ושמוכח כן מדברי הרמב"ם הנ"ל ובהגהות וחידושי הרש"ש (בש"ס דפוס ראם) כתב בזה וז"ל עיין בגליון הש"ס ולי נראה דאשגרת לישן הוא וגדולה מזו כתבו התוספות ריש פרק ג' דמכות ועיין תוספת יום טוב יבמות פרק ט' משנה ג' עכ"ל ובהגהות מצפה איתן כתב על קושית הגליון הש"ס הנ"ל ולא קשיא מידי דמלבד המנורה היו מדליקין כמה נרות במקדש (וכתב הרב המגיה אף דסמיך אקרא דלהעלות נר תמיד מכל מקום נראה דאכל הנרות קאי וכו') ותימה הוא שלא הרגישו דלא גרסינן שמנים כדמוכח מדברי הרמב"ם ובהגהות יפה עינים כתב נראה דלא גרסינן שמנים דהא בעינן שמן זית זך כדאיתא בפרק כל קרבנות הצבור (הגרל"ב עכ"ל וכיוון אל האמת כמו שמפורש בגירסת רבינו חננאל וכדמוכח מדברי הרמב"ם וכן ראיתי להגאון רב"ך בהגהות מראה כהן שכתב בילקוט תצוה סי' שע"א לא גריס שמנים ואולי נפל הטעות מהא דחנוכה לקמן וכן הוא ברמב"ם פרק ג' מתמידין ומוספין וידידי הגאון מוהרש"ל יצ"ו בהגהות חשק שלמה הוכיח במישור מדברי רבינו המאירי שגם הוא לא היה גורס שמנים מדמסיים ואמר ובשמנים מיהא לא הוצרכה ללמדה לענין מקדש שהיה שמן זך כתית עכ"ל ואי הכי ליתא לקושית הרב מוהרצה"ח מעיקרא כמובן:

וראיתי להגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' כ"ד בד"ה ובזה אמרתי דבר נחמד) שהאריך קצת על קושית הפני יהושע בהא דאמר רב הונא שמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה דהא איכא שמן שרפה ושכבר קדמי מרן מוהרימ"ט ושהגאון בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' י"ב הראה הירושלמי דתרומות וכו' וגם בספר הים התלמוד בהקדמה דף ו' כס פלפלא חריפתא בעניינים אלו ולא פניתי לעיין בדב"ק לכו חזו אף גם השגתי ספר יקר ברכת אברהם להגאון אברהם אביש וראיתי בפרשת מקץ הן ל"ו

הובא אל הקודש פלפלת נאה למר נכדו הלא הוא ידידי הגאון הישיש מוהר"ר יוסף לעוושטיין אבד"ק סארעצק יצ"ו בסוגיא דחנוכה וערך עליה שבע קושיות שנתקשו בה רבותינו ראשונים ואחרונים ומכללן הקושיות משמן שרפה ומצרי וברוחב מבינתו עמד בפר"ש לפרש הסוגיא ויישב כל הקושיות בסקירה אחת ועמד לו כמה פרפראות לחכמה בסוגיא דחנוכה והובא שם בדף צ"ג ע"א חקירת חכם הגאון מר אביו מה נשתנית מצות הדלקת נר חנוכה שיש בה מהדרין ומהדרין דמהדרין מה שאין כן בשאר מצות וישנו בנותן טעם לשבח לך נא ראה את דב"ק גם בספר מנחת ברוך לידידי הגאון אבד"ק קרינק יצ"ו בסי' ק"ט סוף ענף ד' כתב ליישב חקירה זו לפי דרכו עי"ש דב"ק: ובדין חמאה שנתבשלה בקדרה של בשר שכתבו רבני האחרונים בשם הרב שער אפרים שחקר אם מותר להדליק בה נר חנוכה או אסור משום דמיכתת שיעורה הנה כבר הבאתי למעלה (בד"ה והנה מה שכתוב) מה שביארו הגאונים עץ הדעת טוב ושב יעקב ושו"ת רמ"ץ דלא שייך בזה מיכתת שיעורה דאין השיעור בהשמן אלא בההדלקה ועיין בענין זה לידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' ו' אות יו"ד (בד"ה בשו"ת) ולדידי הגאון אבד"ק קראקא יצ"ו בשו"ת חיי אריה סי' ס"ג ולידידי הגאון מוהרש"א רעזעכטא יצ"ו בס' ביכורי שלמה בהשמטות הספר סי' ב' אות כ"ג ושם בסי' ג' בתשובת ידידי הגאון אבד"ק לבוב יצ"ו ונדפסה גם בספרו בית יצחק יו"ד ח"ב סי' קמ"ה שקלו וטרו על דברי הגאון שער אפרים הנז"ל וכן בשו"ת הגאון מהר"ם שיק בא"ח סי' י"ד והבאתי דב"ק בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות צ"ה וגם במערכת הלמ"ד אות פ"א הזכרתי קצת ספרים המדברים בזה עי"ש (נעתק לקמן באות י"ד):

ובמה שהתיר הגאון שער אפרים להדליק נר חנוכה בחמאה הנ"ל ראיתי בס' מנחת קנאות בקונטריס מנחת פתים שכתב בסי' תרע"ג שבא"ז תמה דהא אסור משום בישול דיש בישול אחר בישול בבשר בחלב ובפרי מגדים סי' פ"ז כתב דבשר בחלב בכל גווני חייב על בישול שני אף ביבש או בלח רותח ומצא בפירוש רגמ"ה דף ח"ק ע"ב (בד"ה ובבא מיורה גדולה) שכתב דבבשר בחלב אין בישול אחר בישול זולת היכא דלא נתבשל כל צרכו בבישול ראשון אז חייב על בישול השני ופירושו מרווח מאד בסוגיא שם עכ"ל ולא פניתי לעיין בדב"ק דאולי לא אמר אלא לענין חיוב אבל איסורא מיהא איכא בכל גוונא: ובדין הדלקה בצרי ובשמן שרפה ראיתי עתה בס' קרית חנה סי' מ"ד תשו' ארוכה להגאון פני יהושע (הראשון) אשר השיב להרב המחבר בעניינים אלו ולא איסתייעא לי כעת לעיין בדב"ק עי"ש שלפי הנרא' הן בנין וסתירה לכל הפילפול הכתוב למעלה: ד) שמן שנפל בו עכבר ויש בו ששים לבטלו אלא שהוא מאוס אם מותר להדליק בו נר

חנוכה נסתפק בזה הרב דברי מנחם נר"ו בסי' תרע"ג ואחר שאסף וקבץ כל הסברות שנאמרו בפוסקים בסי' קנ"ד סעיף י"ב וביו"ד סי' ק"ד סעיף ב' בדין עכבר שנפל לשמן אם כשר להדליק ממנו בבית הכנסת או לא נסתפק אם דין הדלקת נר חנוכה שוה להדלקה בבית הכנסת והוכיח מכמה מקומות בפוסקים דכי הדדי נינהו ואם כן כיון דרוב הפוסקים סוברים דאף אם יש בו ששים אם מאוס עליו אסור משום הקריבהו לפחתיך הכי נקיטינן ואסור להדליק ממנו נר חנוכה ואם הוא מאוס לו ואינו מאוס לאחרים או שמאוס לאחרים ואינו מאוס לו בתר דידיה אזלינן להקל ולהחמיר אלו תורף דב"ק עי"ש וצריך להתיישב אם שייך לומר בזה בטלה דעתו אצל כל אדם כדאמרינן בכמה דוכתי ויש לעיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הבי"ת אות ע"ט עי"ש בשדי חמד ח"א:

ובמקום אחר כתבתי לענין דבר שמאוס לאחרים ואינו מאוס למקיים המצוה אם יש בזה משום הקריבהו לפחתיך וכן בהיפך אם מאוס לו ואינו מאוס לאחרים הנה הגאון פרי מגדים בסימן קנ"ד באשל אברהם ס"ק י"ט כתב בשם הרב אליהו רבה גבי הדלקה בבית הכנסת בשמן שנפל בו עכבר ונמאס השמן שפסק מרן שם בסעיף י"ב שאסור להדליקו דאם מאוס לדידיה אסור להדליקו ואם אין מאוס לדידיה אף שמאוס לאחרים שרי להדליק וסיים ונכון הוא דלא כדמשמע לכאורה מא"ז ויראה דלכל נר מצוה נר חנוכה ונר שבת וכדומה אסור אם הוא מאוס עכ"ל ונראה שהוא מסכים לדעת הרב אליהו רבה דבדידיה תליא מילתא אם מאוס לו אסור ואם מאוס לאחרים ואינו מאוס לדידיה מותר והשוה כל נרות מצוה לנר בית הכנסת ובכולם הדין כנז"ל אמנם שם במשבצות סק"י רפיא בידיה אם יש להשוות נר בית הכנסת ונר שבת וחנוכה אהדדי שכתב וז"ל ועדיין צ"ע דאפשר לבית הכנסת כל שמאוס לאחרים הקריבהו לפחתיך ודוקא לביתו נר שבת וחנוכה ויא"ץ שרי כל שאין מאוס לדידיה עכ"ל הרי דלא פשיטא ליה דבנר בית הכנסת יהיה מותר משום שאינו מאוס לדידיה וס' אליהו רבה אין מצוי אצלי ומשמעות הדברים הוא דכי שרינן כשאינו מאוס לדידיה אף שמאוס לאחרים (לדעת הרב אליהו רבה גם בנר בית הכנסת ולדעת הרב פרי מגדים בנר ביתו שבת חנוכה ויא"ץ) היינו אף אם מאוס לכל העולם כל שאינו מאוס לדידיה שרי ולא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם ולפי זה נראה דסברי דלא כדעת הרב פרי חדש שהבאתי במערכת הבי"ת אות ע"ט הנז"לא ץ]ש ו דדבר מאוס לכל העולם אף שאינו מאוס לדידיה איכא משום בל תשקצו דבטלה דעתו אצל כל אדם דאם כן גם לגבי מצוה הוה לן למימר דבטלה דעתו ואיכא משום הקריבהו וכו' וכל שכן שסברתם היא דלא כהרב כנסת הגדולה שהבאתי שם

דסובר דכל שמאוס לרוב העולם אף דלא מאיס לדידיה וגם איכא מיעוטא דלא מאיס להו איכא משום לא תשקצו דבטלה דעתו אצל רוב ככל אדם וזהו שציינתי שם לעיין בפרי מגדים הנ"ל שנראה שדעתו ודעת הרב אליהו רבה דבדידיה תלי ולא משגחינן ברוב או כל בני אדם אמנם עתה נראה דאין סברא לומר כן ולכן נכון לפרש בכוונתם דמה שכתבו דכשמאוס לאחרים ואין מאוס לדידיה שרי היינו דוקא כשאינו מאוס לכל העולם ועל כל פנים מתבאר מדבריו שבמשבצות דבמצוה שהיא לאדם בביתו ואין שום שייכות לאחרים בה אם הדבר מאוס לרוב העולם ואינו מאוס לדידיה אין בזה משום הקריבהו וכו'.

ותמיה לי על הגאון כתב סופר בחלק א"ח סי' פ"ח שהביא מה שכתב הר"א מגארמיזא בשק של קמח שישבו עליו התרנגולים דאינו מחמיץ ומיהו ירקד הבצק הנדבק לחוץ והשאר מותר ושנחלקו בטעם דבעי ריקוד שהרב בית חדש כתב שהוא משום מיאוס והרב טורי זהב כתב דמאי דבעי ריקוד הוא משום כיון שעושה בו מצות אכילת מצה וסעודת יום טוב אין ראוי לנהוג בזיון דאיכא משום הקריבהו לפחתיך וכתב על זה בכתב סופר ולצאת בו ידי חובתו יש נפקא מינה בין טעם הבית חדש לטעם הטורי זהב והוא על פי מה שכתב בפרי חדש יו"ד סי' ס"ד וכללא כייל לנו דבר דמאוס לרוב העולם ולא מאוס לדידיה ליכא משום בל תשקצו דלא אמרינן בדבר זה בטלה דעתו אצל כל אדם חוץ אם מאוס לכולי עלמא ואי מאים לדידיה לחוד נמי איכא משום בל תשקצו ועיין פרי מגדים א"ח סוף סי' קנ"ד במשבצות שהעלה לענין מצוה גם אם לדידיה לא מאוס אי מאוס לאחרים איכא משום הקריבהו לפחתיך דבר שנמאס לבני אדם עי"ש ומלתא דמסתברא הוא לפי זה לשיטת הבית חדש דמשום דמאוס ואיכא בל תשקצו אם אינו מאוס לדידיה ומאוס לרוב העולם ליכא משום בל תשקצו ומותר לאכול אכילת רשות ומצוה אבל לטעמא דטורי זהב גם אם לא מאוס לדידיה ומותר לאכילת רשות מכל מקום למצוה איכא משום הקריבהו כיון דמאוס לאחרים עכ"ל והנה מלבד שהרב פרי מגדים לא החליט לומר דבמאוס לאחרים ולא מאוס לדידיה שיש בו משום הקריבהו ולפי הנראה לא ראה הרב כתב סופר דברי האליהו רבה שהביא בפרי מגדים באשל אברהם הנז"ל שסובר שגם למצוה אם אינו מאוס לו אף שמאוס לאחרים שפיר דמי ועוד אף למה שצדד במשבצות דכל שמאוס לאחרים לא מהני למצוה נראה דהיינו דוקא במצוה ששייכה גם לאחרים כהדלקת בבית הכנסת אבל אכילת מצה שאוכל כל אחד בפני עצמו דומה להדלקת נר שבת ויא"צ וכיוצא שבזה נראה דגם הרב פרי מגדים מודה לסברת הרב אליהו רבה דכל שאינו מאוס לדידיה אף שמאוס לאחרים שרי ליה: ושם

בכתב סופר הנ"ל כתב להוכיח דבדבר שיש בו משום הקריבהו לפחתיך אפילו בדיעבד לא יצא ידי חובת המצוה וביאר עוד דאף דבר שאינו מאוס בעצמו רק מצד האיסור נקרא מאוס ואינו יוצא בו ושקיל וטרי בדברי הרמב"ם ומרן כסף משנה בפרק ב' מהלכות איסורי מזבח הלכה יו"ד וגם בדבר שאינו אסור אלא מדרבן עובר משום הקריבהו מדברי קבלה כיון דיש בו איסור לדידיה הגם דרק מדרבנן אסור לו כיון דאין ראוי לו איכא משום הקריבהו לפחתיך הירצך בדבר שאין ראוי לו לעצמו ולא גרע איסור דרבנן מדבר מאוס שאין בו איסור דשייך ביה משום הקריבהו: ה) אין להדליק נרות חנוכה קצתם משעוה וקצתם משמן זית שהרואה אומר שהן של שני בני אדם כן כתב הרב שער אפרים בסי' ט"ל והביא דבריו הרב באר היטב בסי' תרע"ג ומרן חיד"א שם בס' ברכי יוסף אות ב' פקפק מאד על דבריו וכתב דדעתו להקל עי"ש ובשערי תשובה.

גם הרב דברי מנחם באות ז הביא לנו שכן כתב הרב מטה יהודה בקונטרים שבט יהודה בהלכות אבלות ד' ל"ה ע"ד וז"ל ועל דבר ששאל כת"ר בנרות חנוכה שמדליקין קצתן נר שמן וקצתן נר שעוה ודאי אין כאן בית מיחוש כלל כיון דמסדרין אותם במקום הקבוע לחנוכה וכל שכן דעל פי הדין בנר אחד בכל לילה סגי עכ"ל וכלומר וכיון דאין כאן אלא חשש שיחשדוהו שאינו עושה כמהדרין אין לחוש לזה אחרי שאף אם יחשדוהו אינו בדבר הנוגע לעיקר המצוה אלא להידור וכמו שכתב מרן חיד"א דלא מצינו שגזרו אלא כשיש לחוש שיאמרו שלא קיים המצוה (דלצרכו אדלקא וכיוצא) ואין לנו לגזור מדעתינו ועוד שהרי כתבו הפוסקים ששני בני אדם המדליקים יניח כל אחד נרותיו במקום אחר וכשהן במקום אחד נודע שהן מאדם אחד ובפרט שעתה אנו מדליקין בפנים וכו': ובעיקר הדלקת נר חנוכה בנרות של שעוה שמדליקין בהן במקומות שאין שמן זית מצוי לפי שגם נרות של שעוה אורן צלול כמו שכתבו הפוסקים הנני להודיע מה שראיתי עתה בספר חדש מנחת קנאות להרה"ג מאיר אריק אבד"ק יאזלאוויץ יצ"ו בקונטריס מנחת פתים שכתב בסי' תרע"ג בשם רבינו המאירי לשבת דכל שמן עדיף משעוה כיון דהנס היה בשמן ולפי זה כמעט בטלה הדלקה בנרות שעוה בזמן הזה שלפי הנראה אף ששמן זית אינו מצוי בכל עיר ובכל מדינה או שמצוי ביוקר שאר השמנים נמצאים לרוב ובזול ומנהג הרבה בני אדם הן עוד היום להדליק בנרות של שעוה נראה שהוא לפי נתפשטו דברי רבינו המאירי בעולם שדבריו טובים ונכוחים מילתא בטעמא.

שוב ראיתי שכדברי רבינו המאירי כתב הרב עטרת זקנים בסי' תרע"ג בשם הגאון מהר"ל בס' נר מצוה דמאחר שהנס נעשה על ידי שמן צריך לקיים ג"כ המצוה על ידי שמן אבל בנרות של שעוה או חלב לא מקרי נר רק אבוקה ופסול לנר חנוכה כי נר ואבוקה תרי

מילי נינהו וכו' ומר קעסיק על מה שכתב הרמ"א שמן זית מצוה מהמובחר ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי ונוהגים במדינות אלו להדליק בנרות של שעוה וכו' עי"ש.

ומצאתי בספר האשכול ח"ב בהלכות חנוכה ופורים צד כ"א שכתב תשובה לגאון מה ששאלתם אבוקה של שעוה לא חזי לן מעולם מאן דאדליק בשעוה בבי שמשי וכל רבוותא היו אוסרין וכן כתב הגרי"ץ בתשובה ובחנוכה נמי לא ידליק באבוקה של שעוה ואף דקיימא לן פתילות ושמנים שאמרו אין מדליקין בשבת מדליקין בחנוכה בין בחול בין בשבת וכו' מכל מקום אבוקה בחנוכה אסור דאמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם לא כפה עליה כלי עשאו כמו אבוקה אפילו לאחד נמי אינו עולה שמעת מינה במדורה אינו יוצא עכ"ל משמעות הדברים הוא שמה שאוסר הוא משום אבוקה אבל אם הוא נר יחידי מסתמא אינו נקרא אבוקה ואף אם הוא של שעוה כשר לנר חנוכה אך הגאון בנחל אשכול שם נסתפק בזה בכוונת הגאון ושקיל וטרי בזה עי"ש והיינו מפני שמשמעות לשון הרב עטרת זקנים הוא שנר של שעוה או חלב אף אם הוא יחידי מיקרי אבוקה וראיתי למרן חיד"א בברכי יוסף בסי' תרמ"ג אות ד' וז"ל כתב ארחות חיים דהמדליק נרות שעוה צריך לעשותן ארוכות ומאן דאסר נרות שעוה לא חש לקימחיה וכבר מחי לה אמוחא בספר אליהו רבה עכ"ל (מסופקני בתיבות אלו ומאן וכו' לקמחיה אם הם דברי הארחות חיים או דברי עצמו ואין ספר ארחות חיים מצוי אצלי) ולפי הנראה לא ראה מרן חיד"א דבר רבינו המאירי בזה שאם כן היה מביא דב"ק ללמוד מדבריו שני דברים.

א) דנר שעוה כשר הוא לנר חנוכה שלא כדברי האוסר. ב) שעל כל פנים כשאין שמן זית מצוי אם יש שאר שמנים ונר שעוה עדיפי שאר שמנים מנר שעוה לפי שהנס נעשה בשמן: ו) אם הדליק את הנרות בערב שבת ונכבו קודם קבלת שבת כתב הרב תרומת הדשן ופסקו מרן בסי' תרע"ג סעיף ב' דגם בענין זה אמרינן הדלקה עושה מצוה וכבתה אינו זקוק לה והרב טורי זהב האריך לפקפק בזה ומסיק דמן הדין חייב לחזור ולהדליק בלא ברכה דלא כמו שכתב הרמ"א דהרוצה להחמיר יחזור וידליק בלא ברכה דלאו ברצונו תלי עי"ש והרב מאמר מרדכי כתב שאין דברי הטורי זהב מוכרחים והרב שערי תשובה ציין לעיין בזה בשו"ת בית אפרים סי' ס"ג שכתב ליישב מה שיש להקשות בדבריהתרומת הדשן והטורי זהב ולא רמז לנו הכרעת דעת לענין דינא אם כפסק הרמ"א או כדעת הרב טורי זהב וגם הרב דברי מנחם בהגהת בית יוסף ציין לעיין בס' שבת של מי בקונטרים יעקב לחק דף ו' אות מ"ב ואין מצויים אצלי לעיין בדב"ק אמנם ראיתי

להרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' כ"ד שהאריך בדין זה ומסיק דדברי הרב תרומת הדשן ברורים ונכונים עי"ש גם השגתי ספר יקר דרך המלך (החדש) לגאון בדורנו אבד"ק ראווא יצ"ו והוא חיבור על הרמב"ם וראיתי שם בהלכות חנוכה פרק ד' הלכה ה' שפלפל בחכמתו הרמה בדין זה בתשובת רבינו התרומת הדשן ומסקנתו שדינו אמת על פי דברי רבינו הנמוקי יוסף גבי פלוגתא אי אשו משום חציו בבבא קמא דף כ"ב שהקשה היכי שרי להדליק הנר עם חשיכה והדלקתה הולכת ונגמרת בשבת והוי כאילו הבעירה בעצמו בשבת כדחשבינן אשו משום חציו כאילו בידו הבעירו וכו' והשיב דלא קשיא שהרי חיובו משום חציו כזורק חפץ שבשעה שיצא החפץ מידו באותה שעה נעשה הכל ולא חשבינן ליה מעשה דמכאן ולהבא דאי חשבינן ליה הוה לן למיפטריה דאנוס הוא שאין בידו להחזירה וכו' אלא לאו שמעת מינה דלאו כמאן דאדליק השתא בידים חשבינן ליה אלא כמאן דאדליק מעיקרא משעת פשיעה חשבינן ליה וכן הדין לענין שבת דכי אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמריה בידים בההיא עידנא דלית ביה איסור חשיב עכ"ל ומעתה יש לומר דזה שמדליק הנר חנוכה בערב שבת כדי שתדליק בשבת דכמו דלענין איסור שבת אמרינן דכי אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמריה בידים בההיא עידנא דלית ביה איסורא הכי נמי אמרינן במצות נר חנוכה בערב שבת בעת שמדליק הנר מבעוד יום חשוב שנגמר המצוה ושוב שפיר יש לומר כבתה אין זקוק לה שכבר נגמרה מצות הדלקה וכמו דאמרינן גבי נר חנוכה בחול דכיון דהדלקה עושה מצוה אם כבתה אין זקוק לה דחשוב שנגמר המצוה כן הכי נמי בערב שבת חשוב שנגמר המצוה:

והנה אף דקיימא לן כמאן דאמר הדלקה עושה מצוה לא אמנע טוב מה שנסתפק הגאון בשו"ת רמ"ץ סי' נ"א (משום יגדיל תורה) למאן דאמר הנחה עושה מצוה אי בעינן שיהיה נדלק על כל פנים מכח בן אדם כמו בשחיטה ביו"ד ס"ג ומסתבר דבעי דאי לאו הכי ליכא היכרא לרואים וכן משמע מהש"ס דקאמר והשתא דהדלקה עושה מצוה הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה כלום משמע שאם הנחה עושה מצוה בעינן על כל פנים שידליקה חרש שוטה וקטן ולא בדלקה מאליה ואין כאן מקום להאריך כיון דלא נפקא מינה לדידן עכ"ל: וכן נסתפק עוד הגאון רמ"ץ בסוף סי' ד"ן למאן דאמר כבתה זקוק לה אם צריך לברך כשמדליקה וכתב צדדי הספק דאפשר דדמי להדין שבא"ח בסי' ח' דמברך על כל לבישה אף שהיה דעתו בשעת הברכה ללבוש בגד השני או יש לדמותו לברכת הריח בסי' רי"ז דאם היה דעתו עליו אין צריך לברך אף שיוצא ונכנס אחר כך לחנותו של בשם ועיין בסוף סי' תרל"ט והמגן אברהם כתב לחלק דשם לובש בגד אחר

לכן מברך פעם שנית אבל בריח מבשמים שהריח מקודם מריח גם עתה ואם כן גם בנר חנוכה שמדלקין אותו הנר שהדליק מקודם אף דבריח אינו עושה מעשה חדש והכא מדליק שנית מכל מקום המגן אברהם מדמי ליה הך דפשט בגדו ולבשו אחר כך וכן ביצא מהסוכה ונכנס לה אחר כך דהוי מעשה חדש וגם יש לומר דדמי למה שכתב רבינו תם שהובא בסוף סי' תרל"ט בברכת סוכה על אכילה פוטר הישיבה והטיול דהוי טפילה לגבה והכי נמי אף דזקוק לה יש לומר דאינו רק טפל לגבי עיקר הדלקה ורצה להוכיח מדברי הרשב"א בתשובה שהביא הר"ן בפרק שני דשבת ומרן הבית יוסף בסי' תרע"ג גבי מי שלאחר שהדליק בא לתקנה וכבה אותה בשוגג שהשיב דאינו חייב להדליקה דהדלקה עושה מצוה וכבתה אינו זקוק לה ואם בא להדליקה אינו מברך דמצות הדלקה כבר עברה והיינו משום דכבתה אינו זקוק לה משמע דלמאן דאמר זקוק לה היה צריך לברך שוב כתב דעל כרחין השואל היה מסופק דאף דקיימא לן כבתה אין זקוק לה היינו כשדלקה מעט ואחר כך כבתה אבל אם תיכף בשעת הדלקה תיקנה שתדליק וכבתה אולי לכולי עלמא מחויב להדליקה פעם שנית דהוי כלא הדליקה כלל ובכי האי גוונא יש סברא דצריך לברך אף אם נאמר דלמאן דאמר כבתה זקוק לה אין צריך לברך שנית משום דשאני התם דהוי טפל למצוה דהדלקה ראשונה כמו דלדעת רבינו תם הוי ישיבה וטיול בסוכה טפל למצות אכילה אבל לסלקא דעתין דשואל דאף דקיימא לן כבתה אין זקוק לה מכל מקום כשבשעת הדלקה נכבה הוי כלא הדליקה כלל והדלקה השנית היא עיקר ולא נוכל לקרותה טפל כיון שאין כאן עיקר ולזה השיב הרשב"א דגם בזה אינו זקוק לה ואם יחמיר אינו מברך עליה דמצות הדלקה גם בכי האי גוונא כבר עברה ומדינא אין זקוק לה כמו בדלקה מעט ושוב נכבית אבל למאן דאמר כבתה זקוק לה יש לומר דאין צריך לברך שנית משום דהוי טפל לגבי עיקר המצוה דהדלקה ראשונה כמו בסוכה לדעת רבינו תם הנ"ל וגם יש לומר דשאני התם דדעתו של אדם כן וכן דרכם ליישב ולטייל בסוכה אבל בזה לא עלתה על דעתו שתכבה כמו שאמרו דאין אדם מצפה שתכבה נרו ודוק ולפי שאין נפקא מינה לדינא לדידן קצרתי: ז) כתב הרב חסד לאברהם במעין שני (עין הקורא) נהר ח"ן וז"ל דע כי בנרות חנוכה יש תנאים האחד באיזה כלי ראוי לנר חנוכה דע שחמשה עשר מיני כלים ראויים לנר חנוכה וכל הקודם קודם מהם משובח משום זה אלי ואנוהו א') כלי זהב.

ב') כלי כסף. ג') נחושת קלל דומה לזהב.

ד') נחושת אדום. ה') של ברזל.

ו') של בדיל. ז') עופרת וכלי חרס מצופה באבר.

(ח'.
ט'.
יו"ד.
י"א.
חסרים בדפוס שלפני). י"ב) כלי חרס בלתי מצופה וצריך שיהיה חדש.
י"ג) קליפות רימון. י"ד) קליפות אגוז הנדי.
ט"ו) קליפות האלון ואלו קליפות צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים או שראוי למוד בהם פלפל וכיוצא אבל קליפות בצלים ובצים וכיוצא אין ראויים להדלקה וכל הט"ו כלים הנזכרים שאינן יכולין לעמוד בלא סמיכה אינן ראויין לנר חנוכה והרב יד נאמן בדף י"ד ע"א כתב דמשמע דטעמו מפני שאין לו תורת כלי ואין כאן נר ויש לחוש לדבריו באלו העששיות שאנו מדליקין שאין להם בית מושב שאין להם תורת כלי כיון שאין ראויות לישב מאליהן ולכן יש ליזהר ליקח לנר חנוכה אותן עששיות שיש להם מושב למטה ונראה שאין לחוש לזה כיון שאלו העששיות.
תחלת עשייתן כך דין כלי יש להם כדתנן בפרק ד' דמסכת כלים משנה ג' שולי קרפיות ושולי קוסים הצדוניים אף על פי שאין יכולין לישב שלא מסומכין טמאין שלכך נעשו מתחלתן אלמא כל שמתחלתו נעשה על צורה זו כלי גמור מיקרי והנה משמעות לשון הרב חסד לאברהם הנ"ל הוא דמה שכתב דקליפי בצים אין ראויים לנר חנוכה היינו שמן הדין אין ראוים אך בס' בן פורת יוסף להרב מוהר"י קובו בדף נ"א ע"ב כתב בשם הרב אדמת קדש בח"ב סי' ו' בזה הלשון קליפי בצים כשרים לנר חנוכה אף אם לא יחליפם בכל לילה ובסוף דבריו הביא שמצא בס' חסד לאברהם דעל פי הסוד אין מדליקין עכ"ל ואין בידי ס' אדמת קדש לראות דברי קדשו ומדברי הרב חסד לאברהם שהעתקתי הרי הוא כמבואר דדינא קאמר ולא על פי הסוד וכן ראיתי למרן חיד"א בברכי יוסף סי' תרע"ג אות ו' שכתב שהרב אדמת קדש נסתפק בקליפי בצים לנר חנוכה וכתב ראיה להתיר וראיתו יש לדחות ובסוף הביא מהרב חסד לאברהם דקליפי בצים ובצלים אין ראוים לנר חנוכה וכתב הרב אדמת קדש דלענין הלכה אליו שומעין ואין מדליקין בהם עכ"ל מוכח ודאי דדינא קאמר ומה שחסר בחסד לאברהם הנ"ל איזה כלים מן המנין הראני תלמידי הבחור רפאל לאבוק הי"ו בהרב משה ליב שו"ב נ"ע שהרב עיקרי הד"ט בסי' ל"ה אות י"א הביא דברי הרב במילואים וכלי חסר מצופה באבר נמנה לעצמו וכלי זכוכית וכלי עץ וכלי עצם:

וחקר הרב (יד נאמן) שם למה לא הזכיר רבינו הקדוש במשנה דיני חנוכה ביחוד כמו דיני מגילה ופורים ורק אגב גררא נזכר בבבא קמא ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור וכו' עי"ש שנשאר בתימה וכמדומה לי שבילדותי ראיתי בס' שבת של מי שחקר כן ואינו עתה אצלי וראוי לשום לב ודעת בדבר הזה כי הלא דבר הוא:ח) שוכר בית בחוצה לארץ דפטור ממזוזה כל שלשים יום ובתוך השלשים יום פגע חנוכה והניח נר חנוכה בצד ימין כדין מי שאין לו מזוזה בפתחו דמניח נר חנוכה בימין ויומא דמישלם זימנא הוא עדיין בתוך ימי חנוכה ויקבע מזוזה בימין כדינה כתב גדול בדורנו מר קשישא מרנא מוהר"א פלאג"י נר"ו בספרו הבהיר ויען אברהם בשו"ת א"ח סי' מ"ה דיטול נר חנוכה מימין ויקבענו בצד שמאול והמזוזה בימין ואין בזה משום קרש שזכה לינתן בצפון וכו' דאדעתא דהכי קבעו בצד ימין על מנת ליטלו ממקומו ביומא דמישלם זימנא דמזוזה ואינו נכון שיניח שתיהן בצד ימין שלא לשנות ממה שכל העולם עושים ושלא יחשדוהו שעושה שלא כדין דלאו כולי עלמא ידעי יומא דמישלם זימנא דמזוזה: ט) באות זו אכתוב בסיעתא דשמיא "שלשה שריגי גפן פוריה אשר שלח לי אישי כהן גדול ידידי הגאון מוהרש"ל הכהן מח"ס היקר בנין שלמה יצ"ו בזמנים שונים במכתב לחזקיאו בימי חנוכה חידושי תורה דיליה עמו עוז ותושיה" ואלו הן:

א') בנוסח אמירת הנרות הללו איתא במסכת סופרים הנרות הללו קדש הם והועתק בהרא"ש פרק ב' דשבת ובטור סי' תרע"ו ולכאורה הדברים מתמיהים דהא מבואר בשבת ד' כ"ב ע"א דנר חנוכה אין בו משום קדושה דמתמה שמואל על רב אסי וכי נר קדושה יש בו ומסקינן דעיקר הטעם שלא יהיה מצות בזויות עליו ועל כל פנים פשוט דקדושה אין בהם ואיך תקנו לומר הנרות הללו קודש ועלה בדעתי ליישב דמדברי מסכת סופרים אלו סיעתא גדולה לדעת הרב בעל המאור שכתב באמת דלרב דאמר אסור להשתמש לאורה הטעם משום דעשהום לנרות חנוכה כנרות המנורה כיון שהוא זכר למנורה והטילו עליהם קדושה ואיסור הנאה כמו השמן והפתילות של המנורה והלכך אף תשמיש דמצוה אסור (והר"ן הכריע מזה דגם תשמיש דמצוה איכא בזיון משום דמצות מבטלות זו את זו והרמב"ן והרא"ש כתבו הטעם משום דהרואה יאמר לצרכו הוא דאדלקה אבל להרב בעל המאור אין צריך לכל זה כלל) אבל רב אסי פליג וסובר דנר אין בו משום קדושה ולכן אינו אוסר רק להרצות מעות דהוא תשמיש בזוי יעויין שם בבעל המאור והרמב"ן במלחמות (וצריך לומר דלא גרים שם רב אסי אמר רב דאם כן תקשה דרב אדרב ודוחק לומר דאמוראי נינהו אליבא דרב רק גריס כגירסת הרא"ש אמר רב אסי לחוד וכן כתב בהגהות מוהרי"ב או מוהרי"ז שם דכן הוא גם גירסת רש"א) ולענ"ד יש

לומר דכן היא דעת המסכת סופרים הנ"ל דנר יש בו משום קדושה וכדעת רב לפי פירוש בעל המאור אך הרב בעל המאור פסק כרב אסי ולפי מה שכתבתי הוא ראיה דהלכה כרב וזה נראה לי גם כן דעת השאלתות שפסק דמותר השמן אסור בהנאה אחר חנוכה וטעון שרפה ותמה הר"ן דלמה גרע מעצי סוכה לאחר החג דמותר בהנאה דכל תשמישי מצוה מותר לאחר שבטל מצותה ומה שתרץ דהתם יודע שלאחר החג בטל המצוה אבל הכא אינו יושב ומצפה מתי תכבה נרו הדבר תמוה דאדרבא בהדיא אמרינן בביצה ד' ל' ע"ב גבי נר שבת דאדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו ועי"ש בפירוש רש"י:

הן אמת דהתוס' בשבת ד' מ"ד ד"ה שבנר הקשו גם כן כקושית הר"ן וכתבו לחלק גבי נר חנוכה אינו יושב ומצפה מחמת חביבות הנס אבל הר"ן לא הזכיר הך סברא כלל וגם בלאו הכי תמוה דמה שייך לענין איסור ביזוי מצוה אם יושב ומצפה או לא דאטו בדעתו הדבר תלוי דכל זמן שהמצוה לא פסקה לא מהני מה שהיה יושב ומצפה דמכל מקום איכא בזוי מצוה ואם כבר פסקה ובטלה המצוה מאי איסורא איכא ומאי נפקא מינה אם חשב בדעתו דלא תבטל המצוה והך סברא לא נאמר בגמרא שם רק לענין איסור מוקצה בשבת ויום טוב דאסור מצד דלא אמרינן היה מוכן מאתמול ושם שייך הסברא אי יושב ומצפה או לא ודברי הר"ן ותוס' תמוהים אצלי לפי שעה אבל לפי מה שכתבתי לפי דעת המסכת סופרים ובעל המאור דנר חנוכה מיקרי קדש ואסור בהנאה עולה לנו דברי השאלתות והגאונים כמין חומר דאינו ענין לסוכה אלא תשמישי מצוה כ ואף דסמכו חז"ל אקרא דחג הסוכות שבעת ימים להשם מכל מקום אינו רק על השבעה ימים דהא בקרא דסמכו עליה שבעת ימים כתיב (ובפרט לדעת הסוברים דהוא מן התורה וכמו שכתבו התוס' בביצה ד' ל' ע"ב ד"ה אבל יש לומר בפשיטות דגזרת הכתוב היא דאינו אסור רק לז' ימים) אבל בנר חנוכה דעשהום כנרות המנורה נשאר בקדושה לעולם כמו המנורה (ואף דרבנן במעילה דף ד' דישנן במנורה לא נהנין ולא מועלין מכל מקום אסור מדרבנן מיהת רק דקרבן מעילה ליכא) והרי"ף שכתב דלאחר שדלקה כשיעור מותר להשתמש לאורה יש לומר דלשיטתו אזיל דגריס במימרא דאסור להרצות מעות נגד נר חנוכה ר"י אמר רב ואם כן אי אפשר לומר דפליג אמימרא דרב דלעיל דאם כן תיקשי דרב אדרב ועוד דהא כל זה על כרחין צריך לומר דלא פליגי ומוכח דאין בו משום קדושה רק כדי שלא יהא מצות בזויות עליו וכן כתב הר"ן דהרי"ף פליג על הגאונים (ומיהו הרא"ש דהביא לדברי הרי"ף ולדברי השאלתות ע"כ צריך לומר דמחלק בין להסתפק לאורו ובין להסתפק מגוף השמן וגבי מנורה נמי יש נפקא מינה בזה דהא קול ומראה וריח אין בו משום מעילה וכן מצאתי בעה"י בספרי' דמר נ"י [מכתב לחזקיאו] בחידושיו לשבת

שם שכתב כעין סברא זו ממש ויישב בזה קושיית הגאונים חפץ ה' וחקי חיים אך לא הביא ראיה לחילוק זה אך לפי מה שכתבתי מבואר להדיא דיש חילוק דהא במראה אין בו מעילה עיין בתוס' סוכה נ"ג ד"ה בוררת) או כמו שתי' הב"י ומאד תמיהני על הר"ן שכתב בטעמו של רב דאסור להשתמש לאורה כדברי הרב בעל המאור ואם כן מאי הוצרך לדחוק בדברי השאלתות וכן מה שהקשה דלמה אסור להשתמש בתשמיש מצוה וצריך עיון גדול עכ"ד הכהן הגדול יצ"ו:

ואנא דאמרי בהורמנותיה דמני"ר שיחל"א עיקר תמיהתו בנוסח זה לא נפלאת היא בעיני שהרי גם לשיטת הרמב"ן ודעמיה אף על פי שלא הטילו על הנרות קדושה גמורה כקדושת הנרות שבמקדש מכל מקום הנרות הללו דין תשמישי מצוה יש להם דאף על פי שנזרקין לאחר מצותן בשעת מצותן נוהגים בהם קדושה שלא יהיו מצות בזויות עליו ונוהגים בהם כדברים שבקדושה ואסורין בתשמישי חול בשעת מצותן כמו שכתב הרמב"ן בפירוש ושפיר שייך לומר עליהן קדש שהם קדש בשעת מצותן מיהא שלא להשתמש בהן וכו' והרואה יראה דמה שיישב הגאון יחיה אינו מתיישב אלא דברי המסכת סופרים אבל מה נענה לדעת הפוסקים דנר אין בו קדושה כלל וכן לדעת בעל המאור דפוסק כרב אסי דנר אין בו קדושה ואפילו הכי אמרינן הנוסח כמו שנאמר במסכת סופרים הנרות הללו קדש הם: אמנם לפי מאי דכתיבנא בעניותין אתי שפיר לדברי הכל ומה שכתב הגאון יחיה דצריך לומר דבעל המאור גריס אמר רב אסי לחוד ולא אמר רב אסי אמר רב דאם כן קשה דרב אדרב ודוחק לומר אמוראי נינהו הנה אמת נכון דאין דרך הש"ס בכיוצא בזה לקבל שכר על השתיקה אלא מקשי ומתרץ אמוראי נינהו וכמו שכתב הרשב"א בחידושיו לשבת על ד' ל"ט ע"ב גבי כללא דהלכה כסתם משנה דלא שתיק הגמרא בשום דוכתא דפסק ר' יוחנן דלא כסתם מתניתין דלא ליקשי ליה אלא מקשי ליה ומשני אמוראי נינהו וכו' כמו שכתבתי בשמו במכתב לחזקיהו שם וכיוצא לזה כתב הרדב"ז בספר יקר תפארת בפרק א' מהלכות שמיטה ויובל והביא דבריו הרב יד מלאכי בכלל תרמ"ד דליכא לתרוצא תרי תנאי אליבא דר"א דאם כן לא הוה שתיק הש"ס מינה וכתב ביד מלאכי שכן כתב הרב שארית יוסף בנתיב המתרץ כלל ה' על פי דברי הרבינו פרץ שבתוס' במסכת נזיר ד' מ"ט סוף ד"ה ומשני (אלא שהרב יד מלאכי הביא מדברי התוס' בשאר דוכתי דסברי דאין קפידא לשנויי הכי מסברא דנפשין עי"ש ומכל מקום כל שלא ראינו מפורש דגירסת הרב בעל המאור אמר רב אסי אמר רב ניחא לן טפי למימר דגריס אמר רב אסי לחוד כגירסת הרא"ש):

שוב ראיתי להרב מקנה אברהם במהדורא בתרא באות ס' שהביא דברי הרשב"א שבחידושיו לשבת הנ"ל וכתב על זה דהרשב"א גופיה בחידושיו לגטין ד' כ"ה ע"ד מתרץ מדנפשיהאמוראי נינהו (חידושי הרשב"א הנ"ל אין בידי) ושכן כתב הר"ן וכו' ושכן כתב הרז"ה בהשגותיו על ספר בעלי הנפש להראב"ד שבספר תורת השלמים ד' ל"ה ע"א עי"ש ואחרי שכן היא דעתו שם לא דחיק לן למימר לשיטתו שבס' המאור אמוראי נינהו אליבא דרב ומכל מקום נראה דהאמת הוא דגירסת הבעל המאור היא כגירסת הרא"ש אמר רב אסי בלחוד שכן מתבאר מדברי הרמב"ן במ"ש אחר שהשיג על הבעל המאור וז"ל ואפילו אם היה הפירוש שפירש בעל המאור נכון על כרחו הלכה אסור להשתמש לאורה דנקיטינן כר"ז אמר רב מתנא אמר רב שמדליקין בכל השמנים וכו' וטעמא משום דאסור להשתמש לאורה וכו' ואפילו פליג רב אסי אדרב ורי"ו נקיטינן דתלמיד הוה לגבייהו ואין הלכה כתלמיד במקום הרב וכו' עי"ש הרי כתב מפורש דאף לשיטת הרב בעל המאור אית לן למינקט דאסור להשתמש לאורה אף אם נאמר דרב אסי פליג אדרב אין הלכה כתלמיד וכו' ואי גירסת בעל המאור היא אמר רב אסי אמר רב אין מקום להכרח זה כמובן אלא ודאי מוכח דגרסי אמר רב אסי לחוד ותמיה לי על הגאון נר"ו כי אחרי שידיו ממשמשות בדברי הרמב"ן הללו איך לא השגיח להכריח דבריו מדברי גדול אדוננו הרמב"ן ולא היה צריך למ"ש בהגהות מוהרי"ב שכן גריס מוהרש"א: ומה שהקשה על מה שכתב הר"ן דאין אדם מצפה מתי תכבה נרו שהוא היפך סוגיא מפורשת בביצה ד' ל' ע"ב דאמרינן אדם מצפה מתי תכבה נרו האמת קושיא עצומה היא ותגדל התימה כי הרואה יראה דהר"ן עצמו בענין זה באותו פרק באותו מקום (בד"ה אי נמי לשיעורא) זכר עשה סוגיא זו לענין סוכה ונוייה שנפלו בחג שאסורין ומרן הב"י בסי' תרע"ב הביא דברי הר"ן וכן כמה מרבני האחרונים ולא רפרף אדם על דבריו והרי הוא בבל יאמר שנעלם מעיני כל העדה סוגיא בדוכתא אמנם הדבר ברור לעניות דעתי דדעת הר"ן כמו שכתב הרב פרי חדש בסי' תרע"ז ס"ד דדוקא לר' שמעון הוא דאמרינן בש"ס אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו אבל לרבנן לא אמרינן הכי וכיונה דעתו לדעת גדולים שכן כתב הרב המאירי בחידושיו לשבת בפרק במה מדליקין (בריש הלכות חנוכה בד"ה זה שביארנו שאסור) שאין הלכה כדברי האומר אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו עי"ש ואולי נוכל לומר שגם התוס' בפרק כירה ד' מ"ד שכתבו הטעם משום חביבות הנס סברי דאין הלכה כמאן דאמר אדם יושב ומצפה שתכבה נרו אלא שכתבו טעם מרווח מלתא דשוי גם למאן דאמר אדם מצפה שתכבה נרו ועל כל פנים בדעת הר"ן נראה לי הדל פשוט שאפשר לומר כן.

ושם (בדברי הרב המאירי) אתה מוצא דמה שביאר הגאון הנ"ל יחי' בדעת השאלתות דמשום דסברי שיש בהן קדושה החמירו להצריך שריפה לשמן הנותר וכו' כיונה דעתו לדעת הרב המאירי שכתב וז"ל ויש באים בה מטעם איסור הנאה וקדושה גמורה הואיל והן זכר לנרות ולשמן הכל הקצהו מדעתו לגמרי והרי הן כנויי סוכה ולא עוד אלא שמפריזים עד לאסור בהנאה אף לאחר מצותן ואם נשאר שמן בראשונה וכו' ואם נשאר באחרונה עושה לו מדורה ושורפה במקומו וכו' עכ"ל הרי שכתב מפורש שדעת הגאונים המצריכים שריפה באחרונה היא משום שיש בנרות קדושה גמורה וכדברי הגאון יחיה ועוד ראיתי במכתב הגאון הנ"ל יחיה שעמד בנוסח ההזכרה (על הניסים וכו') ובאר עליה הכהן דברים נכוחים וחתים במכתבו ואסיים בברכה הקב"ה יעשה לנו נסים ונחזה בשובו לציון ברחמים ובהמ"ק יבנה על תלו ונודה לשמו הגדול תמיד אכי"ר כה דברי הדו"ש בלונ"ח וקשור באהבתו הצעיר מפרחי כהונה שלמה הכהן מו"ץ בפ"ק ווילנא.

שוב נדפס ספרא דמארי בנין שלמה וראיתי שם בקונטריס תיקונים והוספות ד' יו"ד ע"ג שכבר העלה על משב"ח הדפוס את דבריו הנעימים בענין זה עי"ש: עתה השגתי ספר כנף רננה להגאון נתן נטע לאנדא אבד"ק אישפיצין יצ"ו וראיתי פילפול עמוק וחריף בסימן ב' בהא דאמר שמואל וכי נר קדושה יש בו ועיקר דבריו הוא על דברי רבינו הטור ומרן הבית יוסף בסי' כ"א לענין אם מותר להשתמש בציצית ומענין לענין נשא ונתן באורך בדינים אלו ואסוף דינא העלה דאף דבציצית קיימא לן דרק בעוד שמצותן עליהן אסור להשתמש בהם משום ביזוי מצוה אבל אחר כך מדינא מותר לזרקן לאשפה רק שהמדקדקים נזהרים מכל מקום בנר חנוכה דהוי תשמיש קדושה אסור לזרוק הנותר משיעור הדלקה במקום בזיון אלא שורפו כמבואר בסי' תרע"ז סעיף ד' ועיין שם במגן אברהם ס"ק י"א דתשמישי קדושה אסור לנהוג בהם מנהג בזיון ומזה ראיה לדעת הטורי זהב ריש סי' תרע"ב דמיירי בנותר מן הצריך דכשיש מותר אף לדעת מוהרי"א דהוי מוקצה מחמת מצוה אבל תשמיש קדושה מיהא לא שייך בהמותר ולמה ישרוף ישפך לאשפה ובסי' תרס"ד סעיף ח' הושענא שבלולב נזרקת ודאי אחר החג כלתה קדושתו כבטורי זהב סי' תרל"ח סק"ג דאין הקדושה בעצי סוכה רק לשבעה ימים ועיין שם במגן אברהם סק"ט אלו תורף דב"ק:

ב') תמיה לי על הרמב"ם בפרק ג' מהלכות חנוכה הלכה י"ד שכתב שם דאם אשה או קטן מקרין אותו את ההלל עונה אחריהן מה שהן אומרים ופשוט דהוציא זה מהמשנה דסוכה דף ל"ט ומדכתב זה בהלכות חנוכה משמע להדיא דגם בהלל דחנוכה אין אשה יכולה לצאת בקריאת הלל לאיש ותמהני טובא דהלא ודאי כמו דאמרינן דנשים חייבות

בנר חנוכה משום שאף הן היו באותו הנם הכי נמי חייבות בהלל דחנוכה מהאי טעמא ואם כן כמו דאמרינן בשבת בדף הנ"ל דאשה ודאי מדלקת ומוציאות גם לאיש הכי נמי בהלל מוציאות גם לאיש והמשנה דסוכה הנ"ל הא מיירי בהלל דסוכות דפטירי מצד דהוי מצות עשה שהזמן גרמא כמו דפטירי ממצות לולב (והא דלא הזכיר ר"י רק הדלקת נר חנוכה נראה לי דרבותא קא משמע לן דלא מיבעיא הלל דבא על הנס דנצחו לאויבים ובטלו גזרתם דודאי נשים חייבות שאף הן היו בכלל הגזירה אלא אפילו הדלקת נר חנוכה דבא על הנס דשמן דאין לנשים חלק בקרבנות ובהדלקת הנרות והא כולם באים מתרומת הלשכה ונשים פטירי ממחצית השקל דמהם היו מביאים כל קרבנות צבור מכל מקום חייבים) ורציתי ליישב דטעמו של הרמב"ם משום כיון דהלל בא על נצחון המלחמה לא שייך זה בנשים דלאו בני כיבוש נינהו וכי האי גוונא כתב בס' החינוך דנשים פטורין ממצות עשה דזכירת עמלק משום דמשמע מקרא דמצות עשה דזכירה היא סבה וגרם למצות עשה דתמחה לעמלק ונשים פטורות ממצות עשה דתמחה דלאו בני כיבוש נינהו אבל קשיא לי על זה דהא גבי פורים נמי עיקר קריאת המגילה והסעודה הוא משום נצחון המלחמה וביום שנחו מאויביהם עשאוהו יום משתה ושמחה וזה לא שייך בנשים דלא הלכו במלחמה ואף על פי כן חייבות במשלוח מנות ובכל דיני הפורים משום דגם הם היו בכלל הגזירה דלהשמיד להרוג ולאבד ואם כן זה שייך גם במעשה דחנוכה וכמו שכתב הרמב"ם בריש הלכות חנוכה שגזרו גזירות על ישראל וכו' ופשטו ידם בממונם ובנותיהם וגם זה אין לתרץ דהרמב"ם סובר כדעת הבה"ג שהובא בתוס' במגילה ד' דנשים אינן חייבות רק בשמיעה ולכן אינן מוציאות לאיש ואם כן יש לומר דגם בהלל כן דזה אינו תירוץ על הרמב"ם דהא פסק להדיא בריש פרק א' דמגילה דמוציאות גם לאיש במקרא מגילה ועוד יש לי תירוץ על הרמב"ם בדרך החידוד והפלפול ואין כאן מקום לקבל אריך ובמכתבו מיום עשרה בטבת תנז"ר כתב מלואים למכתבו הנ"ל וז"ל על התמיה שכתבתי על דברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות חנוכה וכתבתי שם שלשה אופנים ליישב קושיא זו אבל אינן עולות יפה לדעת הרמב"ם בעצמו ואמנם כעת נראה לי ליישב דאף שחייבות בהלל דחנוכה מכל מקום אינן חייבות לומר כל הלל המצרי שתקנו חז"ל לומר על הנס דאפשר דאף אם אומרים פרק אחד שהוזכר בו הודאה והלל על הניסים סגי בהכי כמו בתפלה דאף דנשים חייבות מכל מקום כתב המגן אברהם בסי' ק"ו דמה שנהגו רוב נשים שאין מתפללין בתמידות משום דאומרים מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בזה דאף להרמב"ם דתפלה דאורייתא מכל מקום די בפעם אחת ביום ובאיזה נוסח שירצה ע"ש ואם כן אף בהלל דחנוכה

אף שחייבות מצד שאף הן היו באותו הנס מכל מקום די שיאמרו מזמור אחד שנזכר בו דברי הלל ושבח להקדוש ברוך הוא על הנסים ולפיכך אינם יכולים להוציא לאיש כן נראה לי ליישב דברי הרמב"ם:ג') כתב בשלחן ערוך סי' תרע"ו סעיף ג' דמי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק וכו' כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ושהחיינו ואם אחר כך בליל שני או שלישי בא להדליק אינו חוזר ומברך שהחיינו עכ"ל והוא מדברי תשובה אשכנזית שהובא בבית יוסף וכתב שם הטעם משום דזמן אומרו אפילו בשוק כדאיתא בעירובין דף מ' וכן הגר"א בביאורו ציין על דין זה עירובין ד' מ' ע"ב ולכאורה יש לתמוה דמאי ענין זה לזמן אומרו אפילו בשוק דהתם מיירי בזמן דיום הכיפורים דליכא שום מעשה ביום הכיפורים דיהא צריך לברך עליה זמן ועיקר הזמן הוא אינו רק על שהחיינו והגיענו ליום הקדוש הזה והלכך יכול לאומרו אפילו בשוק אבל בזמן דרגל של חג הסוכות מפורש בהדיא בש"ע בסי' תרמ"א בהג"ה דאם קידש בליל ראשון בביתו ובירך זמן כשאוכל בסוכה צריך לחזור ולברך זמן משום הסוכה והוא מדברי הר"ן בפרק לולב וערבה בשם הראב"ד והביא ראיה מהא דמברכין זמן על הלולב ואף שכבר בירך זמן בלילה ולכאורה הא לא גרע משבירך בשוק ועל כרחין צריך לומר דזמן דרגל אינו פוטר לשאר מצות זמניות שמחוייב באותו הרגל ומה דאין מברכין זמן על אכילת מצה נראה דכיון דבעת שמקדש ומברך זמן כבר מונח המצה על השלחן אמרינן דדעתו גם על מצות אכילת מצה ואפשר דאם דבעת שקידש לא היה לו מצה ואחר כך הביאו לו מצה אפשר דבאמת צריך לברך זמן פעם שנית משום המצה וצריך עיון בזה (ומה שמצויין שם בביאורי הגר"א על דינו של הר"ן דהוא גמרא שם ואם לאו כשיכנס בה מברך שתים לא הבנתי דבריו כלל דמאי ראיה משם דהא התם מיירי דלא בירך זמן כלל אבל אם בירך זמן בביתו לא מיירי שם מידי) ואם כן כשמברך על הראיה הא אינו מקיים בזה מצות הדלקה כלל ועל כרחין דהזמן שמברך הוא על שהגיע לימי הנס והיאך יוצא בזה כשמדליק ומקיים מצות הדלקת נר חנוכה והוא דומה ממש למי שבירך זמן על הרגל בביתו ואחר כך נכנס לסוכה דכתב הר"ן דצריך לחזור ולברך זמן משום הסוכה ונמצא דשני דינים הללו סותרי אהדדי.

ויתכן אחר העיון בזה קצת נראה דלא קשיא מידי דהנה לכאורה תמוה בהא דאמרינן דדוקא אם רואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ושהחיינו אבל באינו רואה כלל אינו מברך כלל (ומשמע דאפילו אם יודע שלא יהיה לו נרות להדליק כל ימי חנוכה) ואמאי הלא קיימא לן דזמן אומרו אפילו בשוק ובלי ספק ברגלים אם יודע שלא יהיה כוס לברך עליו זמן אומרו אפילו בשוק ובשלמא שעשה נסים יש לומר דלא נתקן רק בעושה מעשה

או דרואה פרסום הנס ותדע דלא מצינו גבי פורים שיברך שעשה נסים כשאין לו מגילה וגם לא ישלח מנות אבל בזמן שאומרו אפילו בשוק למה לא יברך אפילו אינו רואה כלל וכן קשה דלא מצינו גבי פורים דאם אין לו מגילה וגם אינו משלח מנות דיברך זמן על היום וזה אין לומר דזמן מברך אפילו אינה רואה והא דנקט הרואה היינו משום דהרואה מברך שתים דהא ליתא כלל דאם כן הוה ליה לומר בפירוש דהמדליק מברך שלש והרואה מברך שתים אינו מדליק ואינו רואה מברך אחת ולכן מכל הלין מוכח דחנוכה ופורים לא שייך כלל דיברך זמן על עצם היום ואף שאינו מקיים שום מצוה כלל דשאני רגלים וראש השנה ויום הכיפורים דהם ימים קדושים ואסורים בעשיית מלאכה ואם שובת ואינו עושה כלום גם כן מקיים עשה דשבתון והלכך צריך לברך זמן משום עצם היום וזמן הזה שפיר יכול לברך אף כשהולך בשוק דהא גם כשהולך בשוק הוא מקיים עשה דשבתון ואין צריך לזה כוס כלל רק דלכתחלה תקנו רבנן לברך זמן בשעת קידוש משום שאז מקבל עליו קדושת היום ולפיכך אינו פוטר זמן דסוכה משום דמצות השביתה ברגל ומצות סוכה הם שתי מצות נפרדות ואין אחד פוטר את חבירו כמו דאינו פוטר זמן דסוכה לזמן דלולב אם לא כששתיהן לפניו (ונראה באמת דאם לא בירך זמן על הסוכה ואחר כך נטל הלולב בתוך הסוכה ודעתו לאכול אחר כך בסוכה בוודאי דזמן דלולב פוטר גם לסוכה ופשוט הוא) אבל בחנוכה ופורים שאין להם קדושה כלל ומותרים בעשיית מלאכה לא שייך לברך זמן על עצם היום כלל רק בעת שמקיים מצות היום ואם אינו מקיים כגון שאין לו שמן להדליק או שאין לו מגילה בפורים וגם אינו יכול לקיים מצות שמחה ומשתה ומשלוח מנות על מה יברך זמן והא דמברך על הראויה היינו משום דעיקר מצות נר חנוכה הוא משום פירסומי ניסא ולפיכך צריך להדליק על פתח ביתו מבחוץ כדי שיהיה הכל רואין ומשבחין להקב"ה וכיון שהוא גם כן מן הרואין יש לו חלק במצוה ולפיכך שפיר מברך שעשה ניסים ושהחיינו ולפיכך נראה לי דאם רואה נר חנוכה לאחר שדלק חצי שעה דכבר נעשית מצוותה אינו מברך ועוד דכיון דאם רוצים הבעלים לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידם לא נחשב אז הנרות כנר מצוה רק כנר הרשות בעלמא ולא שייך לברך עליהם מיהו יש להסתפק אם לא בירך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הלל דהא לא גרע מקריאת המגילה דמברכין עליה זמן ולחד מאן דאמר קרייתא זו הלילה ומיהו יש להסתפק אם צריך לברך זמן שנית בליל ב' בשעת הדלקה דשתי מצות מיוחדות הן ולא דמי למברך זמן בשעת הראיה דברכת זמן שמברך אז הוא גם כן על מצות הדלקה וכמו שכתבתי לעיל אבל הכא מצוה אחרת היא או דלמא כיון דההלל והדלקת נר חנוכה הכל תקנו חז"ל בשביל הנסים

שנעשו בימים ההם ואם כן אפשר דנחשבו כמצוה אחת וצ"ע הנלע"ד כתבתי בעז"ה כ"ד ידידו הדו"ש שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא: ד) אחר שהכינותי בעה"י לשלוח קונטריס זה להדפיס איה"ש קבלתי עוד חידושי תורה מהגאון הנ"ל יצ"ו בענייני דחנוכה ואלה דב"ק ובהיות שאין רצוני להוציא את הנייר ריקם ראיתי למלאות הגליון בחד"ת שכתבתי בענין חנוכה זה קרוב לשלשים שנה וזה הוא.

כתבו הטור והשו"ע בסי' תרע"א סעיף ב' כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחת מכאן ואילן מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמנה ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר נכתב על זה הרמ"א בהג"ה ויש אומרים שכל אחד מבני הבית מדליק ונרשם הרמב"ם והיינו לפי מה שכתב הרמב"ם בעצמו אבל הרמב"ם הביא דמנהג ספרד הוא כמו שכתב המחבר דאפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר ובזה נסתלק מה שכתב הטורי זהב שזה חידוש שהספרדים נוהגים כתוספות והאשכנזים כרמב"ם דאין זה חידוש כלל שהספרדים כבר נהגו כן משנים קדמיניות קודם שיצא תורתם של בעלי התוספות על פני תבל דהרי הרמב"ם כבר מצא מנהג זה בבני ספרד בימיו: וגם מה שהאשכנזים נוהגים כרמב"ם אין זה כדברי הרמב"ם לגמרי דהרי הרמב"ם כתב דבעל הבית בעצמו מדליק נרות כמנין בני הבית והלכך ליכא היכרא לימים הנכנסין אבל האשכנזים רוצין לצאת לשתי הדעות והלכך כל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו ומקיימין ההידור ראשון דנר לכל אחד ואחד וגם שפיר איכא היכרא דימים הנכנסים דכיון דכל אחד מבני הבית מדליק במקום מיוחד ובזה יוצאין גם דעת התוספות (ועיין היטב בגליא מסכת להגאון מו"ה דוד זצ"ל אב"ד דנאהוורדאק מה שכתב בזה) והנה לכאורה יש לתמוה על הטור והמחבר במה דהשמיטו לדין דהמהדרין דנהי דהמהדרין מן המהדרין לית להו הידור ראשון מכל מקום הוה ליה לכתוב דין זה דנפקא מינה למי שאי אפשר לו לקיים כמהדרין מן המהדרין לכל הפחות יעשה כמהדרין (והרמב"ם בפרק ד' מהלכות חנוכה העתיק באמת כלשון הברייתא וכתב גם כן דין דמהדרין נמי והן אמת הרמב"ם לשיטתו דסבירא ליה דהמהדרין מן המהדרין אית להו נמי הידור ראשון בנר היה מוכרח להביא דין דמהדרין ואמנם אף הטוש"ע דלית להו הידור ראשון מכל מקום הוה להו להביא דנפקא מינה טובא היכא דאי אפשר ליה וכנ"ל) וצריך לומר דסבירא להו דלאחר שתקנו דין מהדרין מן המהדרין תו בטל דין מהדרין לגמרי ואם אי אפשר לו להיות מהמהדרין מן המהדרין סגי דידליק נר אחד בכל לילה נר איש וביתו ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו רק נר אחד: ואכן אם כן תקשה על מה שהעתיק שם בסעיף ו' דנר שיש לה שני פיות עולה בשביל שנים ולכאורה היכא משכחת לה.

הא שם בסימן הנ"ל בסעיף ה' פסק כשיטת רש"י דמצות נר חנוכה הוא להדליק על פתח הבית ואם כן היאך משכחת לה דיהיה עולה לשני בני אדם שדרים בבתים מיוחדים דהא יהיה לזה א ולזהמשמאל וכמו שהקשו התוספות שם על רש"י ומיהו רש"י בעצמו נשמר מזה ופירש דמיירי למהדרין שעושין נר לכל אחד ואחד ואתי שפיר אבל המחבר דלא הביא דין דמהדרין כלל ועל כרחין דסבירא ליה דדין מהדרין אינו נוהג האידנא כלל ואם כן הדרא הקושיא לדוכתיה דהאיך משכחת לה דיהא עולה לשני בני אדם ואין לומר דמשכחת לה דאם דרים שני בני אדם בבית אחד שחלוקין בעיסתן דכתב הרב המגיד בפרק ד' מהלכות חנוכה דמחוייבין להדליק כל אחד בפני עצמו דהא ליתא כלל דוודאי לדעת התוספות והטוש"ע דסברי דדין מהדרין ליתא משום דבעינן היכרא דימים הנכנסים על כורחין גם בחלוקין בעיסתן אין צריך נר לכל אחד ואחד דאם יצטרך נר לכל אחד אכתי לא יהיה היכרא דיאמרו דעתה נזדמן אחד בבית שחלוק בעיסתו: ושוב נשאתי את עיני וראיתי דהטור בעצמו הרגיש בזה וכתב דעולה לשנים ופירש מיום ראשון ואילך עכ"ל ופירש הבית יוסף משום דרש"י פירש למהדרין שמדליק נר לכל אחד, ואנן לא סבירא לן לדין דמהדרין ולכן הוצרך לפרש דמיירי מיום ראשון ואילך ועל פי זה יש לומר דגם הבית יוסף בשו"ע כיון כן דמה שכתב עולה לשנים גם כן כיון לפירוש זה.

ומיהו אכתי קשה דמכל מקום היאך יפרשו לדברי רבא דאמר בהדיא דעולה לשני בני אדם ונראה לי דהטור לא היה גורס בדברי רבא דעולה לשני בני אדם רק עולה לשנים סתמא וראיה לזה מדכתב בתחילה עולה לשנים ופירש על זה מיום ראשון ואילך ואם איתא דמה שכתב בתחילה עולה לשנים גם כן הוא דברי עצמו לא שייך לעשות פירוש על דברי עצמו והוה ליה לומר בתחילה דעולה לשתי נרות ותו לא יצטרך לפירוש אלא ודאי דמתחלה העתיק לדברי רבא ואחר כך כתב על זה פירוש וכו' אלמא דהיה הגירסא לפניו בדברי רבא עולה לשנים ותו לא ופירש על זה דרוצה לומר מיום ראשון ואילך: אלא דקצת קשה דאם רבא רוצה לומר דעולה לשתי נרות הוה ליה לומר דעולה לשתים דהא נר לשון נקבה היא דכן מתחיל בתחלה נר שיש לה שתי פיות עולה לשנים והאיך מתחיל בלשון נקבה ומסיים בלשון זכר וכן מצינו בש"ס בכמה דוכתי דנר הוא לשון נקבה כמו בביצה ל"ב חותכה באור בפיו שתי נרות וכן במקרא נמצא נר בלשון נקבה ועיין תוספות פסחים ז ע"ב ד"ה ונרות מנר: ואולי דטעות סופר נפל בטור וצריך לומר באמת דעולה לשתים והרמב"ם בפרק ד' מהלכות חנוכה הלכה דהעתיק למימרא דרבא דעולה לשני בני אדם גם כן לשיטתו אזיל דהעתיק דין דמהדרין וסובר דמהדרין מן המהדרין סבירא

ליה נמי להידור ראשון ולא חייש להיכירא ומשום הכי שפיר משכחת לה דעולה לשני בני אדם הדרין בבית אחד והיינו לדין מהדרין דמדליקין נר לכל אחד ואחד ואף דדרין בבית אחד דהוי לשניהם בשמאל ע"כ מה שכתבתי שם ועוד הארכתי בזה אבל כאן אין מקום להאריך יותר וד' שנותיו דמר יאריך בטוב ובנעימים כנפשו ורצונו ורצון ונפש ידידו הדו"ש ומברכו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא:

יו"ד) ביום ראשון של חנוכה לא נמצא כהן בבית הכנסת כי אם כהן אחד אלמון והמנהג הוא באיזמיר דאם שכהן פנוי שלא נשא עדיין אינו נושא כפיו לבדו מכל מקום אם הוא אלמון נהגו שם שנושא כפיו לבדו והגם שמהראוי הוא להודיע להאלמון שלא ישא כפיו לבדו כמו שמתבאר מדברי רבינו האר"י ומדברי הזוהר הקדוש בס' ויקרא ובהאדרא דהאזינו דברכאן לא מישתכחן על ידיה ואין בזה משום שינוי מנהג כיון שהוא בשב ואל תעשה ואפילו אם היה קום עשה הרשות נתונה בכיוצא לזה וטיבותא היא כדי שישום אל לבו לישא אשה ולא יהיה שרוי בלא ברכה מכל מקום ביום ראשון של חנוכה לא רצה לשנות המנהג ולומר לו שלא יעלה שאם כן יצא לחוץ מבית הכנסת ולא ימצא בבית הכנסת בעת קריאת ס"ת ומאחר שהקריאה היא בפרשת ברכת כהנים שהיא ראויה להכהן לא רצה לשנות המנהג ביום זה כן כתב גדול בדורנו הרה"ג המפורסם מוהרא"ף נר"ו בס' ויען אברהם סי' מ"ו ואחרי שלדעתו כמו זר נחשב בעיניו המנהג שנהגו בעירו להעלות לנשיאות כפים כהן אלמון יחידי עד שכתב שראוי לבטלו איני מוצא טעם בעניותי מה נשתנה יום ראשון של חנוכה ואם היתה קריאת התורה סמוך לגמר תפלת י"ח החרשתי אמנם הרי צריך לגמור את ההלל קודם קריאת התורה ואדהכי והכי יש זמן פנוי שיחזור הכהן לבית הכנסת ויוכלו להגיד לו שכן יעשה יצא לחוץ טרם יצא ויחזור בעודם קורין ההלל או סמוך לו מלפניו: יא) לפי מנהג האשכנזים על פי דברי הרמ"א לקרות מיום שני של חנוכה ואילך בכל יום קריאת שני נשיאים ביום שני קורין נשיא שני ושלישי וכן על זה הדרך) נשאל הרב צמח צדק מליבאוויץ בחלק א"ח סי' ס"ח אם גם בשבת שבחנוכה יקראו להמפטיר שני הנשיאים והשיב שלא יקראו אלא נשיא אחד השייך ליומו משום דמה שקורין הקריאה של נשיא של מחר הוא לפי שצריך לקרות לתורה שלשה עולים וניחא להו שתהיה קריאה חדשה אבל במפטיר שאין קורא בשל חנוכה אלא עולה אחד די בקריאת נשיא שביומו וכן מצא במוהרי"ל שפסק כן גבי ראש חדש לקרות להרביעי ביום הששי לבד וממילא הוא הדין למפטיר בשבת והוא פשוט: יב) בענין מקום ההפסקות של העולים לספר תורה ביום שמיני של חנוכה הנה מרן בסי' תרפ"ד סתם וכתב שביום שמיני מתחיל מוביום השמיני וגומר כל

הסדר ופרשה ראשונה של בהעלותך ולא פירש איזהו מקומן של ההפסקות לכל אחד מהעולים ומסתמיות הלשון משמע שיתנהגו הכהן והלוי ביום שמיני כדרך שהתנהגו ביום שני ומשם והלאה אבל על קריאת הישראל יש לומר שהוא גם כן יתנהג כבשאר ימים לחזור קריאת ביום השמיני וגם יסיים כל הפרשה ופרשה ראשונה של בהעלותך או אפשר דכיון דיש לפניו הרבה עוד לקרות אינו צריך לחזור פרשת וביום השמיני.

והצד הראשון נראה יותר מסתמיות הדברים ובסדר קריאת האשכנזים על פי דברי הרמ"א והרב הלבוש ודאי אין להסתפק ביום השמיני שיעשו כדרך שעושים בשאר הימים כהן ולוי בפרשת היום והישראל יקרא מן ביום התשיעי והלאה וכן מפורש בשערי אפרים שער ח' אות ע"ט ובעיקר חילוף המנהגים בזה עיין במסכת סופרים פרק כ' ובדברי הרב המפרש נחלת יעקב שהוכיח דהמסכת סופרים סובר שצריך לקרות כל השלשה עולים בקרבן היום דלא כמנהג האשכנזים לקרות השלישי הקריאה של מחר ונתן טעם למנהג זה) וחפשתי בס' הנמצאים אצלי סביב השלחן ולא ראיתי מי שדבר איך להתנהג בזה זולת ראיתי להרב דברי מנחם שציין לעיין בזה למוהר"ם בר ברוך בתשובות הקצרות בהלכות חנוכה בסוף הספר ד' ע"ו ע"ב וחיים שאל ח"א סי' ק"י ומעשה אברהם ד' ל' ע"א ואין גם אחד מצוי אצלי לעיין בדב"ק ודעתי הקצרה נוטה דלדידן דנהגינן כפסק מרן יש לנו לקרות לכהן וללוי וביום השמיני כבשאר הימים ויחזור הישראל ויקרא וביום השמיני ומשם והלאה וכן אני מורה ובא לשואלני דבר זה: שוב השגתי ספר ויקרא אברהם להרב אח"א וראיתי בסי' ל' שציין למה שכתב בזה בספרו השומר אמת בסי' ז"ך אות ד בשם מרן חיד"א בשו"ת חיים שאל וז"ל ביום שמיני של חנוכה לכתחלה קורא כהן ולוי בקרבן היום וישראל חוזר וקורא אותו ומושך והולך עד לבסוף עכ"ל ועל זה כתב שראה בס' מעשה אברהם שהקשה על מרן חיד"א ממה שכתב מוהר"ם בר ברוך בשם מוהר"י סג"ל שהכהן קורא ביום השמיני וביום התשיעי ולוי קורא וביום העשירי וביום אחד עשר וישראל קורא וביום שנים עשר וכל הסדר וכו' ושלכן לא מלאו לבו לבטל המנהג והרב המחבר נר"ו ביאר קושיתו ויישבה וסיים ומנהגנו הוא על פי הטור וש"ע סי' תרפ"ד וכן כתב הרד"א וכן הוא במסכת סופרים פרק כ' עכ"ל ומובן ממה שכתב בשם הרב מעשה אברהם דמנהג איזמיר (מקום הרב מעשה אברהם) הוא כמו שכתב בתשובת מוהר"ם בר ברוך שהכהן קורא ביום השמיני וביום התשיעי ולוי עשירי ואחד עשר וישראל שנים עשר וכל הסדר.

ואיני מבין מהטעם לשינוי זה אם בכל יום נוהגים כמרן (כאשר הוא מסתמא שנמשכים אחר פסק מרן) היה להם לנהוג כן גם ביום השמיני לחלק קריאת וביום השמיני לכהן

וללוי שזה ודאי משמעות דברי מרן ואם בקריאת הישראל היו נוהגים להקרות לו מן וביום התשיעי והלאה עד גמירא החרשתי דבזה אין לנו הכרע כל כך בדברי מרן כמו שכתבתי למעלה (אלא דיותר מסתבר דכוונת מרן שגם ביום השמיני יחזור הישראל ויקרא קריאת הכהן והלוי כאמור) אבל לשנות ביום השמיני לגמרי משאר הימים לא ידעתי למה ולפי הנראה זהו כונת הרב אח"א להשיב על דברי הרב מעשה אברהם עי"ש וכתב עוד הרב ויקרא אברהם שם וז"ל וראיתי בס' שערי אפרים סי' ח' שכתב באות ע"א סדר קריאתה מבואר בסידורין ובש"ע סי' תרפ"ד ע"כ ובודאי כונתו שאין קורין בכל יום אלא בסדרו של יום בלבד ואילו שם באות ע"ט כתב כהן קורא ביום השמיני עד מלאה קטורת ולוי משלים הקרבן וישראל קורא מן וביום התשיעי עד לבסוף ע"כ והוא על פי מה שכתבו הגהות מיימוניות והארחת חיים והרבנים שהזכרתי אבל לדידהו בכל יום נמי עושין כן אבל אם נהגו כמנהגינו אמאי הוצרכו ביום השמיני לשנות והא מנ"ל עכ"ל ועמו הסליחה דאין מקום לתמיהתו ודברי הרב שער אפרים ברורים ונכונים שהם נוהגים כמו שכתב הרמ"א דכהן ולוי קורין שניהם בקריאת היום והישראל קורא קריאה של יום מחר ולדידהו ודאי ביום שמיני גם כן יתנהגו באופן זה שכהן ולוי ישלימו ביום השמיני והישראל יקרא וביום התשיעי ומשם והלאה וזה פשוט ותכל תלונתו מעליו: עתה ראיתי דברי מרן חיד"א שבס' חיים שאל שהביא הרב מעשה אברהם והוא שכתב בשם הרב מוהר"ם מזרחי דנראה בעיניו דביום שמיני יקראו כהן ולוי כבכל יום והישראל יחזור מתחלת וביום השמיני וסיים כל הסדר (מסתמא כונתו שיקרא גם כן פרשה ראשונה מבהעלותך כדכתב מרן) ובזה נמצאו שלשה עולים קורין בפרשת וביום השמיני ובו בפרק חלקו עליו שאר הרבנים דכל קפדת הרב פרי חדש היינו שיקראו בנשיאים אבל אין צריך כלל דשלשה העולים יקראו בשמיני והכהן יקרא ביום השמיני וביום התשיעי ולוי ביום העשירי ואחד עשר והישראל ביום שנים עשר עד גמירא או כיוצא בזה ועל זה הביא מרן חיד"א מה שכתבו הגהות מיימוניות והארחת חיים והאליהו רבא ומסיק הראת לדעת כי מה שכתב הרב מוהרמ"מ כיוון לדעת קדושים אלא שהם נוהגים בכל יום לקרות השלישי של יום ומחר והרב הלבוש ישנו בנותן טעם ומשום הכי כתבו דביום השלישי קורא משם עד סוף ולדידן שאין אנו קורין אלא דבר יום ביומו לכתחלה יש לקרות השלשה בפרשת ביום השמיני ולסיים עמו כן עשה את המנורה עכ"ל ועל זה כתב הרב מעשה אברהם ומנהגינו בק"ק בק"ח יב"ץ (נראה דרק באותו בית הכנסת נהגו כן לא כמו שהבנתי מתוך מה שכתבו בויקרא אברהם הנ"ל) הוא כדכתב מוהר"ם בר

ברוך ואף שהרב חיים שאל כתב לכתחלה וכו' לא מלאני לבי לשנות מנהג ותיקון עכ"ל הא למדת שיש לכל מנהג הנ"ל סמוכים דרבנן ונהרא נהרא ופשטיה.

יג) ביום ראש חדש טבת שיש שני שירים ליום שיר של חנוכה ושיר של ראש חדש נחלקו הפוסקים בשני שירים אלו איזה מהם להקדים אם של ראש חדש משום תדיר או של חנוכה משום פרסומי ניסא כידוע הלא בספרתם ובספר הבהיר ויקרא אברהם להרב אח"א נר"ו ראיתי בשו"ת א"ח סי' כ"ט שאחר שהזכיר סברת הפוסקים הנ"ל העד העיד שבעיר הקודש צפת תוב"ב מחלקים השירים לשתי התפלות דהיינו אחר תפלת שחרית בחזרת הספר תורה להיכל אומרים השיר של חנוכה ואחר תפלת מוסף אומרים שיר של ראש חדש וקלסיה להאי מנהגא וישנו בנותן טעם לשבח על הסדר הזה ולא בהיפך כי המוסף אינו שייך לחנוכה כלל ושחרית היא התפלה השייכה לחנוכה לכן אומרים בה שיר של חנוכה ושיר של ראש חדש דכתיב ביה עשה ירח למועדים שמכפר כשאר מועדים כדכתב רבינו הטור ובמוסף אומרים זמן כפרה לכל תולדותינו לכן נכון לאומרו אחר המוסף אלו תורף דב"ק יצ"ו והוא מנהג יפה ועם כי לא רציתי לשנות לצבור ממה שנהגו בזה כתבתי זאת למי שירצה לנהוג בעצמו כן כי נכון הוא:

יד) נרות שעושים מחלב ויש בהן תערובת שומן חזיר אם מותר להדליק בנרות אלו לנר שבת ונר של חנוכה נשאל על זה גדול בדורנו הגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו בספרו בית יצחק בחלק יו"ד סי' קמ"ה ובתשובתו פלפל במאי דאמרינן בשבת ד' כ"ח ע"א לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד אם דוקא לתפלין הוא דלא הוכשר וכו' או דילפינן לכל המצות מתפלין דלפי מה שכתבו הרבנים מגן אברהם ואליהו רבה דילפינן כל התורה מתפלין נראה דאין להדליק בנרות הללו לשבת ולחנוכה ומצא שפלפל בזה הגאון מוהרש"ק בהקדמה לספר שנות חיים בדרך חיים דרך א' ושכתב מסברא דכיון דעומד לשריפה לא קפדינן משום הא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' ומר ניהו הגאון המחבר יצ"ו הכריח כן מן הירושלמי שהביאו התוס' בסוטה ד' י"ז ע"ב גבי כתיבת המגילת סוטה על עור בהמה טמאה דמתבאר דלולא הטעם דשמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז בעור טמאה הוו מודו כולי עלמא דשרי למיכתב פרשת סוטה על עור בהמה טמאה ומהא תיקשי לן להסוברים דכל התורה ילפינן מתפלין היכי שרי למיכתב פרשת סוטה בעור טמאה אלא על כרחין למימר דדוקא כשהדבר קיים הוא דהוי גנאי למצוה שתהיה על עור בהמה טמאה אבל מגילת סוטה דלמחיקה קיימא לית לן בה והוא הדין לשמן כיון דלהדלקה קיימא לא חיישינן ויישב בזה קושית הגאון מוהר"ץ הירש חיות גבי שמן קיק דלפי מאי דאמרינן שמנים שאין מדליקין בשבת

מדליקין בנר חנוכה מבואר דמדליקין נר חנוכה בשמן קיק וקיק הוא עוף טמא כדאמרינן בחולין ד' ס"ג ואם כן להסוברים דילפינן כל התורה מתפילין אמאי שרי להדליק בשמן קיק ולהנ"ל ניחא כיון דלשריפה קיימא לית בה משום לא הוכשרו למלאכת שמים וכו' ואי משום הקריבהו לפחתך דמהאי טעמא כתב הרמ"א ביו"ד סוף סי' ק"ד דאסור להדליק נרות בית הכנסת בשמן שנפל בו עכבר הא לאו מילתא היא דאין זה אלא כשהדבר מאוס מחמת עצמו ולא במה שמאוס מחמת איסור וכן כתב בבשמים ראש בכסא דהרסנא סי' ש"ך אלו תורף דב"ק וחידוש הוא שלא הזכיר מדברי הגאון חתם סופר בא"ח סי' ט"ל שהאריך בעיקר דבר זה דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו':

ואני ההדיוט בקונטריס הכללים במערכת הלמ"ד אות פ"א כתבתי בדין זה בס"ד ומידי דברי בו הנה הבאתי תורף דברי כמה רבנים שדברו בדרך כלל בהא דלא הוכשר למלאכת שמים ומהם שדברו בפרט בדין הנרות הללו וראיתי נכון להעתיקו פה לפי שמדבריהם אנו למדים הלכה למעשה ואלה הדברים: לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד הכי אמרינן בפרק במה מדליקין דף כ"ח ע"א וכתב הרב מגן אברהם בסי' תקפ"ו סק"ג (על מה שכתב הרמ"א דשופר מבהמה טמאה פסול) בשם הרב עולות שבת דלא קיימא לן כהא דלא הוכשרו וכו' וכתב על דבריו שלא עיין בשבת ד' כ"ח והטעם דאיתקש כל התורה לתפלין כדאיתא בקדושין ד' ל"ח עכ"ל ודברי הרב עולת שבת (כפי מה שהביא בשמו הרב מחצית השקל) הם שהכריח דלא קיימא לן כהא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' מדדרשינן לתפלין שיהיו מעור בהמה טהורה מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר לפיך ואם איתא לדרב יוסף למה לי קרא מיותר לתפלין תיפוק לי' דכל מלאכת שמים לא הותרו אלא מעור בהמה טהורה בלבד ומה שכתב הרב מגן אברהם שלא עיין בשבת כוונתו דשה עמוד ב' כשאמרו דהא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' היינו לתפלין שיהיו מעור טהורה פרכינן תפלין בהדיא כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ומשנינן לרצועות והיינו דמלמען תהיה תורת ה' בפיך לא ילפינן אלא מידי דבכתב אבל רצועות הוה אמינא דשרי קמשמע לן דרב יוסף דלא הוכשרו וכו' דאף במידי דלית ביה כתיבת תורת ה' טהורה בעינן אלמא דרב יוסף נמי אית ליה הא דלמען תהיה תורת ה' וכו' ומה שכתב הרב מגן אברהם דאיתקש כל התורה לתפלין ביאר בכונתו שבא לתרץ מה שקשה לפי האמת למה ליקרא בתפלין כיון דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא של טהורה לזה כתב דהא דרב יוסף גופיה מתפלין הוא דילפינן דהא בלאו הכי הוקישה כל התורה לתפלין לענין מצות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות כדאיתא בקידושין וכו' ובזה כתב ליישב מה שהתפלא הרב חמד משה על דברי הרב מגן אברהם

דהא דמקשינן כל התורה לתפלין לא איצטריך אלא לענין מצות עשה שהזמן גרמא אבל לענין טהורה בהדיא כתיב קרא תורת ה' בפיך והאי בפיך גבי תורת ה' כתיבא וכו' אלו תורף דב"ק נמצינו למדין דהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' בפלוגתא מיתנייא אי נקיטינן הכי או לא דלהרב עולת שבת לא קיימא לן הכי אלא בתפלין וכל דבר שבכתב דילפינן מדכתיב תורת ה' בפיך מן המותר לפיך אבל בשאר מידי דמצוה לא בעינן שתהיה בטהורה ולהרב מגן אברהם כן הדין בכל המצות דבעינן בטהורים: ותמיה לי קצת על הרב מגן אברהם שבסי' ח' סק"ו מביא בשתיקה בשם הרב שני לוחות הברית נהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציציות שלפניו יהיו לעולם לפניו כמו שאמרו קרש שזכה לינתן בצפון לעולם בצפון עי"ש והלא משי הוא דבר הבא מדבר טמא כמו שכתב רבינו בחיי בפרשת תרומה דמה שלא נמצא משי בנדבת המשכן הוא משום שיוצא מן התולעת ולא הוכשרו למלאכת שמים אלא דבר טהור ואם כן לדעת הרב מגן אברהם דבכל המצות בעינן שיהא מדבר המותר היכי שתיק להאי מנהגא והיה לו לערער שאין נכון לעשות חתיכה זו ממשי כי אם מדבר אחר לסימן לפי שהמשי יוצא מן הטמא.

והרב מחצית השקל כתב שהרב לחם חמודות קרא תגר על מנהג זה שעל ידי זה נראה שעיקרו נעשה לכיסוי הראש וכו' ומדלא ערער מטעם שהמשי יוצא מן הטמא נראה לכאורה דקאי בשיטת הרב עולת שבת דלא קפדינן בשאר מצות אלא שיש לדחות דעדיפא מינה קאמר דאף אם רוצים לעשות חתיכה כזו לסימן מדבר טהור אם הוא דבר שפטור מציצית אין לעשות כן מפני שעל ידי זה נראה שעיקרו נעשה לכיסוי הראש וכו' אבל מה שהרב מגן אברהם מביא המנהג לעשות חתיכה ממשי ולא ערער בדבר תמוה לכאורה לשיטתו שבסי' תקפ"ו הנ"ל: וגדולה מזו יש לתמוה דהא קיימא לן בסי' ט' סעיף ג' דציצית של משי פוטר בטלית של משי ולפי דברי הרב מגן אברהם דבעינן בכל המצות שתהיינה בטהורים היכי מכשרינן טלית וציצית של משי שהוא דבר הבא מן הטמא ומצאתי שכבר העיר בזה הגאון חתם סופר בא"ח סי' ט"ל מדין חוטי משי לטלית של משי (ואביא דב"ק להלן איה"ש) וכתב דבציצית דאינו אלא מצוה בעלמא ולאו מידי דקדושה הוא לית לן בה ואין זה מן הישוב לדעת הרב מגן אברהם דבכל המצות קפדינן שתהיו בטהורים וגם קשה עליו מהא דחתיכת משי לטלית כאמור ואין אצלי ספר חמד משה (שציין בחתם סופר) לעיין בדב"ק ולפי מה שכתב בחתם סופר דאף במידי דאית ביה קדושה כצרכי בית הכנסת וכיוצא דבעינן בטהורים מכל מקום אי אישתני ונעשה אריג לית לן בה ושלא כדעת רבינו בחיי (עיין לקמן בד"ה וכתב עוד)

לא קשיא מידי מההיא דחתיכת משי כמובן ועוד יש לחלק בין מצוה עצמה לדבר שאינו אלא תשמיש למצוה דבתשמיש למצוה לא קפדינן אטהורים אף אי פשיטא לן דבמצוה גם כן קפדינן שיהיו בטהורים כמו שכתב בסי' תקפ"ו דכל המצות ילפינן מתפלין שתהיו מדבר טהור מכל מקום בדבר שאינו אלא תשמיש לא קפדינן אלא במידי דאית ביה משום קדושה דבה אין חילוק בין גוף דבר הקדושה לתשמישי קדושה (עיין לקמן בד"ה ועל ראיית הגאון):

ומצאתי שהגאון פרי מגדים בסי' ל"ב במשבצות ס"ק כ"ח חקר גם הוא מהא דחוטי משי לטלית של משי וז"ל הנה מתפילין יליף כל התורה כולה ולכל מצוה מן המותר בפיך ועיין תקפ"ו במגן אברהם ג' וקשיא לי אם כן בגד מצמר ארנבים וגמלים וכדומה תהא פסול לציצית וזה לא שמענו וכפי הנראה משי מתולעת תוכיח שנראה שהוא מגופו עיין סי' ט' וכי תימא לא הוכשרו למלאכת שמים היינו קדושה לאפוקי ציצית מצות נינהו הא בורכא דשופר יוכיח גם כן מצוה ואפילו הכי פסול בהמה טמאה עיין מגילה כ"ו ולעיל סי' כ"א בבית יוסף ומיהו המעיין בר"ן ריש פ"ב דראש השנה במשנה שופר מלאכת שמים הוא דלזכרון כלפנים דמי וההוא דתחש בשבת כ"ח ע"ב משמע דאין זה היקש גמור אם כן אתי שפיר ציצית דמצוה לא יליף מקדושה ואתי שפיר דברי הט"ז אות כ"ז דרצועות הלכה למשה מסיני כי היקשא לאו היקש גמור הוא עיין אליהו רבה תקפ"ו אות ח' ולבוש כתב כן רצועות הלכה למשה מסיני עכ"ל הרי שהוקשה לו מהא דמשי לטלית וציצית ולא נתקררה דעתו אלא על פי מה שמדברי הר"ן מתבאר דבשאר מצות לא קפדינן אטהורים וצריך לבאר קצת דב"ק שהם בקצירת האומ"ר ונראה דמה שציין מגילה כ"ו ובית יוסף כ"א מקום הציון הלז הוא קודם מה שכתב הא בורכא וכו' והציון הוא על מה שכתב דציצית מצות נינהו כדתניא במגילה דף כ"ו ע"ב תשמישי מצוה נזרקין ומפרש דציצית תשמישי מצוה הוא וגם מרן הבית יוסף שם בהכי מיירי ואף דבברייתא הזכירו גם שופר (ואם כן הציון שייך גם במקומו) מכל מקום כיון שמציין לבית יוסף ושם לא נזכר אלא ציצית נכון לומר שציונו הוא על ציצית וקצת קשה במה שכתב וכי תימא וכו' דאחר שכבר ציין לדברי המגן אברהם סי' תקפ"ו איך הוה סלקא דעתין לומר כן והלא עין רואה בדברי המגן אברהם דכל התורה והמצוה ילפינן מתפלין לכן נראה שהציון להמגן אברהם מקומו מושכר אחר מה שכתב דשופר יוכיח וכו' וכאשר מזדמן שגגת המעתיק בדברים שכותב המחבר על הגיליון ומכניסם בפנים שלא במקומן ונראה בעליל שלא ראה הרב פרי מגדים דברי רבינו בחיי הנ"ל (שכתב שמשי הוא מגוף התולעת ושמפני זה לא היה במשכן וכו') ולכן כתב כמסתפק שכפי הנראה משי הוא מגוף התולעת וכו':

ומה שכתב ומיהו המעיין בר"ן ריש פ"ב דראש השנה אין לתרגם הראשי תיבות של פ"ב לא פרק שני ולא פרק בתרא כי דברי הר"ן שציין הם בפרק ראוהו בית דין ואולי קורא אותן פרק שני לפי שהוא שני להלכות הרי"ף שפרק שני דראש השנה ליתיה בהלכות ודברי הר"ן שציין הם שם בראש הפרק אמתניתין שוה היובל לראש השנה (בד"ה ומיהו) וכונתו לסתור סברת הרב מגן אברהם דילפינן לכל המצות מתפילין דבעינן טהורים ואילו מדברי הר"ן מתבאר בהיפך שהרי כתב ומיהו אף על נב דמסקינן חוץ משל פרה אפשר דדוקא בטהורים אבל בטמאים לא דהא אמרינן בפרק במה מדליקין לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד ושופר מלאכת שמים דהא אמרינן כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ומיהו לאו ראיה גמורה היא דהתם משמע דמשכן גופיה לא גמרינן מההיא דלא הוכשרו למלאכת שמים דהא אמרינן בההיא שמעתא מאי הוי עלה דתחש ולפיכך צריך עיון עכ"ל ומתבאר דאף למאי דסליק אדעתיה דהר"ן למילף מההיא דלא הוכשרו וכו' אינו אלא לשופר ומשום כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי משמע ודאי דבשאר מצות דלאו לזכרון קאתו לא סליק אדעתיה למימר בהו דלא הוכשרו וכו' אלא גם בטמאים אפשר לקיימן וכל שכן למה שסיים הר"ן דמשכן גופיה לא גמרינן מההיא וכו' וזה כנגד היסוד של הרב מגן אברהם דבכל המצות בעינן טהורים דילפינן מתפילין וכו' ובזה מיישב הרב מה שהרבנים לבוש וטורי זהב כתבו דרצועות תפלין בעינן בטהורים מהלכה למשה מסיני ולא כתבו מטעם ההיקש כן נראה ביאור דבריו ומוכח דלא סבירא ליה כדעת הרב מגן אברהם:

אלא דממה שכתב באשל אברהם סי' תקפ"ו סק"ג נראה קצת דאינו חולק על המגן אברהם והוא שכתב שם ועולת שבת הקשה דלא קיימא דמלאכת שמים בעינן ממותר בפיך דאם כן למה לי קרא בתפלין תורת ה' בפיך תירץ מגן אברהם דמתפלין יליף כל התורה כולה בהיקשא דבעינן מותר בפיך ועיין אליהו רבה עכ"ל ומדפירש דבריו ולא ערער עליו דעל כל פנים מדברי הר"ן מתבאר שלא כדברי המגן אברהם (כמו שכתב בסי' ל"ב הנ"ל) נראה דמודה לו בזה דשפיר ילפינן כל התורה מתפלין להצריך טהורים בכל המצות (וספר אליהו רבה אין אצלי): גם הרב מקראי קודש הביא דבריו מרן חיד"א בברכי יוסף שם אות ה' (בד"ה וחזיתיה) פשיטא ליה הכי והצריך עיון על מה שנסתפק הר"ן גבי שופר אי בעינן טהור בדוקא משום דמשמע בפרק במה מדליקין דמשכן גופיה לא ילפינן מהא דלא הוכשרו וכו' דמאי מספקאליה הלא אף דאמרינן דלא אמר רב יוסף לא הוכשרו וכו' אלא לתפלין הא אמרינן בפרק קמא דקידושין דהוקשה כל התורה לתפלין ואין היקש למחצה ואם כן כשם שתפלין בעינן בטהורה הכי נמי

בשופר וכסוגיא דקידושין אית לן למינקט וכו' אלו תורף דב"ק (שם בתחלת האות כתב בשמו שהקשה מדאמרינן מאי הוי עלה דתחש מוכח דהא דרב יוסף אינו אלא לרצועות ואם כן שופר מטמאה כשר ולמה הניח הר"ן בצריך עיון וכתב שתירץ לזה ולא הביא תירוצו ושוב הוקשה לו בהפך מסוגיא דקידושין עי"ש) הרי דפשיטא ליה דבכל מידי דמצוה בעינן טהורים ומרן חיד"א הליץ בעד הר"ן דמסוגיא דקדושין אין הכרע משום דיש לומר דמהיקשא דתפלין לא מצינן למילף אלא דכל מידי דבכתב לא יהיה נכתב אלא בעור טהורה כתפלין אבל מידי דליתיה בכתיבה כגון שופר מנא לן דבעינן שיהיה מטהורה וכו' והאריך קצת ורמז לדברי הרבנים מגן אברהם ועולת שבת וכתב שדברי העולת שבת תמוהים וכו' עי"ש דב"ק שנראה שדעתו גם כן דהא דלא הוכשרו וכו' איתיה בכל המצות:

ומדברי הרב בתי כנסיות בקונטריס בית אבטינס בית ט"ז דף מ"ב מתבאר גם כן שסובר שבכל המצות הדין כן שתהיו בטהורים דשם שקיל וטרו בדברי הרמב"ם בראשון מהלכות כלי המקדש דין ב' דמור הכתוב בשמן המשחה הוא דם הצרור בחיה והוא הנקרא מוחק שקורין אותו אלמישקלי והביא מה שכתב הרב פרי חדש דמוסק מותר באכילה משום דהוי עפרא בעלמא ושהאריך הרב פרי חדש לברר ההיתר באכילה מטעם זה ותמה עליו וז"ל (בד"ה העולה) מכלל דברי הרב פרי חדש דשריותא דמוסק הוי משום דהוא עפרא בעלמא ואי משום הא קשיא טובא דמה לו להטריח להביא ממרחק לחמו הרי תורה מן השמים היא במקרא שכתוב בסדר תרומה דכתיב וזאת התרומה וכו' ותכלת וארגמן ותולעת שני וכו' הרי דהוכשר תולעת שני שהוא שרץ למלאכת שמים אף על גב דלא הוכשר למלאכת שמים אלא מן המותר בפיך כדאיתא בשבת ד' כ"ח גבי תחש ובדף ק"ח ובמכות ד' י"א ובמנחות ד' ו' (לא מצאתי שם מזה) לפי שהוקשה כל התורה כולה לתפלין כדאיתא בכתובות (צריך להיות בקידושין) ד' ל"ה אלא ודאי דהיינו טעמא דתולעת שני דנעשה עפרא בעלמא ושרי למלאכת שמים וכאמור וזו לא היתה צריכה לפנים עוד כתב (בד"ה ומיהו) וז"ל ומיהו מהנהו דוכתי דאמרינן דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא דבר המותר על כרחין צריך לומר לדעת הרמב"ם דהמור שרי באכילה וכדעת רבינו יונה ולא דמי לחלב ודם דהוכשרו למלאכת שמים דשאני (חלב ודם) דמצותו בכך עכ"ל הרי שסובר הרב דהא דלא הוכשרו וכו' הוא בכל המצות ולאו דוקא בדבר שיש בו כתיבת תורת ה' אלא שאין מדבריו הכרח שיסבור כן בכל המצות כשופר וציצית וכיוצא כי אם בדבר שיש בו קדושה (כמו שאכתוב להלן בס"ד שיש חילוק בזה) ואם כן בשאר מצות שאין בהן קדושה אולי יסבור הרב דלא קפדינן אטהורים (ובמה שכתב

לענין המור עיין במה שרשמתי בזה לקמן בד"ה ומקרוב): וקצת קשה במאי דפשיטא ליה דתולעת שני הוא שרץ ומדשרי במקדש מכריח דמידי דהוי כעפרא בעלמא לית לן בה ונעלם ממנו מה שכתב רבינו בחיי בפרשת תרומה לא מצינו משי בנדבת המשכן לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור כעין שאמרו בתחש וצבע תולעת השני אינו מגוף התולעת אלא מתוך הגרגרים שהתולעת בתוכו עכ"ל אשר מדבריו הללו שתים זו שמענו.

א') דצבע תולעת השני אינו מן השרץ עצמו אלא מהגרעינין. ב') שאם היה מגוף השרץ לא היה ראוי למשכן אף שנעשה עפרא בעלמא וזה כנגד יסוד הרב וגם רש"י על פסוק אם יהיו חטאיכם כשנים (ישעיה א' י"ח) פירש תולעת הוא גרעינין שצובעים בו אדום ויש בכל גרעין תולעת נראה שכוונתו שהיו צובעים בהגרעין שיש בו תולעת ולא שהיו צובעים בתולעת עצמה וכן הבין מדברי רש"י הנ"ל גאון עזנו מופת דורנו הגאון זכר יהוסף אבד"ק שאוויל יצ"ו בפירושו לשיר השירים סי' ד' על פסוק כחוט השני שפתותיך וז"ל ועיין פירוש רש"י ישעיה א' י"ח שנעשה זה הצבע מן גרעינין שעל אילנות ובכל גרעין נמצא תולעת והוא מביא יופי וכו' (מה שכתב גרעינין שעל אילנות לא פורש לי כעת מנא ליה שהוא מן האילנות) ומלשון הרמב"ם בהלכות פרה אדומה בפרק שלישי הלכה ב' שכתב והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובים והן כמו האוג ותולעת כמו יתוש יש בכל גרגיר מהן עכ"ל הבין מדבריו הגאון מוהר"ש לאנדא בנודע ביהודה תניינא א"ח סוף סי' ג' שכוונתו כדמשמע מדברי רש"י הנ"ל דהצבע הוא מהגרגרים ולא מהשרץ עצמו וכתב שם שבקאנקאדרנסאס והרד"ק בשרשים שרש תולע מחלק ומונה תולעת שהוא בריה רמש הארץ בפני עצמו ותולעת שהוא מין צבע בפני עצמו ואם כן לפי כל האמור מתיישבת תמיהת הרב בתי כנסיות על מרן הפרי חדש במה שטרח להוכיח דדבר שנעשה עפרא בעלמא מותר ולא הביא מקרא מלא מתולעת השני וכו' כמובן (שוב ראיתי שגם הרב נחמד למראה שהזכרתי לקמן בד"ה ועיינתי] תמה על הרב בתי כנסיות בזה עי"ש בדף צ"ט ע"ב):

הן אמת דמלשון הירושלמי בפרק ט' דכלאים הלכה א' (בדף ל' סוף ע"א מדפוס זיטאמיר) לפי מה שפירש הרב פני משה מתבאר שהצבע היה מגוף התולעת דזה לשון הירושלמי מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים אף כל דבר שיש בו רוח חיים וכתב הרב פני משה מה שני תולעת מילתא אחריתי היא ודריש שני תולעת דכתיב בבגדי כהנים ופירושו שהצמר צבוע בדם התולעת וקאמר דהוא הדין בכל דבר שבא מרוח חיים וצבעו אדום כמהתולעת עכ"ל הרי שכתב שהצמר צבוע בדם התולעת ומשמע ודאי

שכונתו בדם התולעת עצמו ולא בהגרגרים שיש בהן תולעת ומתבאר ממה שכתב שם במראה הפנים שהבין כן גם מלשון הרמב"ם שבהלכות פרה אדומה הנ"ל שהצבע הוא מדם התולעת עצמה ולא כמו שהבין הרב מוהרש"ל בנודע ביהודה הנ"ל ולדברי הרב מוהרש"ל צריך לפרש דמה שאמרו בירושלמי מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים רוצה לומר גרגרים שנמצאים בהם דבר שיש בו רוח חיים ולא שהשני תולעת הוא מדבר שיש בו רוח חיים עצמו והוא דוחק לפרש כן בלשון הירושלמי:

ועיינתי בספרים וראיתי שהרב נחמד למראה בח"א ד' צ"ו ע"ד עמד בענין זה והוא שעל לשון הירושלמי דכלאים הנ"ל כתב בשם הרב מוהר"א ליב שפירש מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים היינו צבע בדם התולעת אף תכלת היינו שיש בו רוח חיים והוא חלזון ולא סמים אחרים עכ"ל וכתב שיש לחקור איך אפשר שהוכשר למלאכת שמים תולעת שני שהוא מדם השרץ וכן התכלת בדם דג טמא שהוא חלזון וכו' הלא לא הוכשר למלאכת שמים וכו' ורצה לומר דהיכא דגלי קרא שאני דחשיב מצותו בכך על דרך שאמרו במנחות ד' ה' ע"ב גבי טרפה שתהא אסורה לגבוה מקל וחומר דלהדיוט ואמרינן חלב ודם יוכיחו ודחינן מצותן בכך שאני והכי נמי נימא גבי תכלת ותולעת שני אלא שחזר בו דמסוגיא דשבת ד' כ"ח מוכח דלא אמרינן הכי שהרי במאי דבעי בגמרא תחש שהיה בימי משה אם היה טהור קאמר רב יוסף מאי תיבעי לך תנינא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד וכו' ומאי קושיא דלמא טמא היה והיכא דגלי קרא ומצותו בכך שאני שוב הביא מה שכתב רבינו בחיי בפרשת תרומה דמה שלא היה משי בנדבת המשכן לפי שיוצא מהשרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור וצבע תולעת השני לא היה מגוף התולעת אלא מגרגרים שהתולעת בתוכם וכתב שגם הרב מנחה בלולה כתב כדברי רבינו בחיי שצבע תולעת שני היה מהגרגרים שיש בהם תולעת ושהמפרש תולעת שני שהיא מין משי (כדכתב הרבינו אברהם אבן עזרא בריש פרשת תרומה על פסוק ותכלת וארגמן ותולעת שני בעבור תולעת אמרו רבים כי הוא משי) טועה לפי שהוא יוצא מהשרץ ולא יתכן לנדבת המשכן דהיוצא מהטמא טמא (ועיין לקמן שיש לתמוה על פירוש זה שהרי גם בבגדי כהונה נאמר תולעת שני ובגדי כהונה אינם אלא צמר ופשתים) וכתב עוד (בנחמד למראה) שהרב מעם לועז בסדר תרומה כתב כן בשם מר זקנו הגאון מוהר"ם בן חביב בתשובה כתיבת יד וכן כתב (בדף צ"ז ע"ג בד"ה ועיין עוד) בשם הרב הון עשיר שהוכיח בספר מעשה חושב שתולעתשני הוא אדום וכו' אלא כשהוא מן המובחר מראיתו נוטה לשני תולעת והוא הצבע הנעשה מהגרעין עצמו שבתוכו התולעת וכו' ועוד האריך הרב נחמד

למראה בענייניים אלו ולא יכלתי לעיין בכל דב"ק ואתה תחזה ורק זה אומר כי מה שכתב בשם הרב מעם לועז בשם מר זקנו שסובר שהוא מן הגרגרים ולא מהתועלת עצמו הנה לפי מה שהעתיק בשמו אין נראה לי כן והמעיין בדב"ק את אשר יבחר יקרב (ועיין לקמן בד"ה ומקרוב השגתי וכו' מה שהבאתי בשם ס' שפוני טמוני חול בזה):

ודע דבמה שכתבתי למעלה (בד"ה ותמיה לי קצת וכו' ומשם והלאה) דמשי יוצא מהתולעת ומפני זה לא היה משי בנדבת המשכן הנה אחר זמן ראיתי דברי הרב נחמד למראה הנ"ל ובדף צ"ו ע"א הביא מה שכתב רבינו בחיי דמשי לא היה במשכן מפני שיוצא מן הטמא והקשה על זה וז"ל ולכאורה קשה על דבריו ממאי דכתיב ביחזקאל סי' ט"ז ואנעלך תחש ואחבשך בשש ואכסך משי ותרגם יונתן ויהבית מסן דיקר ברגליכון וקדשית מנכון כהנייא למיהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ וית כהנא רבא בלבושי צבעונין ע"ש הרי דהוכשר משי שהוא מהתולעת למלאכת שמים בלבושי כהן גדול ואפשר לומר דלא קשיא והוא דהבגדים הללו אמרינן במדרש שיר השירים על פסוק וריח שלמותיך כריח לבנון וז"ל שאל ר' אליעזר בר שמעון בר' יהושע בן לוי חמוי אמר ליה מהיכן היו לובשין כל אותן ארבעים שנה שעשו ישראל במדבר אמר ליה ממה שהלבישום מלאכי השרת הדא הוא דכתיב ואלבישך רקמה וכו' והרב יפה קול שם הביא משם התנחומא שאמרו ואלבישך רקמה בשעה שאמרו נעשה ונשמע ירדו ששים רבוא של מלאכי השרת והלבישום ובמדרש איתא שבגדים אלו היו מעשה נסים והשתא כיון דמעשה שמים הן ודאי דהאי משי דכתיב בקרא טהור היה דהרי אמרו בסנהדרין ד' ט"ן ע"ב אין דבר טמא יורד מן השמים דאם ישנו טהור הוא וכעין מה שכתב רש"י שם ודוק עכ"ל הרב ולי הדל לא הונח לי בישובו ובעיקר קושיתו נראה לי דלפי מה שתרגם התרגום אין כונת הכתוב לומר שהלביש את הכהן הגדול בבגדי משי ממש דהיכן מצינו בגדי משי לכהונה והלא אין בגדי כהונה אלא צמר או פשתים כמו שביאר הרא"ם בריש פרשת תרומה (פסוק ד') ומשנה שלמה שנינו בריש פרק בתרא דכלאים אין הכהנים לובשים לשמש במקדש אלא צמר ופשתים ופסק כן הרמב"ם בשמיני מהלכות כלי המקדש הלכה י"ב עי"ש ולכן אמר בגדי צבעונים ולא אמר בגדי משי ככתוב או כלך למען דמפרש ולא בכלך דתנן בריש פרק במה מדליקין שהוא משי דבאמת אין הכהן גדול לובש בגדי משי כלל ואם כן אין קושיא מעיקרא כן נראה לי פשוט:

הן אמת שראיתי להרב מוהר"י אבראבנאל בפרשת תרומה (ד מ"ח ע"ב בדפוס הרבני יואל לעבנזאן ווארשא תבר"ך) שכתב עוד אמר תכלת וארגמן ותולעת שני והרלב"ג כתב שהיה כל זה צמר צבוע במראות והצבעים ההם ואינו נכון כי הצמר קרא אותו הכתוב

עזים אבל התכלת והארגמן ותולעת שני הם כולם משי והתכלת הוא המשי הצבוע בצבע הדומה לים והארגמן הוא המשי הצבוע אדום והתולעת השני הוא המשי שהוא נאה כפי תולדתו ואין לו צבע אחר עכ"ל והנה בדברי הרמב"ם בפרק שלישי מהלכות פרה אדומה הלכה ב' מפורש שתולעת שני הוא צמר צבוע בתולעת והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר וכו' ובשמיני מהלכות כלי המקדש הלכה י"ג כתב תכלת האמורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כעצם השמים וכו' והארגמן הוא הצמר הצבוע אדום ותולעת שני הצמר הצבוע בתולעת הרי מפורש כדברי הרלב"ג ועם שגם על דברי הרמב"ם יאמר הרב שאינו נכון כמו שאמר על דברי הרלב"ג על כל פנים היה לו להביא דעת הרמב"ם שהיא כדעת הרלב"ג ורבינו אברהם אבן עזרא בריש פרשת תרומה כתב שתכלת וארגמן הם צבעים על צמר ועוד תמיה לי שלפי דבריו משמע ודאי שגם תכלת וארגמן ותולעת שני האמור בפרשת תצוה בבגדי כהונה גם הם כולם משי הצבוע בצבע תכלת וכו' והלא תלמוד ערוך הוא בידינו דבגדי כהונה אינם אלא צמר ופשתים כדתנן בפרק בתרא דכלאים ופסק כן הרמב"ם כנז"ל והוא פלא איך תקפה עליו משנת"ו ולא זכר שר אשר שנו חכמים במשנה הנ"ל וגם לא ראה שרבינו בחיי כתב שלא נזכר משי בנדבת המשכן לפי שלא הוכשר למלאכת שמים אלא טהורים ומסתברא כוותיה כמו שכתב הרב מנחה בלולה הנז"ל (בד"ה ועיינתי) ודברי הרב מוהר"י אבראבנאל תמוהים לדעתי הקצרה:

וראיתי עוד שם (בנחמד למראה) בדף צ"ז ע"ג שכתב שהרב גינת ורדים בחלק א"ח כלל ב' סי' ט"ז כתב בשם הרב מוהר"ם בן חביב דספר התרומה והרא"ש שמתירים לתפור יריעות הספר תורה במשי חולקים על רבינו בחיי וסוברים דמשי טהור הוא שמריר התולעת הוא ולא מיתסר באכילה ואין לו שום טעם והוא כעפר בעלמא ושיש להקשות על רבינו בחיי מתכלת ושקיל וטרי אם חלזון הוא תולעת או דג טמא עי"ש (מד"ה וחמותי ראיתי וכו' והלאה) וכבר הבאתי לקמן (בד"ה אלא דקשה) מה שעמד בענין זה הגאון חתם סופר בסוף סי' ט"ל על מה שכתב הרמ"א בדרכי משה שנוהגין לתפור ספר תורה בחוטי משי ושניחא ליה דמיירי בחוטי משי צבועין דהוי שינוי שאינו חוזר לברייתו וכלומר דבחוטין כמות שהן כולי עלמא מודו שאין לתפור בהם וכו' עי"ש: ומה שכתב הרב ובתי כנסיות) ולא דמי לחלב ודם דמצותו בכך שאני אם כוונתו לומר דשאני חלב ודם דגלי קרא דשרו למזבח הדבר תמוה לדעתי הקצרה שהרי בסוגיא דשבת ד' כ"ח ע"א דאמרינן תחש שהיה בימי משה מיבעיא ליה טהור היה או לא פריך רב יוסף מאי קמבעיא ליה פשיטא דטהור היה דהא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של טהורה ולדברי הרב מאי קושיא דילמא טמא היה ומצותו בכך שאני כיון דגלי קרא דתחש כשר

למשכן אף אם הוא דבר טמא היכא דגלי גלי וכמו שכתב הרב נחמד למראה בדף צ"ז ע"א (לפי דרכו) והבאתי דב"ק לעיל (בד"ה ועיינתי בספרים) ועוד אינו מובן איך מכריח הרב היתר המור לדעת הרמב"ם על פי הא דלא הוכשרו וכו' דהתם נמי נימא מצותו בכך שאני ודאתאן עלה על כל פנים למדנו שדעת הרב בתי כנסיות היא דהא דבעינן טהורים לאו דוקא בדבר שיש בו כתיבת תורת ה' כתפלין וכיוצא כמו שנראה דעת הרב עולת שבת אלא כדעת הרב מגן אברהם דהוקשה כל התורה לתפלין (ועיין לקמן בד"ה וביאר עוד): והגאון חתם סופר בא"ח סי' ט"ל האריך בדין זה במה שנראה מדברי הפוסקים בסי' קנ"ג (בדין אתנן זונה לצרכי בית הכנסת) דמדמו בית הכנסת למקדש ואם כן נראה לכאורה דכי היכי דבמקדש בעינן מן המותר בפיך הכי נמי בבית הכנסת ובתשמישיה בעינן מן המותר בפיך ואי הכי קשה מאי בעי הש"ס בשבת ד' כ"ח ע"ב אלא הא דתני לא הוכשר למלאכת שמים אלא עור טהורה למאי הלכתא וכתבו התוספות דמשמע לש"ס דאתי לאשמועינן שום צורך הוראה לדינא ונדחקו בש"ס בזה וקשה דנימא דנפקא מינה לצרכי בית הכנסת והביא מה ששמע מקשים לפי מה שכתבו התוספות ביבמות ד' ק"ב ד"ה ואנעלך דמנעל של חליצה בעינן מעור טהורה אם כן הוה ליה לש"ס למימר דהא קמשמע לן רב יוסף דתחש טהור היה ונפקא מינה למנעל של חליצה וכתב דלזה יש ליישב דכיון דמאי דבעינן של טהורה במנעל של חליצה לא כתיבא באורייתא דמשה ועוד דאתא יחזקאל מאן אמרה וצריך לומר דהלכה למשה היא ויחזקאל אסמכה אקרא ואי הכי הוה ליה לרב יוסף להזכיר ההלכה אבל קושיא קמייתא קשיא אלו תוד"ק מה שכתב ששמע מקשים וכו' שמועה זו נאה היא מוצאת בנודע ביהודה מהדורא תניינא חלק אהע"ז סי' קנ"ב וסי' קנ"ג עי"ש שהאריכו הגאונים הנודע ביהודה ומר בריה ליישב קושיא זו וכעת איני זוכר אם מזכיר הגאון חתם סופר את הנודע ביהודה תניינא ועיין בזה בהגהות וחידושים להרא"ם הורוויץ בש"ס החדשים דפוס רא"ם ואחר זמן רב ראיתי שהרב מראה הנוגה בדף ל"ג ע"ב הביא קושיא זו בשם חידושי ר' עקיבא ושקיל וטרי טובא במה שיישב לקושיא זו מר בריה בחידושי רע"ק הנ"ל ואינו מצוי אצלי לעיין בדב"ק.

ועוד תמה (בחתם סופר) איך מצאנו ידינו ורגלינו בכל צרכי בית הכנסת שאנו עושין ממשי והוא מתולעת שטווה חוטין מרוקה כקורי עכביש וכתב רבינו בחיי בפרשת תרומה דמה שלא מצינו משיבנדבת המשכן הוא משום דלא הוכשר למלאכת שמים וכו' ואם כן איך הותר לעשות ממשי צרכי בית הכנסת ומעיל לספר תורה ומה שהותרו חוטי משי לעשות ציצית לא קשיא דדוקא לתשמישי קדושה כגון תפלין ספר תורה מזוזה

ומשכן וכדומה הוא דמקפדינן ולא לתשמישי מצוה כמו שמתבאר מדברי הר"ן ריש פרק ראוהו בית דין לענין שופר מבהמה טמאה דמה שנסתפק בו הוא משום דשופר כיון דלזכרון אתי כלפנים דמי הא לאו הכי לא הוה מספקא ליה משום דבתשמישי מצוה לא קפדינן וכן כתב בספר חמד משה סי' תקפ"ו ולכן לא קשה מציצית דמצוה בעלמא היא ולאו מידי דקדושה אבל מצרכי בית הכנסת קשה ותירץ כיון דהר"ן גופיה מספקא ליה אם עלתה ההלכה דלא הוכשרו אלא טהורין לגבי משכן והניח בצריך עיון ומדברי הרשב"א בחידושיו לשבת בשם רבינו האיי מתבאר דהוכשרו למלאכת המשכן גם עור דטמאה אף דמסקינן דתחש טהור היינו דקושטא הכי הוא אבל לא מפני שלא הוכשר וכו' דאף אם היה טמא הוה כשר (עיין בזה לקמן בד"ה ומקרוב) ועל כל פנים מספיקא לא נפיק ובבית הכנסת דרבנן אזלינן לקולא ולכן משתמשים לצרכי בית הכנסת במשי אלו תורף דב"ק:

ויש להעיר לכאורה על מה שנראה מדב"ק שמבין מדברי רבינו האיי שהביא הרשב"א דלכל מילי ילפינן ממשכן דכי היכי דלמשכן כשר אף מעור טמאה הכי נמי בכל דבר קדושה ומצוה דנראה שאינו מוכרח ואעתיק לשון הרשב"א שראיתי דב"ק בברכי יוסף שם בד"ה אך אוסיף) והם על מאי דאיבעיא לן בעור בהמת טמאה אי מטמא באהל ומסיק רבא מברניש דאתי בקל וחומר מנוצה של עזים שאין מטמא בנגעים ומטמא באהל המת קל וחומר לעור טמאה שמטמאה בנגעים שמטמאה באהל המת ואהא פרכינן אלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' למאי הלכתא ומסקינן לרצועות ועל זה כתב הרשב"א מצאתי בתשובת רב האיי גאון השתא קמיבעיא לן הואיל וקם ליה קל וחומר דרב הונא מברניש ולמדנו דעור מטמא טומאת אהל הילכך כמו דגמרינן אהל המת מגזרה שוה דאהל אהל ממשכן מה להלן צמר ופשתים וכו' הכי גמרינן אהל דמשכן מאהל המת מה להלן עור בהמה טמאה אף באהל דמשכן עור בהמה טמאה הרי מן הדין הזה הוכשר למשכן עור דטמאה ואם כן הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' למאי הלכתא הואיל ולאהל משכן הוכשר עור בהמה טמאה ומפרקינן לתפלין עכ"ל ולפי דברי הגאון כי בעי תלמודא מאי הוי עלה היינו אי גמרינן גזרה שוה משכן מאהל המת כדסלקא דעתין או דילמא לא גמרינן גזרה שוה בכי האי גוונא ופשיט דהיה התחש טהור ואם כן לא גמיר משכן מאהל המת אבל כולהו מילי בכלל לא הוכשרו אלא בטהורין ולא איסתפק לתלמודא אלא בתחש משום דסלקא דעתין דליגמור משכן מאהל המת ולפי זה הוא הדין בשופר דבעינן מבהמה טהורה כן פירש דבריו מרן חיד"א בברכי יוסף שם וביאר בזה מה שהר"ן הניח בספק אם שופר דטמאה כשר או לא והיינו משום דפשטא דסוגין

משמע דלא איתמר הא דלא הוכשרו וכו' אלא לרצועות ולא למילתא אחריתי ומשום הכי בעי בתחש ולפי זה שופר מבהמה טמאה כשר אבל יש מקום לפרש כדמתרגם לה רבינו האי גאון ולפי זה שאני תחש דיש מקום ללמוד גזרה שוה מאהל המת ויוצא מן הכלל אבל שאר מילי כולהו בכלל הכלל דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורים ושופר מטמאה פסול והיינו דאיסתפק ליה להר"ן ולפי פירוש זה דעת רבינו האי גאון היא שלכל דבר נאמר הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' אלא מטהורה והר"ן הוא דמספקא ליה וכיון דלפי דברי רבינו האי גאון הדין פשוט דגם בשאר דברים איתא להא דרב יוסף אף דהר"ן מסתפק בזה מסתברא דיש לתפוס הדין כפי דעת רבינו האי גאון כדקיימא לן בכיוצא בזה דהיכא דלמר פשיטא ליה ולמר מספקא ליה נקיטינן כמאן דפשיטא ליה אף אם הפשיטות הוא לקולא כמו שכתבתי בכמה מקומות ועיין במה שרשמתי בזה בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות י"ט ובמקומות שציינתי שם ובפרט שהרשב"א הביא דברי רבינו האיי בשתיקה כהודאה והר"ן לא הזכיר מדבריהם כנראה שלא ראה דבריהם ואם היה רואה אולי לא היה מסתפק בזה (נחזור לדברי הגאון חתם סופר):

וכתב עוד ליישב מה שמשתמשים במשי לצרכי בית הכנסת משום שנארג ונעשה ממנו בגד אישתני ופנים חדשות באו לכאן ואהני ליה שינוי זה להשתמש ממנו לכל דבר שבקדושה וזה שלא כדברי רבינו בחיי הנ"ל וציין לעיין חות יאיר סי' קס"א והביא מה שכתב הראב"ד בראשון מהלכות כלי המקדש גבי מור שבשמן המשחה שהוא עשב וכו' ולא רצה לקבל מה שכתב הרמב"ם שהוא דם חיה וכו' דמתבאר שסובר הראב"ד דלא מהני שינוי לזה (שהרי לדברי הרמב"ם הרי הוא דם שנעכר ונעשה בושם ואין הראב"ד מודה לו) וכתב לחלק דהתם איסורא במילתא קאי ובתר מעיקרא אזלינן והיוצא מהטמא טמא לעולם מה שאין כן משי שנשתנה בידי אדם ונעשה ממנו בגד וכיוצא אפשר דמועיל ועוד הא התם פליגי עליה גדולי עולם ויש לסמוך עליהם בדרבנן מיהת: ושוב הוקשה לו שהרי הראב"ד קאי על דברי הרמב"ם ודברי הרמב"ם הם גבי שמן המשחה ואין המור נשאר בו במתכונתו כי משתנה ומתבטל בכמה סממנים ואם כן מוכח דלהראב"ד לא מהני שינוי והאריך קצת לפלפל בזה ותירץ דאף דהרמב"ם שם עסיק בשמן המשחה מכל מקום הרי המור נצרך גם לקטורת ושם נאסר דם משום ממשקה ישראל מן המותר לישראל וכו' ובזה ביאר היטב לשון הראב"ד שנתקשה בו במה שנראה שדעתו לאסור אף דם של חיה טהורה וגם מאי שנא דם חיה דנקט והלא לגבי איסור דם אין חילוק בין חיה לבהמה וכו' ומסיק דשפיר משתמשים לצרכי בית הכנסת במשי דיש לסמוך

אהנך דעות דלא בעינן בצרכי מצוה מן המותר בפיך או משום שנשתנה ונעשה ממנו בגד ושינוי מהני וכו':

אלא דקשה מה נענה למה שכתב בדרכי משה יו"ד סי' רע"ח וסי' ר"פ דנוהגין לתפור ספר תורה בחוטי משי ומה שטווין החוטין לא חשיב שינוי לענין זה שהרי אסור לתפור בגידין מבהמה טמאה אף שנטוו ונעשו חוטין כמו שכתב המגן אברהם בסי' ל"ב ס"ק ס"ה אלמא דלא חשיב שינוי והלא ספר תורה דבר שבקדושה הוא ולכולי עלמא בעינן מן המותר בפיך וכתב ליישב דצריך לומר דמיירי בחוטין צבועים בצביעה דאינו חוזר לבריתו ולכן מיקרי שינוי ופלפל בחכמתו הרמה בדין זה אם הטוייה חשיבא שינוי וסיים דלכל הנ"ל עדיין צריך תלמוד ושוב ראה בספר בני יונה סי' רע"ו פלפול ארוך לאסור תפירה במשי מטעם הנ"ל אבל בעמודים היקל משום שלדעתו אין צריך כלל לתפור אלו תורף דב"ק ואין הכרע בדבריו כל כך אם תופס לעיקר כדעות הסוברים דלא בעינן דבר טהור אלא למידי דקדושה ולא בשאר מצות אלא שנראה קצת שיותר נוטה דעתו לסברא זו:

אמנם הגאון מוהר"ש לאנדא בנודע ביהודה מהדורא תניינא בחלק א"ח סי' ג' (בד"ה אמנם יש לדחות) נראה דפשיטא ליה דבמצות לא בעינן שתהא קיומן בדבר טהור והוא ששם נשא ונתן על מה שנשאל ברצועות של תפלין שמושחין העורות בשומן דגים טמאים אם יש חשש דצריך להיות מן המותר בפיך ואחר שנשא ונתן בדין אי חזותא מילתא היא והאריך ורצה להוכיח שאפילו בדבר שהמצוה היא בחזותא לא שייך בו מן המותר בפיך ממה שהיה במשכן ובמקדש תכלת בפרוכת ובבגדי כהונה ותכלת וצבע הוא מדם חלזון שהוא תולעת ושקיל וטרי בזה אם חלזון הוא תולעת או דג שיש לו סנפיר וקשקשת והוא טהור וכתב להביא ראיה מתולעת שני שכתב הרמב"ם בשמיני מהלכות כלי המקדש הלכה י"ג דתולעת שני הוא צמר הצבועה מתולעת ומשמע שהוא תולעת ממש (אלא שבסוף הסימן הביא דברי הרמב"ם שבהלכות פרה אדומה הנ"ל ופירש גם דברי הרמב"ם הללו לכונה זו עי"ש) שוב כתב לדחות דאף שהיה במקדש ומשכן ובגדי כהונה דברים הנצבעים מדבר טמא אין להביא ראיה על רצועות ותפלין דהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' נלמד מלמען תהיה תורת ה' בפיך וזה שייך דוקא בדבר שהוא תורה עצמה שיש בו כתב כתפלין וכיוצא ובתים של תפלין שיש בהם שי"ן וברצועות אף דליכא כתב דדלי"ת ויו"ד של רצועות לא מיקרי כתב עיין תוספות מנחות ד' ל"ה (בד"ה אלא תפלין) ועל כרחין טעמא דרצועות הוא הואיל והן תשמיש קדושה כדכתבו התוספות שם ואם כן הואהדין משכן ומקדש ובגדי כהונה שהם גם כן תשמיש

קדושה מכל מקום יש לומר דטעמא דרצועות הוא הואיל ונטפלין לבתים של תפלין ובתים הם תורה עצמה שיש בהן ארבע פרשיות ושי"ן ולכך דינם שוה להיות מהמותר בפיך אבל מקדש ובגדי כהונה שהם תשמישי קדושה לית בהו קפידא להיותן מדבר טהור הואיל ואינן תורה עצמה ולכך הותר הצביעה מדבר טמא מה שאין כן בתפלין ורצועות יש לומר דגם הצביעה צריך להיות מדבר טהור: וכתב דלכאורה יש להביא ראיה לזה מסוגיא דשבת ד' כ"ח ע"ב דאמרינן מאי הוי עלה דתחש וקשה מאי מספקא ליה הא מדתני לא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורה מוכח דתחש טהור היה כמו שרצה רב יוסף לפשוט בעיא דר' אלעזר דתחש טהור היה מהבריתא דלא הוכשר וכו' דאם לא כן לא היה כשר למלאכת המשכן אלא מוכרח לומר דמברייתא זו אין הכרח כלל משום דלענין רצועות נשנית שהם נטפלין לבתי תפלין שהם תורה עצמה בזה צריך להיות טהור אבל תחש שהיה למשכן שפיר יש להסתפק אי טהור הואיל ומשכן לאו תורה מיקרי והביא דברי הרב מגן אברהם שבסי' תקפ"ו סק"ג הנ"ל וכתב לדחות תמיהתו על הרב עולת שבת וז"ל ולדעתי דברי העולת שבת אתיין שפיר דמכח הבעייא דמאי הוה עלה דתחש מוכח דלא קים לן הא דרב יוסף דמדמי משכן עם תפלין וספר תורה ומזוזה שהם תורה עצמה וקאמר על כל התורה דלא הוכשר אלא מדבר טהור וכן מצאתי בר"ן בפרק ראוהו בית דין דמספקא ליה אי גם בשאר מצות שייך הא דלא הוכשרו כו' וכתב דמגמרא מוכח דאפילו במשכן היה מותר דבר טמא עי"ש בר"ן הרי מוכח דדוקא בתפלין קיימא לן האי דינא הואיל ואית בהו תורה והרצועות הם נטפלין להם אבל בשאר תשמיש קדושה ותשמישי מצוה יש לומר דמותר אף מדבר טמא דאם לא כן מאי קא מספקא ליה להגמרא אי תחש טהור היה הא מוכח מברייתא דר"י דלא הוכשרו.

אלא ודאי דאין לדמות שאר תשמישי קדושה לתפלין כנ"ל: ועוד הקשה על המגן אברהם דסובר דגם לענין שיהיה מדבר טהור הוקשה כל התורה לתפלין מה יענה לסוגיא דסוכה ד' כ"ג ע"א בפיל קשור כולי עלמא לא פליגי דכשר לדופן סוכה ופיל לאו מן המותר לפיך הוא ואפילו הכי מותר לדפנות של סוכה ומה בין סוכה לשופר ואף דיש לדחות דשופר חמור כיון דלזכרון הוא כלפנים דמי מכל מקום לדברי המגן אברהם דהוקשה כל התורה כולה לתפלין יהיה פיל פסול לדופן סוכה אלא ודאי דלהאי מילתא שיהא מן המותר בפיך לא הוקשה כל התורה לתפלין ועוד ראיה מהרמב"ם בראשון מהלכות כלי המקדש דמור הוא דם הצרור בחיה וכו' וכתב מרן כסף משנה שכיון שנשתנה מצורת דם נעשה כעפר בעלמא ומעתה אי אמרת דבכל מלאכת שמים צריך מן המותר בפיך קשה מאי מהני שנעשה עפרא בעלמא וכו' אלא ודאי דדרשה דלמען תהיה תורת ה' בפיך

אינה אלא בדבר שיש בו כתב אבל שאר תשמישי קדושה אינה בכלל דרש זה כדעת העולת שבת ועיין בזה לקמן בד"ה שוב הביא בדף יו"ד ובד"ה ועל ראיית הגאון):

שוב כתב דיש לומר דדבר שהוא תשמיש קדושה צריך גם כן להיות מן המותר בפיך דאף דלתשמיש מצוה אין צריך להיות מן המותר כמו שהוכחתי למעלה מכל מקום דבר שהוא תשמיש קדושה צריך להיות מן המותר ויש לומר שזהו טעם מאי דבעינן ברצועות מותר בפיך שהם תשמיש קדושה כדמשמע מדברי התוספות במנחות ד' ל"ה ד"ה אלו תפלין וכו' ומה שמסתפק בש"ס מאי הוי עלה דתחש יש לומר הואיל ותחש לא היה כי אם להגן מפני גשמים מספקא ליה אי גם תחש יש לו שייכות להמשכן עצמו והוי תשמיש קדושה להיות מדבר טהור או דילמא מכסה תחש לא מיקרי משכן כיון שאינו אלא להגן מפני גשמים וכו' אלו תורף דב"ק ומתבאר שכן דעתו בבירור דבמידי דמצוה לא בעינן מן המותר בפיך ונראה מדבריו שלא ראה בגוף דברי הרב עולת שבת שמדבריו נראה שהרב עולת שבת כתב לחלק בין משכן וכל מידי דקדושה לבין שאר מצות ולזה כתב להוכיח כסברתו מסוגיא דשבת ומדופן סוכה וכו' ואילו מדברי העולת שבת שהביא הרב מחצית השקל לא משמע שזו היא כונתו כמובן ועל כל פנים דעתו מבוררת דדוקא בדבר שיש כתיבת תורת ה' הוא דקפדינן שיהא מן הטהור וכן מצאתי שהעיד על עצמו שזו היא דעתו שכן כתב בהגהותיו לספר דורש לציון בדרוש י"א קרוב לסופו (בד"ה והנה על מ"ע שהזכ"ג) וז"ל ולפי מה שביארתי בתשובתי בנודע ביהודה תניינא דמאי דקיימא לן לא הוכשרו למלאכת שמים אלא דבר טהור זהו דוקא בדבר שהוא תורה עצמה דהיינו שיש בו כתב אבל שאר תשמישי מצוה מותר להיות אפילו מדבר טמא ואף דמסקינן במכות ד' י"א דהוקשה כל התורה לתפלין שיהא מן המותר בפיך היינו כל התורה שיש בה כתב כדכתב רש"י שם בד"ה כי איתקוש שיהיו נכתבים על עור דבר טהור אבל לא לענין שאר תשמישי מצוה וכו' עכ"ל הרי שכתב מפורש שכן היא דעתו באמת:

ובהגהות הגאון מוהר"ץ הירש חיות לשבת על דף כ"א על מאי דאמר רב חסדא בסוף ע"א פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהם בחנוכה בחול אבל לא בשבת כתב וז"ל קשה לפי דמפרש שמואל לעיל דשמן קיק היינו שמן של עוף אשר קיק שמו ובש"ס (חולין ס"ג ע"א) מחשב קיק בין עופות טמאים ועיין ערוך ערך קיק כפי שרמז עליו מהרי"ף שם בהגהותיו לחולין ועיין רא"ש כאן דהביא בשם ירושלמי תני דבי רבי ישמעאל ואת הקאת זו הקיק אם כן איך אפשר להדליק בו בחנוכה הרי קיימא לן דלא הוכשר לכל מלאכת שמים רק דבר טהור בלבד לקמן ד' כ"ח ע"ב ואיך אפשר

להכשיר שמן קיק דהוא עוף טמא למצות נר חנוכה ועיין במג"א א"ח הלכות ר"ה סי' תקפ"ו סעיף ג' ובעיקר הדבר עיין בתשובות נודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ג' חלק א"ח מה שהאריך בזה דלא נאמר דין דלא הוכשרו למלאכת שמים רק דבר המותר בפיך רק בס"ת ותפלין ורצועות ולא בשאר כל התורה עי"ש ויש להוסיף עוד דוקא תפלין ורצועות דמיקרי תשמישי קדושה ואתקש לתורה אבל בשאר מצות לא נקראו רק תשמישי מצות וקילו בזה דמותר בהם אף דבר שאסור בפיך ועיין מגלה כ"ו ע"ב תשמישי מצוה נזרקין ועיין מנחות מ"ג ע"ב דרצועות מיקרי תשמישי מצוה עכ"ל ומתבאר שגם הוא מסכים למה שכתב בנודע ביהודה תניינא דלא קפדינן בקיום המצות שיהא בדבר טהור דוקא ומה שכתב ויש להוסיף עוד וכו' הנה כבר העתקתי תורף הדברים שבנודע ביהודה הנ"ל והנה עיניכם רואות שכבר כתב שם לחלק בין תשמיש דקדושה לתשמיש דמצוה ואין כל חדש ובעיקר קושיתו איך מדליקין נר חנוכה בשמן קיק וכו' הנה קושיתו היתה צודקת אם שמואל דאמר עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו הוא חיה אומר דמדליקין בו בחנוכה אבל באמת שמואל לא עסיק בדין הדלקת נר חנוכה כלל ומאן דעסקי בה הם רב ורב חסדא ואימור דסברי כשאר אמוראי דשמן קיק היינו קיקיון דיונה וכיוצא ועיין לקמן שכן כתבו איזה רבנים ליישב קושיא זו והוא פשוט:

גם ממה שכתב הגאון בהגהות הרש"ש (בש"ס החדש דפוס רא"ם) בחידושיו לשבת ד' כ"ח נראה קצת שסובר דבמצות שאין בהן כתיבה לא קפדינן שתהיו בדבר טהור והוא שעל מאי דאמרינן ואלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' למאי הלכתא כתב הקשה בס' ב"א אמאי לא קאמר דנפקא מינה למגילת סוטה וכו' ולא קשיא מידי דהא נמי תיפוק ליה מלמען תהיה תורת ה' בפיך וכו' עכ"ל ואכתי תיקשי דאיצטריך דרב יוסף לשאר מצות ואין לומר דסובר דכל המצות ילפינן מהיקשא דתפלין וכדעת הרב מגן אברהם דאם כן מגילת סוטה נמי אף אי לא הויא תורה ולא הוה נפקא מלמען תהיה ידעינן דבעיא טהור אלא ודאי נראה שסובר דבשאר מצות פשוט דאין צריך טהור והספר ב"א (שכתב בשמו) לא ידעתי איזה ספר הוא ואם הוא בית אפרים אין מצויי אצלי לעיין בד"ק שאם לא הזכיר דברי הרב מגן אברהם יש לתמוה עליו ועל קריינא דאגרתא שלא זכרו שרים את דב"ק: ובעיקר מה שכתב דנפקא מינה למגילת סוטה וכו' הנה העתקתי דברים ככתבן בחידושי הרש"ש בלי שום מגרעת והדברים צריכים ביאור מגילת סוטה היכא רמיזא והרב סמך על המעיין בס' ב"א למי שנמצא אצלו ולכן קיצר בהעתקת דבריו ואני הדל אבא אחרי הקוצרי"ם לבאר כונתו והיא שלפי הנראה כונתו למאי דאיתא בירושלמי פרק שני דמסכת סוטה הלכה ד' והובא בתוספות בסוטהד' י"ז בד"ה לא על

הלוח דתני ר' אליעזר בן שמוע אומר אין כותבין מגילת סוטה על עור בהמה טמאה ואי הכי נימא דנפקא מינה מדרב יוסף למגילת סוטה ועל זה מיישב הגאון הרש"ש דהא כמי נפקא מלמען תהיה וכו' והוא ישוב נכון ולי הדל נראה דיש ליישב על פי מה שאמרו שם עוד דר' שמעון חולק אדרבי אליעזר בן שמוע ואמר כיון דמגילת סוטה למחיקה נתנה למה אינו כותב על עור טמאה ונראה דר' שמעון אזיל לשיטתיה דסבירא ליה בעלמא כל העומד לזרוק כזרוק דמי וכן בכל כיוצא לזה ומתבאר ממה שרשמתי לעיל במערכת הכ"ף אות קמ"ב דשלמים וכן רבים נקטי להלכה בזה כר' שמעון ואם כן לדידהו אתי שפיר דצא מצי הש"ס למימר דהא דרב יוסף אתי למגילת סוטה דהא קיומא לן כר' שמעון דמתיר לכתבה על עור טמאה מכיון דלמחיקה עומדת:

ואף דאיתא תו התם תני ר' אלעזר בר' שמעון אומר רואה אני דברי ר' אליעזר בן שמוע מדברי אבא שמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז בעור טמא ואולי בזה יש לנו לפסוק כדעת ר' אלעזר בן שמוע דמגילת סוטה צריך לכתבה על עור טהורה לפי שר' אלעזר בר' שמעון סובר כמותו נראה ודאי דלא מפני זה נוכל לומר דהא דרב יוסף איצטריך למגלת סוטה דהא ודאי אינו אלא סלסול בעלמא ולא מעיקר הדין ומדאורייתא הוא דמסתמא ר' אלעזר ברבי שמעון בשיטתיה דאבוה נקיט בעלמא דכל העומד לזרוק כזרוק דמי (עיין בדברי האור זרוע הגדול בחידושיו לע"ז שהבאתי במערכת הכ"ף שם) והכא נמי כל העומד לימחק וכו' ואם כן אין לומר דהא דרב יוסף איצטריך למגלת סוטה כיון דאין זה מן הדין והשתא דאתינן להכי נוכל לומר דגם ר' אלעזר בן שמוע דאמר אין כותבין מגלת סוטה על עור טמאה לא מן הדין קאמר אלא מטעמו של ר' אלעזר בר' שמעון ור' אלעזר בר' שמעון לפרש טעמו הוא בא ואם כן גם לר' אלעזר בן שמוע אין לומר דאיצטריך דרב יוסף להכי כמובן ובלאו הכי נראה דלא קיימא לן כר' אלעזר בן שמוע מדלא הביא הרמב"ם דין זה כמו שהעיד הרב קרבן העדה בשיירי קרבן שם וכיון שלא הזכיר הרמב"ם שאין כותבין אותה על עור טמאה ממילא משמע דכותבין אותה גם על של טמאה (אך לקמן הבאתי מה שכתב בס' ע"ה להשיג על הרב קרבן העדה שלא ראה שהרמב"ם בפרק ג' מהלכות סוטה הלכה ח' פסק כר' אלעזר בן שמוע דמגלת סוטה צריך לכתבה על עור טהור עי"ש בד"ה והביא מה שכתב ואחר שראיתי דברי הרמב"ם חזרתי בי וכתבתי דמוכח מדברי הרמב"ם ומרן בכסף משנה דמה שאוסר ר' אלעזר בן שמוע הוא מן הדין ולא משום גזרה דשמא לא תשתה עיין בקונטריס אסיפת דינים במערכת חנוכה אות י"ד שכתבתי עוד בזה בס"ד:

נחזור לדאתאן עלה אם הא דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא בטהורים איתיה גם בשאר מצות שאין בהן כתב ונראה לדעתי הקצרה שמתבאר מדברי הריטב"א בחידושיו לשבת דבמצות שאין בהם כתב תורת ה' לא נאמר הא דרב יוסף והוא דאמאי דאמרינן בדף כ"ח ע"ב דהא דרב יוסף איצטריך לרצועות של תפלין ופרכינן והאמר רב יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני ומשנינן נהי דגמרי שחורות טהורות מי גמירי כתב הריטב"א וז"ל ואם תאמר ונילף נמי רצועות מתורת ה' בפיך דהא ברצועות נמי איכא דל"ת ויו"ד יש לומר דהנהו לא בכתבה הן אלא קשר בעלמא ובתוספות אמרו לקמן בפרק במה אשה (ד' ס"ב ע"א) דדל"ת ויו"ד לאו הלכה גמירי להו ודייקי לה מהא ואין צורך עכ"ל ומתבאר שכונת הריטב"א לומר דאף אי נימא דיו"ד ודל"ת שברצועות הלכה למשה מסיני הן לא קשיא לן דנילף רצועות מתורת ה' משום דלאו כתב נינהו ואם איתא דכל המצות אף שאין בהן כתב ילפינן מתפלין דבעינן טהורים אכתי תיקשי ליה דרצועות נמי ילפינן מתפילין גופייהו דלא גריע רצועות דאית בהו דל"ת ויו"ד (אף שאינן אלא קשר בעלמא) משאר מצות אלא ודאי מוכח שדעת הריטב"א דדוקא במצוה שיש בה כתב הוא דקפדינן בטהורים:

וכן מתבאר יפה בתשובה שבס' בשמים ראש סי' ש"ך וז"ל אם מותר לכם במדינתכם (שאין שמן מצוי) להדליק חלב שלוקחים מן העכום"ז לפי שאמרו שהוא מעורב בשומן חזיר שכן החזירים מצויים יותר מבהמות טהורות תשובה לא יהא אלא שומן חזיר עצמו מנין לאסור ואי לאו דאמרה תורה למען תהיה תורת ה' בפיך היו כותבים ספר תורה על עור חזיר ואף על גב דהתם עור ולאחר העיבוד והכא האיסור עצמו הרי חלב נבלה וטרפה יעשה לכל מלאכת גבוה ואף על גב דטמאה לא הותר למלאכת גבוה שאני ומכל מקום כל מילי דבי כנישתא ישראל קדושים נהגו בו סלסול כעין דהוי במקדש אבל לחוש לספק תערובת לא עכ"ל הרי דפשיטא ליה לרבינו בעל התשובה דדוקא בספר תורה וכיוצא (שיש בה כתיבת תורת ה') הוא דקפדינן בטהורים אבל במצות דעלמא לית לן בה ולא סבירא ליה כדכתבו הרב מגן אברהם ודעמיה דילפינן כל התורה כולה לענין זה מתפלין ואף במידי דאית ביה קדושה כמילי דבי כנישתא מתבאר מדבריו שלא מן הדין הוא להקפיד שיהא בדבר טהור רק שישראל הקדושים נהגו סלסול בזה אבל במצוה דלית בה סרך קדושה אף מנהגא ליכא ומובן מדברי התשובה הנ"ל דשאלתם היתה על הדלקת נר בית הכנסת ולכן לולא שהוא ספק תערובת ולספיקא לא חיישינן לא היה ראוי להתיר לפי מה שנהגו סלסול במילי דבי כנישתא אבל בשאר הדלקת נר מצוה (של שבת ושל חנוכה) אין שום פקפוק לדעתו:

ומצאתי שהגאון בית שלמה בחלק א"ח סי' ח"ק נשאל אם מותר להדליק נר חנוכה בנרות העשויים מחלב יען כי דרכם בעתות הללו לערב בו חלב חזיר וכתב הרב השואל שבספר החיים כתב לאסור משום שאף במצוה דרבנן קפדינן אהך דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא מן המותר בפיך והשיב ספר הזה לא ראיתי ולדעתי אין מקום ספק שמותר להדליק בהן דלא מצינו קפידא בש"ס רק לענין תפלין בפרק במה מדליקין דכתב רחמנא למען תהיה תורת ה' בפיך אלא שבהגהת הרמ"א ובדרכי משה סי' תקפ"ו כתב להחמיר בשופר מבהמה מטעם זה והוא מדברי הר"ן (העתיק לשון הר"ן וסיים) הרי אף הר"ן לא נסתפק להחמיר רק בשופר ולא בשאר מצות אף במצוה דאוריתא ודברי המגן אברהם שם שכתב להשיג על העולת שבת משום דכל התורה איתקש לתפילין תמוהים והם היפך מדברי הר"ן דאם כן בשאר מצות נמי נימא הכי ובהר"ן מבואר דלא נסתפק להחמיר רק בשופר משום דלזכרון אתי גם מה שהשיג על העולת שבת במה שכתב דלא קיימא לן כהך דלא הוכשרו וכו' ותמה עליו דלא עיין בשבת ד' כ"א ע"ב באמת דברי העולת שבת נכונים כדכתב הר"ן בסוף דבריו דמהש"ס שם מוכח דבמשכן גופיה לא קפדינן בזה דהא בעי שם ובמסקנא מאי הוי עלה דתחש ועיין בנודע ביהודה תניינא א"ח סי' ג' באריכות כלל הדבר שאף בשופר גופיה נסתפק הר"ן אם יש להחמיר אמנם כיון שכתב בדרכי משה שיש להחמיר ובהגהה סתם להחמיר בשופר פשיטא שיש להחמיר אבל בשאר מצות דאורייתא מעיקר הדין יש להקל ועיין בפרק לולב הגזול בתוס' שם אלא שאחר שנראה מדברי המגן אברהם שדעתו להחמיר בכל מצות דאוריתא לא הייתי נחפז כל כך להקל אבל במצות דרבנן פשיטא שאין להחמיר כלל אף אם נאמר דגם לענין זה הוקשה כל התורה כולה לתפלין הלא במצות עשה שהזמן גרמא דאמרינן הכי בסוף פרק קמא דקידושין דהוקשה כל התורה וכו' דעת רש"י דלא נאמר זה אלא במצות דאוריתא ולא בדרבנן כדמוכח מדבריו בברכות ד' כ' ע"ב ואף שהתוספות הקשו עליו מהלל וכן יש להקשות ממגילה וחנוכה דלולא שאף הן היו באותו הנס היו פטורות (עיין במה שכתבתי בזה לקמן במערכת המ"ם אות ק"ט ורמזתיו במערכת הכ"ף אות ק"מ) מכל מקום פשיטא דבדרבנן יש להקל וסיים דבריו כל זה אני אומר לעת עתה בגוף הדין בלי עיון כלל ועוד חזון למועד להשיב באריכות (ותשובה זו היתה בשנת תר"ה והתשובה שבסי' ק"ט היתה בשנת תר"ל):

ושם בסי' ק"ט נשאל גם כן בשמן זית שנתערב בו שומן חזיר אם מותר להדליק נר חנוכה או חיישינן להא דלא הוכשר למלאכת שמים וכו' והשיב כבר נשאלתי על זה ממופלג אחד והביא דברי הספר החיים שחיבר הגאון מוהרש"ק שאסר להדליק מטעם הנ"ל

והשבתי אז להיתר שדברי המגן אברהם הם תמוהים נגד מה שמבואר בדברי הר"ן שלא נסתפק אלא בשופרדלזכרון אתי מבואר דבשאר מצות לא אמרינן הכי ומיהו במצוה דרבנן ודאי יש להקל דהא הר"ן מספקא ליה דאף במשכן נראה ממסקנת הש"ס דלא קפדינן בזה וכו' ואם כן במצות דרבנן יש להקל וצרפתי דעת רש"י במצות עשה דרבנן דלא הוקשו לתפלין ואם כן גם לדברי המגן אברהם לא שייך לומר הכי במצוה דרבנן וכתב בשם הרב השואל שהביא ראיה מדתנן להדלקת נר שבת ולא בשמן קיק ושמואל מפרש דהוא שומן מעוף קיק ומייתי הרא"ש בשם הירושלמי ואת הקאת זו הקיק ומבואר דלא פסיל ליה במתניתין אלא משום שאין נמשך אחר הפתילה ותיפוק ליה דעוף טמא הוא וכן הביא מדתנן ולא בכלך ומפרש בש"ס דהוא פיסולת של משי ומשי בא מרוק התולעת ומשום הכי לא היה משי במשכן כדכתב רבינו בחיי ואפילו הכי לא פסלה מתניתין אלא משום שהאור מסכסכת בהן כדאיתא בש"ס משמע דמשום שהוא טמא לית לן בה משום דלא הוכשר וכו' וכתב שהרב השואל האריך מאד:

וכתב על דבריו דאין ראיות אלו מכריעות לא מיבעיא לדעת רוב הפוסקים שבבית יוסף ריש סי' רס"ד דכל הני דאסור להדליק בהן אף אם יש שם נרות כשרות אסור להדליק באלו משום שמא יטה אם כן ודאי אין ראיה דיש לומר דיצא ממצות נר שבת שהדליק נר או נרות משמן ואם כן מטעמא דלא הוכשר היה מותר להדליק שאר הנרות משמן קיק וכלך ומשום דאין נמשכין ושמא יטה אסור אלא אף להפוסקים דכשיש כשרות אחרות שם לא חיישינן לאלו שמא יטה כיון שיש נרות אחרות אכתי איכא נפקותא אם אלו הנרות ארוכות יותר מנרות הכשרות דלטעמא דלא הוכשר מותר להדליק כיון דיצא ידי חובתו בנרות הכשרות ומשום שמא יטה אסור דהא אחר כך כשיכבו הכשרות יש חשש שמא יטה אמנם היה לו להביא ראיה לפי דרכו מדאמרינן בש"ס פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בחנוכה ומשמע דבכל אלו שנשנו במשנה (מדליקין בנר חנוכה) ושמעת מינה דמותר להדליק נר חנוכה משמן טמא אך אין ראיה דיש לומר דהני אמוראי לא מפרשי שמן קיק כשמואל אלא כשאר אמוראי ואינו משמן של עוף טמא גם בפירוש כלך יש לומר דסברי כשמואל דכולכא שמיה אלא דמדברי הרמב"ם בהלכות שבת משיג ופסק בהלכות חנוכה דכל הפתילות והשמנים כשרות לנר חנוכה אלא ששם לא כתב הא דאסרו חכמים להדליק בשבת אלא כתב ואף שאין השמנים נמשכין וכו' ואין האור וכו' ואם כן יש לומר דדווקא בהני שמנים ופתילות שפסולים בשבת מהאי טעמא הוא דמדליקין בחנוכה אבל בבא מהטמא לא וסיפא פירושא דרישא היא ומיהו על כרחין בלאו הכי הרמב"ם לא סבירא כהא דרבינו בחיי דהא פירש דמור

שבשמן המשחה הוא דם חיה טמאה וכן פירש הטור א"ח סי' רט"ז ואפילו הכי כשר למקדש וכבר הביא זה בנודע ביהודה שהוכיח מדברי הרמב"ם בהא דמר דלמסקנת הש"ס דקאמר מאי הוי עלה דתחש אף במקדש לא קפדינן אהא דלא הוכשרו ועל כל פנים לענין נר מצוה דרבנן ודאי דיש להקל וגם ראית כת"ר ממנעל של חליצה מעור טמאה דחלקו רוב הפוסקים על רבינו תם ואף רבינו תם לא אסר אלא משום דלא קרוי מנעל רק מבהמה טהורה מהא דואנעלך תחש ותיפוק ליה משום דלא הוכשרו היא ראיה נכונה ועיין נודע ביהודה תניינא אהע"ז סי' קנ"ב וקנ"ג ומה שהאריך כת"ר בדברי הטורי זהב סי' ק"ד סק"ד והפרי מגדים שם הנה גם במנחת יעקב כלל כ"ב כתב כן בדברי הרשב"א והר"ן דבחדא לריעותא דהיינו באם אסור באכילה אף דלא מאיס או דמאיס אף דמותר אסור להדליקו בבית הכנסת אלא דמה שרצה הפרי מגדים להעמיס כן בכוונת הטורי זהב זה אין נראה כמו שכתב כ"ת וכן משמע מדברי המנחת יעקב שלא הבין כן בדברי הטורי זהב ומכל מקום דוקא בעכבר שייך לומר כן דאף דעכשיו אינו מאוס מכל מקום כיון דגוף עכבר מאיס ועל פי הדין יהיב טעמא ממילא הוי מאיס ואסור לגבוה משום הקריבהו נא וכו' אבל בשאר שומן איסור אף בשומן חזיר לא שייך לומר כן דלא מאיס רק איסורא הוא דרכיב עליה וכן כתב הפרי מנדים שם וכבר אמרו חז"ל אל תאמר אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ואבי שבשמים גזר עלי אבל בעכבר הא אמרו בש"ס בעבודה זרה דמאיס ובדילי אינשי מניה וזה ברור אלו תורף דברי הגאון בית שלמה:

ובשו"ת תורת חסד לגאון בדורנו יצ"ו בסי' ס' נשאל גם כן בשמן זית שמערבין בו שומן חזיר ויש ספק אם יש ששים כנגדו אם מותר לנר חנוכה או פסול משום דלא הוכשר למלאכת שמים אלא טהורים והרב השואל כתב בשם ס' שנות חיים למוהרש"ק ראיה להתיר משמן קיק וכו' וכתב לדחות ראיתו דמאן דאמר מדליקין בחנוכה משמנים שאין מדליקין בשבת יסבור דשמן קיק אינו מעוף טמא וכו' (כמו שדחה בבית שלמה) ועוד כתב לדחות אחר שהאריך בדין שמן שריפה אם שייך לאסרה משום מיכתת שיעורה ונשא ונתן בדברי הרב שער אפרים בדין חמאה שנאסרה בהנאה אם מותרת לנר חנוכה ומתוך פלפולו העלה דיש לומר דהא דאמר רב הונא שמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה וכן הא דאמר רב דמדליקין בהם בחנוכה מיירו לענין שמנים שאסרו בשבת משום שאין נמשכין אחר הפתילה דבזה שייך לדון גם כן אם יאסרו לנר חנוכה אבל לענין שמן שרפה דמטעם אחר אסור להדליק בו בשבת מזה לא מיירו כלל הני אמוראי לענין נר חנוכה ולא נכלל זה בכלל שאר השמנים ולפי זה הכי נמי יש לומר לשמן קיק אפילו תימא דיש בו איסור משום שאינו מותר בפיך.

מזה לא מיירו כלל הני אמוראי לענין נר חנוכה ולא מוכח מידי מכאן שוב כתב: ואין להוכיח דמותר מדתני דאין מדליקין בשמן קיק בהדי שמנים שאין מדליקין משום שאין נמשכין אחר הפתילה דמשמע שאם שמן קיק היה נמשך אחר הפתילה היה כשר להדליק לנר שבת אף שהוא מצוה ומינה נלמוד לנר חנוכה דכשר דזה אינו דיש לומר דנפקא מינה באם אין לו שמן אחר חוץ משמן קיק שאם היה נמשך אחר הפתילה נהי שלא היה יוצא ידי חובת נר שבת משום דבעינן מן המותר בפיך מכל מקום היה מותר לו להדליק אבל משום שאין נמשך אחר הפתילה אסור להדליק בו שמא יטה וכן נפקא מינה באם עבר והדליק בשמן זה שאסור להשתמש לאורו כדכתב הרמ"א בריש סי' רס"ד ועוד נפקא מינה באם יש לו נר אחר כשר שיוצא בו ידי חובת נר שבת דמשום שאין נמשך אחר הפתילה אסור להדליק בשמן זה אלא דזה תליא בפלוגתא וכו' (האריך קצת במחלוקת הפוסקים בדין שמנים שאין מדליקין בהם אם מותר להדליק בהם כשיש לו נר כשר): ואחר שדחה ראיה הנ"ל עמד לבאר בעיקר הדין דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורין והביא דברי הרמ"א בדין שופר מבהמה טמאה בסי' תקפ"ו ושהמגן אברהם שם סובר כן להלכה בכל המצות משום דאיתקש כל התורה לתפלין ובכולהו בעינן מן המותר בפיך והעתיק דברי הר"ן יכתב דשתים זו שמענו מדברי הר"ן.

א') דמספקא ליה בשופר מבהמה טמאה דלפי המסקנא מאי הוי עלה דתחש משמע דבמשכן גופיה לא אמרינן הך דלא הוכשר וכו' וממילא בשופר וכדומה כשר מטמאה.

ב') דאף אם נפסול שופר מטמאה היינו משום כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי משמע בשאר מצות כשר מטמאה גם כן והביא מה שכתב בתשובת נודע ביהודה דהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' היינו דוקא דבר שיש בו כתב וכו' והחזיק דבריו אך על ראיתו מפיל דכשר לדופן סוכה כתב דמלבד דיש לדחות דאין מזה ראיה דדוקא בדבר שיש בו כתב הוא דבעינן מן המותר בפיך דיותר יש לומר ולחלק בין תשמישי קדושה לתשמישי מצוה דדוקא בתשמישי קדושה בעינן מן המותר בפיך דומיא דתפלין אבל לא מתשמישי מצוה וכמו שכתב שם בנודע ביהודה עצמו ועוד יש לומר דהא דרב יוסף דלא הוכשרו וכו' לא שייך אלא במצוה שצריכה להיות בעור בהמה צריך להיות העור ממין המותר באכילה כיון דעיקר דרשה דמן המותר בפיך היינו שיהא רק ממין המותר בפיך כדכתבו התוס' בשבת דף ק"ח ד"ה איזה וכן הוא בירושלמי פרק קמא דמגילה הלכה ט' אם כן יש לומר דזה שייך בתפלין וספרים שנכתבים על עור בהמה וכן רצועות של תפלין שהן מעור וכן בשופר שהוא מקרן בהמה בזה צריך שיהיה העור או הקרן בהמה שיש בה היתר אכילה שיהא מהמותר בפיך מה שאין כן במצוה שאין צריך שום עור מבהמה

כמו דפנות שלסוכה שכשרים מעצים ואבנים דלאו מידי דבר אכילה נינהו בזה לא שייך שיהא מן המותר בפיך וכו': ועוד כתב לדחות הראיה מדופן סוכה מפיל דהא סוגיא ההיא מיירי אליבא דר' מאיר ור' יהודה והכריח דאינהו לא סבירא להו הא דהוקשה כל התורה לתפלין וכו' ולכן אמרינן שפיר אליבא דר' מאיר ור' יהודה דמודו בפיל קשור דכשר לדופן סוכה וכו' ושקיל וטרי קצת במה שכתב הרב מגן אברהם דגם לדבר המותר בפיך הוקשה כל התורה לתפלין וכו' ושקיל וטרי בדברי הר"ן בראיתו מסוגיא דמאי הוה עלה דתחש ובמה שמקשים על סברת רבינו תם דמנעל של חליצה צריך להיות מכשרה מסוגיא דשבת דאם כן למה לא אמרו דהא דרב יוסף איצטריך למנעל של חליצה ודחה מה שתירץ לזה בחתם סופר א"ח סי' ט"ל ושהסכים בחתם סופר לחלק בין תשמישי קדושה למידי דמצוה דבקיום המצות לא בעינן מן המותר בפיך וסיים: ולענין דינא מאחר שעיקר דבר זה להצריך בשופר שיהיה מטהורה דוקא הוא מדברי הר"ן והר"ן גופיה כתב זה רק דרך ספק על שופר דכיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי אבל בשער מצות משמע דלא מספקא ליה להר"ן כלל ובודאי מותר אף מטמאה וכמה סברות וחילוקים יש לומר בזה כמו שביארנו ולענין מצות נר חנוכה דהוי מדרבנן יש לומר דאין צריך כלל שיהיה מן המותר בפיך ואף לדברי המגן אברהם הנ"ל דסבירא ליה שהוקשה כל התורה לתפילין דכל זה הוא רק במצוות דאורייתא כמו שהוקשו לתפלין מקרא הנ"ל מה שאין כן במצוה דרבנן יש לומר דלענין זה לא נימא כל כך דכעין דאורייתא תקנו בכל תנאי המצוה בכי האי גוונא ועיין בגיטין ד' ס"ה ריש ע"א דאיכא מאן דאמר דבמצות דרבנן שאין לה עיקר בדאורייתא לא אמרינן כעין דאורייתא תקנו יותר נכון לומר לפי מאי דקיימא לן ולא לומר דאיכא מאן דאמר עיין במה שכתבתי במערכת הכ"ף אות ק"מ בזה) ואף אם נגבב כל החומרות ולומר דאולי גם במצות נר חנוכה צריך להיות מן המותר בפיך על כל פנים הוי לכל היותר ספיקא דדינא ואם כן בנדון דידן שיש עוד ספק אולי יש ששים בהשמן זית נגד השומן חזיר והוא היתר גמור אם כן יש ספק ספקא להתירו לנר חנוכה ובפרט שיש כאן כמה צדדים וסברות להתיר בלאו הכי ולכן אין להחמיר בזה כלל עכ"ל ומתבאר שדעתו דמעיקר הדין אין חשש בשמן טמא לחנוכה דלא בעינן מן המותר בפיך במידי דמצוה שאין בה כתב ואין בה קדושה:.

ולענין עמודי הספר תורה למאן דאמר דשני עמודים שבספר תורה מעכבים נסתפק הגאון רב"ך בס' ראשית בכורים בסי' יו"ד ד' כ"ה (בד"ה ואת"ל) אם מותר לעשותם מדבר שאינו מותר בפיך כגון מעצמות בהמה וחיה טמאה דאף שכשרים מעץ מכל מקום אם עשאם מעצם נראה דצריך לעשותם מעצמות טהורה דוקא כמו ביריעות שעל המשכן

שכשרים מפשתן ואם נעשו מעור היה צריך להיות מטהורה דוקא כבשבת ד' כ"ח ועיין נודע ביהודה תניינא סי' ג' לענין פיל לדופן סוכה ואף שעצמות אין ראויים לאכילה ואין בהם איסור תורה כלל וכו' אבל הרי גם בשופר נסתפק הר"ן משום דקיימא לן לא הוכשרו למלאכת שמים וכו' ואף דהר"ן שם נסתפק בדבר משום דמשמע בשבת שם דמשכן גופיה לא גמרינן מההיא דלא הוכשרו וכו' אבל כבר דחי לה רב האיי גאון בתשובה משום דהתם ס"ד דמשכן יליף בגזרה שוה ממת דנפקא לן מקל וחומר לעור טמאה משום דדבר הלמד בקל וחומר חוזר ומלמד בגזרה שוה ועיין ביאורי הגר"א סי' תקפ"ו סק"ד וכבר כתב המגן אברהם שם סק"ג דעיקר הטעם משום דאיתקש כל התורה לתפילין ובעינן מהמותר בפיך ובברכי יוסף שם האריך ואם כן הכי נמי בספר תורה דבעי מהמותר בפיך נראה דאין לעשות העמודים מעצמות של טמאה והאריך קצת בזה וכתב שאין להביא מדברי רש"י במגילה ד' כ"ד גבי תפלין שציפן זהב שכתב דאמעיט נמי מקרא דלמען תהיה בפיך שיהא מבהמה טהורה דוקא ואם כן בעמודים דכשרין משל עץ או משל כסף אם כן על כרחין צריך לומר דבעמודים לא שייך טעמא דמן המותר בפיך כלל אבל באמת ליתא דהרי מסוגיא דמכות דף י"א מוכח להדיא דאף מאן דסבר בספר תורה היקשה דמן המותר בפיך אפילו הכי מכשיר בפשתן אף על גב דודאי מודה בגידי טמאה דאסור גם בספר תורה שאינו מהמותר בפיך ועל כרחין דלא שייך למעוטי מהמותר בפיך דבר שאינו בר אכילה כלל כמו פשתן או זהב רק במה שהוא בא מדבר הנאכל כגון עור או עצם מבעל חי הוא דממעטינן מהך קרא דבעינן שיהיה בא מדבר המותר באכילה דוקא ודברי רש"י דמגלה תמוהים בזה ועיין רש"י מנחות ד' מ"ב ובתוספת רבינו עקיבא איגר במשנה דמגילה שם וקדמו בנודע ביהודה מהדורא קמא סי' א' ועל כל פנים פשוט שאין שום ראיה מכסף לעצם טמאה כלל כמו שכתבתי ושוב האריך מאד בחריפות ובקיאות מענין לענין עד שלא יכלתי לעמוד בתכלית כוונתו למה שנסתפק (בעמודי ספר תורה אם מותר לעשותם מעצם בהמה טמאה) עי"ש דב"ק ומתוך מה שהעתקתי בשמו נראה שדעתו נוטה לסברת הרב מגן אברהם דבכל המצות קפדינן שתהיו בטהורים:

ומה שציין לתוספות רעק"א במשנה דמגילה היינו דגבי מאי דתנן בפרק הקורא את המגילה עומד משנה ח' ציפן זהב ונתנה על בית אונקולי שלו הרי זו דרך החיצונים ופירש רבינו עובדיה ציפן זהב וכו' והכתוב אומר למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר לפיך שיהא הכל מעור בהמה טהורה ולא מזהב כתב על זה כן כתבו רש"י והר"ן אבל לכאורה אינו מספיק דאטו זהב מן האסור לפיך וברש"י במנחות ד' מ"ב ע"ב כתב על

ציפן זהב דהטעם דעור בעינן דאפילו קשירתן אינן אלא רצועות במינו כדאיתא בפרק הקומץ ד' מ"ה ואחר כך גבי תלה עליה עור בהמה טמאה כתב רש"י דבעינן מן המותר בפיך ובסנהדרין ד' מ"ה ע"א כתב רש"י על ציפן זהב דפסולות דהלכה למשה מסיני הוא עכ"ל תוספת רעק"א ולזה כתב הגאון רב"ך שכבר קדמו בנודע ביהודה ודבריו הם שם (בד"ה והנה גם הר"ן) שתמה בזה על רש"י והר"ן דאטו זהב אסור לפינו הוא ומה איסור והיתר שייך בו עי"ש גם מר בריה דרבינו עקיב"א בגליון מוהרש"א בש"ס החדשים (דפוס רא"ם) בסוגיא דמגילה ד' כ"ד ע"ב על דברי רש"י הנ"ל כתב קשה וכי זהב דבר האסור בפיך ובמנחות כתב רש"י דהא אפילו רצועות בעינן מן העור ובפרק נגמר הדין ד' מ"ח כתב רש"י דהלכה למשה מסיני שיהיו הבתים משל עור עכ"ל ולא זכר ש"ר מדברי הגאונים נודע ביהודה ומר אביו בתוספותיו הנ"ל ובאמת כבר קדם לכולם הרב קול הרמ"ז במגילה שם וז"ל אבל רש"י בפרק נגמר הדין כתב דהלכה למשה מסיני הוא והכי מסתבר דאטו זהב אסור לפינו והרי מעשים בכל יום שמזהיבים המאכל בלוחי זהב דקים עכ"ל: ומצוה להביא מן החדש אשר ראיתי ישוב נכון לדברי רש"י והר"ן והרע"ב הנ"ל בספר חדש (הוא אצלי כי זה היום ראשון שהגיע לידי) שארית יוסף להרה"ג מוהר"ר יוסף פיאנטניצקי מעיר לאמזא יצ"ו ובחידושיו למגילה ד' כ"ד כתב וז"ל מתניתין ציפן זהב וכו' פירש רש"י דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך וגם הרע"ב כתב נמי דנפקא מהאי קרא מן המותר לפיך וכתב הגרע"א בחידושיו למשניות וזה לשונו אבל לכאורה אינו מספיק דאטו זהב מן האסור לפיך וכו' ע"כ.

ואפשר דכונתם כעין דאמרינן פסחים (דף ל"ה ע"א) דבאורז ודוחן אינו יוצא ידי מצה משום שנאמר לא תאכל עליו חמץ וכו' דברים הבאים לידי חימוץ דוקא הכי נמי יש לומר דבעינן דוקא דברים השייכים בהו לבוא לידי איסור פיך עיין מכות דף י"א ע"א דפליגי התם ר' מאיר ור' יהודה בספר שתפרו בפשתן חד פסיל דיליף מתורת השם בפיך ואיתקש כל התורה לתפלין מה תפלין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין וכו' ואידך כי איתקיש למותר בפיך להלכותיו לא איתקיש שמעינן מהתם דמתורת השם לחוד לא מצינא למיפסל תפירת פשתן אלא הא ילפינן שאין נכתבין על עור טמאה וכדפירש רש"י שם והיינו כקושית הגאון דאטו פשתן מין האסור לפיך ומאן דאסר סבר כיון דניתנה הלכה לתופרן בגידין דוקא הרי גלי לן דאינו כשר אלא דבר הראוי לבא לידי איסור פיך וזה נמי נכלל בקרא דתורת ה' בפיך וכמפורש דמי ופסקינן נמי כוותיה כדמסיק התם אמר רב חזינן וכו' ולית הלכתא כוותיה ואם כן שפיר כתבו רש"י והרע"ב (והר"ן) לענין ציפן זהב דנפקא לן מהאי קרא דתורת ה' בפיך:ולפי הנראה לא ראה הרב הנ"ל יצ"ו דברי

מרן הבית יוסף בסי' ל"ב (בד"ה כתוב בסמ"ק ובא"ח ובהגהות מיימון) שעל מה שכתבו הסמ"ק וארחות חיים והגהות מיימוניות ויש מקפידין שאין כורכין אותם אלא בקלף כשר כתב דקשה הרי תני בברייתא מטלת ובמטלת לא שייך כשר ופסול ותירץ ואפשר דכל מילי דתפלין בעינן מן המותר בפיך שלא יהא מדבר פסול והילכך אם בא לכרכן בקלף צריך שלא יהא מדבר פסול אבל במטלת דלא שייך ביה פסול שפיר דמי הרי דאף דקאמר דלכל מילי דתפלין בעינן מן המותר בפיך בכל זאת במטלת שפיר דמי אף על גב דלאו מין דבר אכילה הוא שמעת מינה דמן המותר בפיך לא שמעינן למעט מידי דלאו בר אכילה הוא ועיין לקמן בד"ה שוב הביא בדף יו"ד וכו' ובד"ה שוב הוקשה לו):

ומקרוב השגתי ספר שט"ח וראיתי שדבר בדין זה דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא של טהורים וגם בספרו ע"ה שהשגתיו ביחד עם הס' הנ"ל ראיתי שהאריך בזה ואם כי לא אוכל עתה לחזור על לימודי הנ"ל לשאת ולתת באיזה דברים שיש להעיר לא אמנע טוב לרשום איזהו מקומן של שבחי"ם אשר דבר בזה להקל על המעיין טורח החיפוש הנה אחר שהאריך להוכיח דחלזון שהיו משתמשים ממנו למלאכת המשכן ולמצות ציצית לא היה ממין הצב (כמו שכתב הגאון תפארת ישראל שהביא שם) אלא היה דג טמא שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת הוקשה לו בדף ט' ע"ב (בד"ה הן אמת) איך הוכשר למשכן ולציצית וקרא כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך גבי תפלין והוקשה כל התורה לתפלין כדכתב מגן אברהם בסי' תקפ"ו סק"ג שבכל מצות שבתורה בעינן מן המותר בפיך ואף דמדבעינן מאי הוי עלה דתחש הוכיח הר"ן דבמשכן גופיה לא בעינן מן המותר בפיך אין מזה סתירה לסברת המגן אברהם והוא על פי מה שכתב בחידושי הרשב"א שם בשם רבינו האיי גאון וכו' (דבריו בזה הם כדברי הגאון חתם סופר שהבאתי למעלה בד"ה ועוד תמה בחתם) ואם כן מדמשכן אין ראיה משום דבמשכן לא קפדינן שיהיו בטהורים ומיושב בזה מה שהוכשר תולעת שני במלאכת המשכן דהוא דם תולעת דהוי שרץ הארץ (כבר כתבתי למעלה מד"ה וקצת קשה במאי וכו' והלאה אם תולעת שני הוא דם השרץ עצמו או מהגרגרים שיש בהם תולעת) וכן המור בקטורת שכתב הרמב"ם שהוא דם הצרור בחיה (עיין לעיל בד"ה ומדברי הרב בתי) ולא הונח לו במה שכתב שם מרן כסף משנה בהלכות כלי המקדש פרק א' הלכה ג' להליץ בעד הרמב"ם מהשגת הראב"ד משום שנשתנה מצורת דם ונעשה עפר בעלמא משום דאכתי קשה דנהי דבכי האי גוונא אין בו משום ממשקה ישראל מן המותר לישראל מכל מקום ליתסר משום דבעינן מותר בפיך ובמאי דבעינן מותר א במידי דלאו בר אכילה כשערות ועור הבהמה אסור בטמאה אלא הטעם הוא משום דבמשכן לא קפדינן שיהיו בטהורים (כדבריו כתב

הגאון מוהרש"ל בנודע ביהודה מהדורא תניינא בחלק א"ח סי' ג' עי"ש בד"ה ועוד ראיה מהרמב"ם בפ"א מכלי מקדש):

שוב הביא בדף יו"ד ע"א הראיה שהביא בשו"ת נודע ביהודה מדכשר פיל לדופן סוכה שהבאתי למעלה (בד"ה ועוד הקשה על המגן אברהם) וכתב לדחות דדוקא במצוה שצריכה להיות במידי דבר אכילה כתפילין ורצועות ושופר הוא דאמרינן מן המותר בפיך אבל בדפנות לסוכה דכשרים מעצים ואבנים אין שייך בהו משום מן המותר בפיך וכתב ששוב ראה לאחד מגדולי זמנינו שכתב כן אולי כונתו למה שכתב בשו"ת תורת חסד שהבאתי למעלה בד"ה ואחר שדחה ראיה או למה שכתב בראשית בכורים שהבאתי למעלה בד"ה ולענין עמודי הספר תורה) ובכלל דבריו כתב ליישב מה שכתבו רש"י והר"ן במגילה ד' כ"ד גבי ציפן זהב דהפיסול הוא משום מן המותר בפיך שתמה בזה בנודע ביהודה מהדורא קמא סי' א' וכי זהב אסור לפיך הוא דלא קשיא מידי ודבריהם קילורין לעין דלא שייך לומר מותר אלא בדבר ששייך בו לשון איסור וכיון דכתיב תורת ה' בפיך שהכונה מן המותר בפיך למדנו שצריך להיות מדבר ששייך בו היתר או איסור לפיך ואם כן שפיר ממעטינן מזה זהב הא לעיל בד"ה ומצוה להביא) והכריח כסברת רש"י והר"ן מהא דבשבת ד' ק"ח ע"א שאל קרנא לרב מנין שאין כותבין אלא על עור בהמה טהורה אמר לו דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ומה זו ראייה שאין כותבין אלא על עור טהורה הא מבפיך לא שמעינן אלא למעט עור טמאה אבל אפשר שיכתוב על נייר פשוט שאינו מעור כלל אלא ודאי מבפיך ממעטינן נמי נייר משום דבעינן דבר הראוי להיות אסור או מותר לפיך וכדרך שדרשו בחגיגה ד' כ"ו ע"ב על השלחן הטהור מכלל שהוא טמא שאם לא היה מקבל טומאה לא היה שייך לומר עליו טהור הכי נמי אם אינו ראוי למאכל אין שייך לומר עליו מותר בפיך ועל פי כל האמור קיים סברת הרב מגן אברהם דבכל המצות בעינן מן המותר בפיך אך אינו אלא במצוה שצריכה להיות בדבר הבא מן הבהמה כתפילין שופר וציצית אבל לא במצוה שאפשר לקיימה בדבר שאינו בא ממין בהמה כדופן סוכה וכיוצא וכתב ליישב מה שהוכשר תכלת לציצית עי"ש (על דבריו בזה הביא בספרו ע"ה בדף מ"ז אות ט"ו מה שהשיגוהו ועי"ש מה שהשיב על השגתם וכתב שמצא בחידושי חתם סופר למסכת שבת שהעמיס סברא זו דמידי דלאו בר אכילה הוא אימעיט ממן המותר בפיך כדברי התוספות בשבת דף ע"ט בד"ה תפילין אגויל מי כתבינן יעי"ש שדבריו מוכרחים שכך היא שיטת התוספות וכו').

ובספר עין התכלת מביא מה שהשיגו רבני דורנו על דבריו שבס' שט"ח בכמה דברים והוא כתב להצדיק דבריו בכל פרט ופרט וליישב תמיהותיהם על כל פרט ובנוגע לדין

שלפנינו (לא הוכשר למלאכת שמים וכו') כתב בדף ל"ז אות ט' שהשיגו עליו שלמים וכן רבים שמתבאר מדברי רש"י בשבת ד' כ"ח גבי תחש דהא דלא הוכשר למלאכת שמים וכו' אינו אלא בדבר שיש בו קדושת כתב והשיב שהוא לא בא אלא ליישב לדעת המגן אברהם שבכל המצות קפדינן אטהורים דאיתקש כל התורה לתפילין שאם כן איך הוכשר חלזון למשכן ולציצית ועוד הקשו עליו שהרי מדברי הר"ן מתבאר דרק בשופר הוא שיש לומר שיהא מבהמה טהורה משום דכיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי אבל לא בשאר מצות והשיב דציצית נמי לזכרון קאתי (לא משום דכתיב וראיתם אותו וזכרתם אלא משום) דאמרינן בסוטה ד' י"ז ובחולין ד' פ"ט דרש רבא בשכר שאמר אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לחוט תכלת וכו' אלא חוט תכלת מאי היא פירש רש"י מה הנאה איכא ומשני דתניא מה נשתנה תכלת וכו' מפני שתכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד וכפי פירוש רש"י שבחולין שכשהקדוש ברוך הוא מסתכל בכסא הכבוד במצוה זו ששקולה ככל המצות כלומר ועל ידי זה מרחם על ישראל ומושיעם וכו' ואם כן מצות ציצית לזכרון קאתי דומיא דשופר.

ועל ראיית הגאון מוהרש"ל שבנודע ביהודה מדפנות הסוכה דפיל כשר לדפנות כתב באות י"א שרב אחד תירץ דעד כאן לא אמרינן דלא הוכשרו וכו' אלא במצוה עצמה ולא בהכשר מצוה ודפנות הכשר מצוה נינהו והשיב על דבריו דלא היא ודפנות גוף המצוה הוו וכו' (מדברי שניהם מיסתייעא מאי דכתיבנא לעיל בד"ה וגדולה מזו וכו' שיש לחלק בין מצוה עצמה לתשמישי מצוה שהרי גם הרב המחבר לא נחלק עליו אלא משום שדפנות חשיבי גוף המצוה כמובן) וכתב שיש להקשות על סברת הרב מגן אברהם מטלית וציצית של משי ומשי יוצא מן הטמא הוא כדכתב רבינו בחיי וכו' (עיין לעיל בד"ה ותמיה לי קצת ומשם והלאה) ומהירושלמי ריש פרק בתרא דכלאים דממעט צמר גמלים לבגדי כהונה משום שיש לו שם ליווי ותיפוק לי משום דלא הוי מותר בפיך (לשון הירושלמי שם הכי הוא הייתי אומר אפילו פשתן של ים אפילו קנבוס תלמוד לומר צמר ופשתים מה צמר שאין לו שם ליווי אף כל דבר שאין לו שם ליווי ומנין שאין לו שם ליווי וכו' עי"ש שלא הוזכר צמר גמלים בזה כי אם אחר כך לענין אחר ר' יונה עילה בשם ר' לעזר צמר ופשתים שטרפן אסור כיצד הוא עושה מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן ואינו ענין לבגדי כהונה) ומדתנן בריש במה מדליקין לא בלכש ולא בכלך והוא משי וטעמא לפי שהאור מסכסכת וכו' ותיפוק לי דנר שבת מצוה וגם קשה דאמרינן בש"ס דמדליקין בחנוכה ואמאי הא לאו מותר לפיך הוא וגם בדרבנן אמרינן הכי דכל דתקון רבנןכעין דאורייתא תקון וניחא ליה דבמצוה שאינה צריכה

להיות במידי דבר אכילה לא קפדינן בהכי אלא דאכתי קשה משמן קיק וכו' ויישב דמאן דסבר מדליקין בהן בחנוכה מפרש שמן קיק כשאר הפירושים שבש"ס ואינו עוף טמא ואי נמי דלא אמרו אלא בשמנים שמה שאין מדליקין בהם בשבת הוא לפי שאין נמשכין אחר הפתילה ושמן קיק נמשך אחר הפתילה ומה שאין מדליקין בשבת הוא משום האי טעמא דאינו מותר לפיך וגם לחנוכה אין מדליקין (כיונה דעתו בכל זה לדברי הרבנים בית שלמה ותורת חסד שהבאתי למעלה):

ואנכי לא ידעתי מה הוקשה לו משמן קיק אחר שכתב לחלק דלא בעינן שיהא בטהורים אלא במצוה שצריכה להיות בעור או בדבר אחר מבהמה אבל במצוה שאפשר לקיימה שלא במין בהמה אפשר לקיימה גם בטמאים אם כן גם משמן קיק לא קשיא שהרי שעוה אף דאין מדליקין בשמן שעוה מכל מקום מותר להדליק בנר של שעוה וכן המנהג במקומות שאין שמן מצוי עיין בסי' תרע"ג ס"א וגם לנר שבת מותר להדליק בנר שעוה כמבואר בדברי הפוסקים בסי' רס"ד הרי דלא בעינן להדלקת נר שבת וחנוכה מידי דבר אכילה דשעוה לאו מידי דאכילה הוא ולכן אף בשמן טמא שפיר דמי ולא בעינן בזה מן המותר בפיך הן אמת שגם מדברי הגאון תורת חסד הנז"ל נראה קצת שסובר שמשמן קיק לולא מה שתירץ (שאין פיסולו משום שאין נמשך אחר הפתילה וכו') הוה קשיא לן מהא דבעינן מותר בפיך למאן דאמר דשמן קיק הוא מעוף טמא מדלא כתב ליישב קושיא זו על פי מה שכתב לחלק בין מצוה שצריכה להיות במין בהמה וכו' אך לדעתי הקצרה נראה פשוט דעל פי חילוק זה לא קשיא תו משמן קיק שהרי הדלקה כשרה במידי דלאו ממין בהמה הוא כמו שכתבתי: ובשם רב אחד כתב ובדף ט"ל ע"א) שהקשה על המגן אברהם מהירושלמי דסוטה שהבאתי לעיל (בד"ה ובעיקר מה שכתב) דאי בכל המצות בעינן מותר לפיך מאי טעמיה דר' שמעון דמתיר לכתוב על עור טמאה ולמה ליה לבריה למימר שמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז בעור טמא תיפוק ליה דבעינן מותר בפיך והרב המחבר כתב ליישב דר' אלעזר בן שמוע דאמר אין כותבין אותה על עור טמאה נוכל לומר שהוא משום דבעינן מותר לפיך ורבי שמעון דאמר כיון דלמחיקה ניתנה למה אינו כותב הכי קאמר כיון דעיקר מצותה היא המחיקה ומטעם זה אינה מטמאה את הידים כדאיתא התם מקמי הכי אם כן לא חשיב העור מגוף המצוה דניבעי מן המותר בפיך ובזה מיישב מאי דלא אשכחן במנעל של חליצה שיהיה של עור טהורה משום מן המותר בפיך דאפילו רבינו תם שהביאו התוספות ביבמות ד' ק"ב דצריך שיהא של טהורה אתי עלה משום דתחש כתיב ולא אמר משום מן המותר בפיך והיינו משום שאין המנעל גוף המצוה אלא החליצה היא המצוה ואף דלגבי מיכתת

שיעוריה לא מהניא האי סברא וקיימא לן חלצה בסנדל של עיר הנדחת חליצתה פסולה מכל מקום לענין מן המותר בפיך אית לן האי סברא וכו':

והביא מה שכתב הרב שיירי קרבן שהרמב"ם לא הביא מה שאמרו בירושלמי דמגילת סוטה בעיא על עור טהור ותמה עליו שלא ראה דברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות סוטה הלכה ח' שכתב כותב המגילה על עור טהור לעיל בד"ה ואף דאיתא וכו' נמשכתי אחר דברי הרב קרבן העדה ועתה רואה אני שהאמת כן הוא שמפורש בדברי הרמב"ם דמגלת סוטה כותבה על עור טהור ומרן כסף משנה מראה מקום הוא לדברי הירושלמי הנ"ל):

וכן ראיתי שכתב גאון עזנו אבד"ק קאוונא יצ"ו בס' עין יצחק בחלק א"ח סי' ה' אות ז"ך שנעלם מהקרבן העדה דברי הרמב"ם בהלכות סוטה הנ"ל ואנכי חזו"ן הרבתי שכבר קדם רב גדול בדור שלפנינו לערער על הרב קרבן העדה שנעלם ממנו פסק הרמב"ם בהלכות סוטה הנ"ל מר ניהו הרב מראה הנוגה עיין בדב"ק בדף ל"ג ע"א ושם ראיתי שהתפלא על מה שפסק הרמב"ם כהירושלמי הזה והלא מש"ס דילן מוכח דלית ליה דפרשת סוטה בעיא עור בהמה טהורה והוא מדאמרינן בשבת ד' כ"ח ע"ב אלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' למאי הלכתא ונדחק הש"ס לאוקמה לרצועות ואמאי לא קאמר למגלת סוטה אלא ודאי דמגלת סוטה לא בעיא עור טהור ואם כן קשה היכי שביק ש"ס דילן ופסק כירושלמי ותירץ הרב דאולי יש לומר שסובר הרמב"ם דש"ס דילן לא בעי למימר דהא דרב יוסף איצטריך למגלת סוטה שאינה נוהגת בזמן הזה ועדיפא מינה משני דאיצטריך לרצועות דהוא מידי דשכיח בזמן הזה אלו תורף דב"ק ודבריו דחוקים בעיני ויותר נכון לומר לדעת הרמב"ם בפשיטות דמגילת סוטה בכלל תורת ה' היא ולא איצטריך דרב יוסף להכי וכדכתב הגאון הרש"ש שהבאתי למעלה (בד"ה גם ממה שכתב הגאון) או דיש לומר דבעי הש"ס למימר דאיצטריך דרב יוסף אליבא דכולי עלמא לאפוקי סוטה דלר' שמעון כותבין על עור טמאה ובלא זה גם כן במחילת כבוד תורתו אין שום תמיהה על הרמב"ם דבודאי בדבר המפורש בירושלמי ולא נמצא סתירה מפורשת בש"ס דילן לא יוכל לדחות המפורש בירושלמי מפני הוכחה כזאת שיש לדחות בכמה פנים.

ובדף מ' ע"ב כתב דיש להעיר על סברת המגן אברהם דבמכות ד' י"א בספר שתפרו בפשתן דפליגי ר' מאיר ור' יהודה חד אמר כשר וחד אמר פסול מאן דאמר פסול דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ואיתקש כל התורה לתפלין מה תפלין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידים אף כל לתופרם בגידים ואידך כי אתקש למותר בפיך להלכותיו לא איתקש עיין שם בפירוש רש"י ואי כדעת המגן אברהם אינו מובן לפי מה שביאר במאמר

שט"ח מדברי רש"י והר"ן דגם במידי דלאו בר אכילה כגון זהב ממעטינן מן המותר בפיך (כנז"ל בד"ה שוב הביא) אם כן למה הוצרך בש"ס לסיים מה תפלין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידים וכו' תיפוק ליה מדכתיב למען תהיה ואיתקש כל התורה לתפלין דבעינן מן המותר בפיך וממילא אימעט נמי פשתן דכיון דלאו מידי דבר אכילה הוא לא הוי מן המותר בפיך ובתפלין גופייהו למה לי הלכה תיפוק ליה מתורת ה' בפיך אלא משמע דלאו בכל המצות בעינן מן המותר בפיך רק בכתב הוא דבעינן מן המותר בפיך ויישב ע פי מה שכתב ליישב קושית המהרש"ל בנודע ביהודה מדכשר פיל לדופן סוכה דדוקא במצוה דבעינן שתהיה קיומה במידי דמין אכילה הוא דקפדינן אטהורים ולא בדבר שאפשר להתקיים גם במידי דלאו בר אכילה אם כן בתפירת תפילין וספר תורה אי לאו הלכה לא הוה איכפת לן משום מן המותר בפיך דאף דבעינן תפירה אבל לא מצינו דקפיד שתהיה התפירה במין מאכל: ומלבד זה נראה דהא דשלא מן מותר בפיך פוסל אינו אלא בדבר שהוא מחלקי המצוה ומעכב בהמצוה אבל בדבר שאינו מהלכות וחלקי המצוה ואינו מעכב בהמצוה רק שעושין לנוי וחיזוק הדבר אין שלא מן המותר בפיך פוסל בו ומצא בספר בני יונה שכתב כן בסי' רע"ח לתפירת עמודי הספר תורה במשי דכל שאינו לעכב כי אם לתוספת שמירה ויפוי לא מיפסל ביה מה שאינו מן המותר וציין לספר חקרי לב יו"ד ח"ג סי' קכ"ג ולפי זה אי לאו ההלכה דתפלין בעו תפירה וכן ספר תורה אי לאו הלימוד בהיקשה מההלכה דבעי תפירה אף שהיה נצרך לתפירה לנוי ולחיזוק לא היה פוסל בו שלא מן המותר בפיך:

וביאר עוד ובדף מ"ב ע"ב) דלפי שיטת רש"י והר"ן שבכל דבר שאינו ראוי לאכילה שייך לפסול משום מן המותר בפיך (כנז"ל בד"ה שוב הביא) אם כן למה הוכשר דיו של מימי עפצים וקנקנתום לכתיבת ספרים תפילין ומזוזות כדכתב הרמב"ם בראשון מהלכות תפילין ואף רבינו תם שפוסל דיו של עפצים מודה בשל קנקנתום ואמאי הא לאו מידי דחזי לאכילה הוא והרי בכתיבה לכולי עלמא קפדינן אלמען תהיה וכו' מן המותר בפיך וזה שאינו ראוי לאכילה ליפסל משום מן המותר בפיך ויישב דכיון דהלכה למשה היא לכתוב בדיו ויש סמך מדכתיב ואני כותב על הספר ובדיו והוראת דיו הוא כל שהוא שחור ביותר כמתבאר מדברי הזהר הקדוש בפרשת תרומה ד' ק"ט ע"א ברעיא מהימנא על פסוק ועשו ארון עצי שטים שדיו הוא מלשון די שהוא הסבלנות והשפלות וכו' אם כן ודאי שדיו של קנקנתום נכלל בכלל הכתוב ואני כותב על הספר ובדיו ולא שייך למיפסל משום מן המותר בפיך וגם בדיו של עשנים היו מטילים קנקנתום כדמשמע בעירובין ד' ט"ז ובסוטה ד' כשהייתי לומד אצל ר' מאיר הייתי מטיל קנקנתום לתוך

הדיוואז היה נהוג דיו של עשנים ואפילו לר' ישמעאל נראה דרק מדרבנן אוסר משום פרשת סוטה דסובר מוחקין לה מן התורה כמו שכתבו התוספות שם בד"ה ולהכי לא שייך למיפסל משום מותר בפיך שהרי מצותו בכך (עיין לעיל בד"ה ומה שכתב הרב בתי כנסיות וכו' ובד"ה ועיינתי בספרים וכו' ואתה תחזה מה שיש להעיר על תירוץ זה דמצותו בכך ומה שכתב שגם בדיו של עשנים היו מטילים קנקנתום וכו' יש להעיר שדבריו בזה הם כתדע מן הקושיא שהרי גם על זה יש לנו לדון למה היו מטילים בדיו של עשנים את הקנקנתום ולא חשו משום מן המותר בפיך ולא זו הדרך להביא ראיה מן הקושיא):

שוב הוקשה לו (בדף מ"ג ע"א) דממה שכתב מרן הבית יוסף בסי' ל"ב בדין כריכת התפילין שכתבו הסמ"ק ודעמיה שיש מקפדין שלא לכורכן אלא בקלף כשר (שהבאתי לעיל בד"ה ולפי הנראה) מתבאר דלא פסלינן מידי דלאו בר אכילה משום מן המותר בפיך וכתב ליישב דדוקא המעכב בדיעבד משום מן המותר בפיך הוא דקפדינן במידי דלאו בר אכילה הוא אבל בדבר שאינו מעכב בדיעבד כגון כריכת קלף לא קפדינן במידי דלאו בר אכילה הוא: ובעיקרא דהאי מילתא דמן המותר בפיך הביא בדף מ"ג ע"ב שהעירו על זה איך אדם והבל ונח הקריבו קרבן לה' והרי לא הותרו לאכול בשר כדאמרינן בסנהדרין ד' ט"ן ע"ב אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם ואיך הותר להם להקריב מה שאינו מותר בפיהם והאריך בזה וכתב בדף מ"ה ע"א ליישב דהא דלמען תהיה בפיך לישראל הוא דנאמר ולא לבן נח אלו תורף הדברים אשר ראיתי להביא משני הספרים הנ"ל מה ששייך למה שעסקנו באות זו והאריך עוד בדין החלזון ולא נטפלתי עתה לעיין בדב"ק בזה: עוד השגתי עתה (בשאלה) ס' חדש דברי צבי להגאבד"ק אבארניק שנדפס בשנת תר"ן וראיתי שבסי' תקפ"ו (על דברי המגן אברהם שכתב בשם העולת שבת דלא קיימא לן כהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו') כתב ולדעתי מוכח משבת שם דלא קיימא לן דלא הוכשרו וכו' דהא בדף כ"א ע"א דאיבעייא לן תחש אי טמא היה או טהור היה ואמר רב יוסף מאי תבעי ליה תנינא לא הוכשרו וכו' ושם ע"ב מאי הוי עלה דתחש ופשיט ליה דטהור היה ואם איתא דפסקינן דלא הוכשר למלאכת שמים אלא טהורה מאי מיבעי ליה בתחש פשיטא דטהור היה דהא נצרך למלאכת שמים אלא ודאי שמעת מינה דלא פסקינן להההיא דמלאכת שמים עכ"ל וכבר העתקתי למעלה (בד"ה ומה שכתב ומיהו המעיין בר"ן) דברי הר"ן בענין זה ותמיה לי על הגאון הנ"ל שלא ראה דברי הר"ן שמכוונים למה שכתב הוא עצמו ופסקו של הרמ"א ודברי

הרב מגן אברהם מקורם מדברי הר"ן ואיך לא עיין במקור הדין בהדי דקעסיק באותו פרק באותו מקום: הנה הבאתי כל הכתוב לחיים בקונטריס הכללים במערכת הלמ"ד בענין זה ועיניך הרואות דדעת הרבה מרבני האחרונים הנז"ל להתיר להדליק בנרות או שמן שיש בו תערובת שומן חזיר משום דלא קפדינן אהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' אלא במצוה שיש בה כתיבת תורת ה' או במצות שיש בהן קדושה אבל לא במצות דעלמא כדמוכח מדברי הר"ן שלא נסתפק אלא במצות שופר כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ולדעת הגאון בעל ספרי שט"ח ע"ה גם מצות ציצית לזכרון אתיא ושייך בה מן המותר בפיך כמו שכתבתי בשמו למעלה (בד"ה ובספר) אבל בשאר מצות דעלמא לא קפדינן משום מן המותר בפיך ולכן בנר חנוכה ונר שבת נמי שפיר דמי להדליק גם בשמן שאינו מותר בפיך וגם יש שכתבו דאף למאן דקפיד בכל המצות מכל מקום לא קפדינן משום מן המותר בפיך אלא במצות דאורייתא ולא במצות דרבנן כנר חנוכה וכיוצא והגאון בית יצחק יצ"ו המציא טעם אחר להתיר על פי דברי התוספות בשם הירושלמי במגילת סוטה דכיון דלמחיקה נתנה מותר לכתבה על עור טמאה ואף מאן דאסר אינו אלא שמא תאמר איני שותה ונמצא שם גנוז על עור טמא וזה לא שייך בשמן וכו' וכתב גם בשם הגאון מוהרש"ק בספר שנות חייס הנ"ל שכתב מסברא דנפשיה דבהדלקה כיון דלשריפה ניתנה לא קפדינן משום מותר בפיך וכו' והוא כתב על דבריו שנראה לו שהראיה מהירושלמי נכונה מאד.

ולא תעזוב נפשי לשאו"ל מה שיש להעיר קצת בדברי הגאון פחד יצחק יצ"ו (בשו"ת בית יצחק הנז"ל בראש אות זו. א') במה שתלה קושיתו (מדברי ר' שמעון בירושלמי דמתיר לכתוב מגלת סוטה על עור טמא) לדעת הר"ן ומגן אברהם וכו' שסוברים שהוקשה כל התורה לתפלין ולפי הנראה גם להחולקים בזה וסוברים דלא הוקשה כל התורה לתפילין אלא לענין מצות עשה שהזמן גרמא מכל מקום במצוה שיש כתב כולי עלמא מודו דאינו מותר אלא בטהורים דכל שיש בה כתיבה נכלל בלמען תהיה תורת ה' בפיך ואם כן גם מגלת סוטה בכלל ותיקשי לכולי עלמא ומה גם למה שכתבו מרבני האחרונים הנז"ל דבמידי דקדושה כגון צרכי בית הכנסת וכיוצא אף במצוה דאין בה כתיבה לא שרי אלא בטהורים ואם כן יש לומר דנר חנוכה שאנו אומרים הנרות הללו קודש הן אף דלאו קדש ממש נינהו מכל מקום חשיבי קצת כדברים שיש בהן קדושה דקפדינן בהו אטהורים.

ב') במה שמתבאר מדב"ק שסובר שגם ר' אלעזר בן שמוע דאסר לכתוב מגלת סוטה על עור בהמה טמאה טעמו משום שמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז בעור טמא ומזה בא ללמד שבשמן להדלקה שאין שייך חשש שם גנוז וכו' שפיר דמי וכן מתבאר

יפה מדברי הגאון יצ"ו שם באות ב' במה שנסתפק במגילה שנכתבה על עור טמאה אם פסולה וכתב דמסתברא דפסולה וכו' וכו' וסיים אך להירושלמי הנ"ל דר' שמעון מתיר לכתוב מגלת סוטה על טמאה משום דלמחיקה עומד ור' אלעזר בן שמוע סובר אין נכתבת שמא לא ימחק ונמצא שם כתוב על טמא משמע דעיקר הקפידה בשביל השם וכיון דמגילה אין בה שם אולי מותר על עור טמאה עכ"ל הרי מפורש יוצא מדב"ק שסובר שטעמו של ר' אליעזר בן שמוע אינו אלא משום שמא השם מוטל בבזיון ור' אלעזר בר' שמעון מפרש טעמו ונימוקו של ר' אלעזר בן שמוע ובאמת שכן הייתי חושב גם אני ההדיוט דר' אלעזר בר' שמעון מפרש טעמו של ר' אלעזר בן שמוע שהוא משום שמא לא תשתה וכו' אך זאת היתה לי קודם שראיתי דברי הרמב"ם בשלישי מהלכות סוטה הלכה ח' אבל מדברי הרמב"ם שכתב מביא מגלה של עור טהור כמו ספר תורה וכותב עליה בלשון הקדש בדיו שאין בו קנקנתום לשמה של אשה כמו הגט עכ"ל מוכח ודאי שסובר שמגלת סוטה מן הדין צריכה להיות על גבי טהורה משום שדינה כספר תורה ולא משום גזרה בעלמא וחשש בזיון לספר תורה ואם כן מוכרחים אנו לומר שסובר הרמב"ם דר' אלעזר בר' שמעון טעמא דנפשיה הוא דקאמר ואין זה טעמו של ר' אלעזר בן שמוע אלא טעמו משום דמגלת סוטה בכלל תורת ה' היא וכיון שר' אלעזר בר' שמעון הכריע כדבריו אף אם אינו מטעמו פסק הרמב"ם כמותו ולפי זה מוכח דלהלכה אין חילוק בדין זה בין דבר העומד להתקיים לדבר העומד למחיקה דבמאי דבעינן מן המותר בפיך אף אם עומד לימחק או לישרף אין לעשותו אלא בטהורים ואזדא ליה טעם ההיתר של הגאון יצ"ו: ג) נראה לי הדל דאף לרבי שמעון דמתיר לכתוב על עור טמאה משום שניתן למחיקה אין ללמוד מזה היתר לקיים המצוה בדבר טמא למאן דסבר דקפדינן בכל המצות שתהיו בטהורים דמגלת סוטה אינה אלא כהכשר מצוה אבל הדלקת נר חנוכה ונר שבת הדלקה עושה מצוה שגוף המצוה מתקיימת בזה אם כן יש לומר דגם ר' שמעון מודה (אי סבירא לן דגם במצות דרבנן קפדינן אמותר בפיך) דאינה אלא בדבר טהור.

וראיתי שם באות ב' כתב שאחד מהמחברים כתב דאף לדעת המגן אברהם דבעינן בכל המצות ממותר בפיך מכל מקום במצות דרבנן לא בעינן מן המותר בפיך וכתב להוכיח בהיפך וצדד בדבר דיש לומר כל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון וכו' ונמשך מזה לענין כתיבת מגילה על עור טמאה אי שפיר דמי או דיש לומר מגילה דברי קבלה וכדברי תורה דמו וכו' וגם באות ד' דבר מזה ורשמתי דב"ק במקום אחר כי אין כאן מקומו ובמה שכתב משום כל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון יש להעיר עליו דלפי הנראה סוגיין אזלא דלא אמרינן הכי אלא במצוה דרבנן שיש לה עיקר מן התורהעיין מה שרשמתי

בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות ק"מ בענין זה וכבר הובא למעלה (בד"ה ולענין דינא מאחר) דברי הגאון מלובלין בספר תורת חסד חלק א"ח סי' ס' דלענין מן המותר בפיך לא נימא כל כך כעין דאורייתא תקון ותו לא מידי (ובמה שכתב שאין לחוש משום הקריבהו לפחתיך אכתוב בזה להלן איה"ש עיין בד"ה ומה שכתב הגאון): ובאות ד' הביא מה שכתב הרב מוהרש"ל בנודע ביהודה תניינא א"ח סי' ג' דבכל המצות שאין בהם כתיבה ולא קדושה לא בעינן מן המותר בפיך ומני"ר יצ"ו כתב להוכיח כן דהנה להר"ן ודאי אסור ליקח נעל לחליצה מבהמה טמאה דהוי מצוה ואין צריך למה שכתבו התוספות ביבמות ד' ק"ב ד"ה ואנעלך תחש דילפינן מתחש דבעי בטהור עיין נודע ביהודה תניינא אהע"ז סי' קנ"ב דבלא זה פסול לחליצה לפי זה הוא הדין גט דהוי מצוה להרמב"ם (ומטעם זה כותבים על איסורי הנאה דמצות לאו ליהנות ניתנו כמבואר בבית חדש ובחלקת מחוקק סי' קכ"ד) אין לכתוב על עור טמאה והרי מבואר במשנה כתבו על יד של עבד כשר אף דעבד לא הוי מן המותר בפיך להפוסקים דאף מת נכרי ועבד אסור בהנאה ועל כרחין דלא בעינן מן המותר בפיך בשאר מצות ואין לומר דעור האדם ודאי לא אסור מן התורה כדכתבו התוספות נדה נ"ה דמכל מקום האדם גופיה לא הוי ממין המותר בפיך והרי עור בהמה טמאה כשנתיבשה אין בה איסור טומאה ורק מכל מקום לא הוי ממין המותר בפיך והוא הדין אדם לדעת האוסרים בשר אדם נכרי ועל כרחין בשאר מצות לא בעינן מן המותר בפיך וזו ראיה נכונה עכ"ל יצ"ו ועם כי לדעתי הקצרה יש הרבה לפלפל בדב"ק בזה ואיה"ש אכתוב במקום אחר כתבתי דב"ק לרגל מלאכתי למען דעת שהגאון הנ"ל יצ"ו דעתו מסכמת לדעת הרבנים עליונים למעלה דלא בעינן בכל שאר מצות מן המותר בפיך:

ומה שכתב הגאון (בית יצחק) יצ"ו ואי משום הקריבהו לפחתיך דמהאי טעמא אסור להדליק בבית הכנסת בשמן שנפל בו עכבר אין זה אלא כשהדבר מאוס מחמת עצמו ולא במה שמאוס מחמת איסור וכן כתב בבשמים ראש סי' ש"ך הנה לנדון שנשאל הגאון דהיינו להדלקת נר חנוכה אין אנו צריכים לחלק בין דבר מאוס מחמת עצמו למאוס מחמת איסור דאף אם נאמר שגם במאוס מחמת איסור אסור מכל מקום אין ראיה מההיא דשמן שנפל בו עכבר וכו' דיש לומר דלהדליק בבית הכנסת דחשיבא מצוה דאית בה קדושה חמיר מה שאין כן במצוה בעלמא וכמו שכתב הגאון מוהרש"ל בנודע ביהודה תניינא סי' ג' לחלק לענין דינא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' בין מצוה שיש בה קדושה למצוה שאין בה קדושה וכן כתב הגאון חתם סופר בסי' ט"ל לחלק בזה כאמור למעלה ומה שקשה לכאורה לחילוק הגאון יצ"ו מהא דקיימא לן בא"ח סי' רצ"ז

ס"ג וביו"ד סוף סי' ח"ק שקים מלאים בשמים שמשימים הנכרים תוך קנקני היין אף על פי שמותר להריח בהם אין מבדילין עליהם והיינו משום דמאוס לגבוה והרי בשמים הללו לא מאיסי מחמת עצמן אלא מחמת איסור אלמא דגם מחמת איסור הוי מאוס לדבר מצוה וכן קשה לכאורה מדקיימא לן בסי' י"א סעיף ח' המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית והיינו משום דמאיס למצוה אלמא דמחמת האיסור חשיב מאוס אמנם יש לומר דהיינו דוקא במאוס מחמת איסור עכומ"ז או יין נסך דהוי אביזרא דידה כמו שכתבו כן רבני האחרונים אבל מחמת איסור אחר כל שאינו מאוס בעצמו לא הוי מאוס למצוה:
ומה שכתב עוד הגאון בית יצחק בשם הבשמים ראש סי' ש"ך כונתו למה שכתב בכסא דהרסנא על דברי התשובה דסי' ש"ך (שהבאתי למעלה בד"ה וכן מתבאר יפה מתשובה) וז"ל עיין א"ח סי' קנ"ד ויו"ד סי' ק"ב בב"י ורמ"א ואחרונים ואין רבינו חולק על הדין דעכבר הנמצא בשמן דעיקר טעמא התם משום מאיסותא פירוש שהשומן בעצמו מאוס עכשיו מכח העכבר ולא שהאיסור עצמו ע"י (אולי צריך להיות עב"י והיא תיבת עביד) נמאס מחמת איסורו שהנבילה מגונה היא וכן החזיר אבל החלב וכן שומן החזיר בעינו אינו מאוס ובהכי איירי וכו' אבל כאן תשמיש בגופו של דבר ואין להביא לדבר מצוה הנקראת קדושה דבשר האסור להדיוט ואין להאריך דודאי הדעת נותנת שאין האיסור ממאסו לדבר קדושת בית הכנסת ולא עדיף השמן הזה מאתרוג של ערלה שהוא מצוה שחייבו חכמים ביום טוב שני ויוצאים בו ואין לחלק בין איסור לאיסור עיין במגן אברהם באתרוג שבלע דבר איסור וכו' עכ"ל ודבריו ברור מללו שיש לחלק לענין מצוה בין דבר המאוס מחמת עצמו לדבר שאינו מאוס בעצמו אלא שמחמת איסורו הוא לנו כמאוס וזה כשר לדבר מצוה ואפילו לדבר שיש בו קדושה לולא שישראל קדושים נהגו סלסול בדבר שיש בו קדושה כדכתב בגוף התשובה שבבשמים ראש הנז"ל: אמנם מדברי הרב פרי מגדים במשבצות סי' ל"ב ס"ק ז"ך מתבאר שסובר שגם אם אין הדבר מאוס בעצמו בכל זאת מחמת האיסור נחשב מאוס שכתב נסתפקתי עור של איסור הנאה שור הנסקל ועבודה זרה מה דינו לבתים ולתפלין וכו' עיין באבן העזר סי' קכ"ד בחלקת מחוקק ובית שמואל והוא הדין תפילין דאותיות פורחות באויר באם הקלף מדבר הטעון שריפה ומיהו בלאו הכי ה"ז (הרי זה) מאוס למצוה כמו שופר של ע"ז וכו' עכ"ל הרי דכייל ותני עור של שור הנסקל ושל ע"ז ועל שניהם הוא אומר דבלאו הכי מאיס למצוה אף על גב דעור של שור הנסקל אינו מאוס מחמת עצמו וגם אין בו אביזרא דע"ז ובכל זאת קאמר דמאיס למצוה (דדוחק לומר שדבריו אלו הם רק לגבי עור של ע"ז) ומביא ראיה לזה מדין שופר של ע"ז אלמא פשיטא ליה דאף בדבר שאינו מאוס בעצם ואף אין בו

משום אביזרא דע"ז חשוב מאוס מחמת האיסור ואם כן לדבריו יש לומר דהוא הדין לנר שיש בו תערובת שומן חזיר (ואין בו ששים לבטלו דמסתמא בהכי הוא דמיירי הגאון בית יצחק יצ"ו כמובן) דהוי מאוס מחמת האיסור ואינו כשר להדלקת נר חנוכה ואולי יש לדחות שמאוס מחמת איסור לא חשיב מאוס לגבי מצוה דרבנן וזה דוחק מכמה אנפי: ויותר נראה לומר דמאי דמשמע מדברי הרב במשבצות הנ"ל דגם מחמת האיסור הוי מאוס למצוה אינו אלא באיסור שאסור גם בהנאה כשור הנסקל וע"ז וכיוצא אבל באיסור בעלמא שמותר בהנאה גם הוא מודה דאינו מאוס לגבי מצוה מחמת האיסור.

אלא שמדברי הרב פרי מגדים בסי' תרע"ג באשל אברהם סק"א מתבאר שמחמת איסור אף שאסור בהנאה לא חשיב מאוס למצוה שכתב לבאר איזה פרטי דינים ואלו הם שמן ערלה ותרומה טמאה צריך עיון אם נימא מיכתת שיעוריה דבעי חצי שעה או דילמא כל להדליק שרי ועיין בשס"ה בלחי ובתוספות עירובין ואיסורי הנאה שריין במצות אף דרבנן דלאו ליהנות ניתנו דלא קיימא לן כהרז"ה וכו' ושופר ולולב ביום שני בנדר הנאה יוצא בו שמנים שאין מדליקין בשבת מדליקין בחנוכה אמתניתין קאי ולא הזכרו במשנה איסורי הנאה במקום שמשימין חמאה בחלב ועושים נרות שרי לנר חנוכה דלאו ליהנות ניתנו עיין שו"ת שער אפרים עכ"ל הרי מפורש יוצא מדבריו אלו שדבר שאינו מאוס מחמת עצמו כגון שמן של ערלה ותרומה טמאה ושל בשר בחלב מותרים להדלקת נר חנוכה משום דמצות לא ליהנות ניתנו ולמה לא יהיו אסורים משום מאוס לדבר מצוה אלא מוכרח שסובר הרב שדבר שאינו מאוס בעצם אין האיסור משוי ליה למאוס אף שהוא אסור בהנאה וכן מתבאר מדברי הרב שער אפרים שהתיר להדליק בנר האסור מחמת בשר בחלב מטעם דמצות לאו ליהנות ניתנו ומדלא חייש משום מאוס למצוה מוכח דמחמת האיסור לא חשיב מאוס (ועיין במה שרשמתי למעלה באות ד' בדין חמאה שנאסרה משום בשר בחלב ובמה שכתב הרב אשל אברהם דלא הוזכרו במתניתין איסורי הנאה יש לתמוה הא תנן בהדיא ולא בשמן שריפה והיינו תרומה טמאה ולפי הנראה כאן שנה רבי אליבא דרב חסדא בדף כ"ג סוף ע"ב דמוקים למתניתין ביום טוב שחל בערב שבת עי"ש ודוחק) וזה שלא כמו שנראה מדבריו בסי' ל"ב במשבצות הנ"ל דבאיסורי הנאה כשור הנסקל וע"ז אסורלמצוה וצריך עיון ולפי זה אשכחנא תנאי דמסייע להגאון בית יצחק יצ"ו והם הרבנים שער אפרים ופרי מגדים הנ"ל דנקטי הכי דבמה שאינו מאוס בעצם לא אמרינן דליהוי כמאוס לדבר מצוה מחמת האיסור וצריך להתיישב במה שכתבו התוספות בפרק כיסוי הדם דף פ"ט בד"ה והתניא דאף אם נאמר דשרי לכסות בעפר ע"ז לכתחלה כמו בשל עיר הנדחת לא דמי כיסוי לחליצה דלענין

כיסוי לא חיישינן ממאי דמאיס והרב תורת חיים שם כתב על דבריהם דאין סברא לומר כן דכיון דמאיס מחמת איסור הוא אין לחלק בין מצות כיסוי לשאר מצות וכו' לכן נראה דדוקא בעפר עיר הנדחת הוא דמכסין לכתחלה כיון דאפרה לאו מע"ז קאתיא לא מאיסא אבל בעפר ע"ז עצמה אסור לכסות משום דמאיס עכ"ל נמצא דלדעת התוספות לא בכל המצות קפדינן משום מאוס אף באיסורי ע"ז ולהרב תורת חיים בדבר של עיר הנדחת לא קפדינן אף דאסור בהנאה ורק בשל עכומ"ז הוא דקפדינן משום מאיס כל זה כתבתי על פי מה שכתוב בפרי מגדים שלפני (הוא דפוס ווארשא שנת הפרי מגדים לאורח) דברי המשבצות בסי' ל"ב כמו שכתבתים למעלה אך עיינתי עתה בפרי מגדים דפוס זיטאמיר שנת תרכ"ג וראיתי שבמקום מה שכתוב בדפוס וארשא ומיהו בלאו הכי ה"ז (שפתרונו הרי זה) מאוס לגבוה כתוב בדפוס זיטאמר בלאו הכי ע"ז מאוס וכו' ופתרון ע"ז היינו עכומ"ז ולפי זה מוכח מדבריו שבסי' ל"ב דדוקא מה שאסור משום לתא דע"ז הוא דחשיב מאוס משום האיסור וכונת הרב לפשוט חדא מתרתי דהוה מבעיא ליה בעור של שור הנסקל ושל ע"ז ופשיט חדא מיהא דעור של ע"ז בלאו הכי פסול משום מאוס וכלומר אבל בעור של שור הנסקל לא אמרינן שהוא מאוס והיינו משום שאינו מאוס בעצמו ולפי זה גם מדבריו שבסי' ל"ב אנו למדין שדעת הרב היא שאפילו דברים האסורים בהנאה לא חשיבי מאוס למצוה (כל שאינו מאוס בעצם) ודבריו מתאימים והיו לאחדים עם מה שכתב בסי' תרע"ג הנ"ל שמתבאר שסובר שכל שאינו מאוס בעצם אף אם אסור בהנאה לא חשיב מאוס למצוה וכדעת הרב כסא דהרסנא שהביא הרב בית יצחק יצ"ו ולמדנו עוד דאף במצוה שיש בה קדושה כבתים של תפילין ועור התפלין לא חשיב מאוס לגבוה משום האיסור:

ואני אמרתי בחפש"י בספרן של צדיקים בזה וראיתי שהרב פתח הדביר בחלק ג' בסי' רס"ד אות ה' אחר שהאריך בדין מאוס לגבוה ומאוס למצוה כתב בדף ע"ב ע"ד (בד"ה אלא) שכל מה שכתב לא נצרך אלא להתלמד במקום אחר לפי שנראה דמאיס לגבוה לא שייך אלא באיסור עכומ"ז שנתבטל אבל בשאר איסורים שנתבטלו לא שייך מיאוס שהרי כל הבעיות דבעו בש"ס בעבודה זרה דף מ"ז אי מאיסי למצוה כולהו גבי עכומ"ז איירו וכן מה שכתב מרן בסי' י"א סעיף ח' וסי' קנ"ד סעיף י"א וסי' תקפ"ו סעיף ג' וסי' תרמ"ט וביו"ד סי' לק"ט כולהו באיסור עכומ"ז איירו גם תשובת הרשב"א ביין נסך דאביזרא דעכומ"ז הוא איירי והגם שכתב בתוך דבריו דכל שיש בו איסור מעורב אפשר דממאיס למצוה ולא כתב להדיא איסור עכומ"ז מכל מקום עין רואה דנדונו בסוג עכומ"ז איירי ואם כן באיסור הנאת ערלה דנתבטלה מה מיאוס שייך בה וכן ראיתי להרב שער

אפרים סי' ל"ח שכתב להדיא ברישׁ התשובה דטעם מאוס לא שייך בשאר איסורי הנאה רק בעכום"ז מטעם דמאיס לגבוה ואחר שהניח יסוד זה הביא ראיה להתיר בנדונו מפרק לולב הגזול דף ל"ד דתנן אתרוג הגזול וכו' של ערלה ותרומה טמאה פסול ובגמרא יהיב טעמא על אשירה ועיר הנדחת דמכתת שיעוריה וערלה לפי שאין בה היתר אכילה או שאין בה דין ממון ופירש רש"י לאו שלכם הוא מוכח טעמא דכתב רחמנא לכם הא לאו הכי הוה אמינא דגם ערלה ותרומה טמאה כשר לאתרוג אף שאסור בהנאה אף שהיא מצוה דאורייתא כל שכן בנדונו שהיא מצוה דרבנן עי"ש וכדבריו נראה לי לדקדק מדברי הרב פרי מגדים במשבצות סי' ל"ב אות ז"ך נסתפקתי עור של איסור הנאה שור הנסקל או עבודה זרה מה דינו לבתים ולפרשיות וכו' ומיהו בלאו הכי ע"ז (עבודת כוכבים) מאיס לגבוה כשופר של עכום"ז וכו' הרי דאחר שקבע ספקו על שור הנסקל ועבודה זרה פשיט ליה לפסול בעכום"ז משום מאיס ולא אהני ליה האי טעמא גם לשור הנסקל שמעת מינה פשיטא ליה דדין מאיס לא נאמר למצוה אלא באיסור עבודה זרה, לבד ולא שאר איסורין אפילו איסורי הנאה כשור הנסקל אלו דברי הרב פתח הדביר שם:

ומובן שהיתה גירסתו בפרי מגדים כגירסת דפוס זיטאמיר הנ"ל ואילו ראה הרב דברי הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תרע"ג הנ"ל היה שמח לקראתם שמשם מתבאר יפה שדעתו לדינא כמו שדקדק מדברי שבסי' ל"ב דדוקא בדבר שיש בו סרך עבודה זרה הוא דשייך לומר דאינו כשר למצוה (כמו שאינו כשר לגבוה) אבל מחמת איסור אחר לא הוי מאוס למצוה ובמה שכתב (בפתח הדביר) ואם כן באיסור ערלה דנתבטלה מה מיאוס שייך בה וכו' יש לפקפק דמשמע דכונתו לומר דערלה אם לא נתבטלה מיהת שייך בה מיאוס ולזה מביא שכן ראה להרב שער אפרים וכו' וקשה שמדברי הרב שער אפרים מתבאר דכי אמרינן דמשום איסור אחר לא חשיב מאוס היינו אף אם לא נתבטל האיסור שהרי נדונו לפי הנראה הוא מה שכתב בשמו הרב באר היטב ברישׁ סי' תרע"ג שנשאל אי שרי להדליק נר חנוכה בחמאה שנתבשלה בקדרה של בשר בן יומו שנאסרה מחמת שלא היה ששים ופסק דמותר עכ"ל הרי דאף כשלא נתבטל האיסור הנאה סובר הרב דאין משום מאוס לגבוה בשאר איסורין חוץ מאיסורי עבודה זרה וכן בדין מהראיה שהביא מאתרוג של ערלה וכו' וכן מתבאר מדברי הרב פרי מגדים לפי מה שדקדק מדבריו שסובר דבעור של שור הנסקל ליכא משום מאוס למצוה אלמא דבגוף האיסור עצמו סברי מרנן השער אפרים ופרי מגדים דליכא משום מאוס לגבוה וכל שכן בתערובת אף אם לא נתבטל האיסור נראה פשוט דלדעתם אין חשש משום מאוס למצוה כל שאינו

מאיסורי עבודה זרה שלא כמו שנראה מדברי הרב פתח הדביר שדוקא באיסור דעלמא שנתבטל הוא דליכא משום מאיס למצוה:

וכתב הרב (פתח הדביר) שם להכריח מסוגיית הש"ס בזבחים דף ע"א ע"ב אמתניתין כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות וכו' תנינא חדא זימנא כל האסורין לגבי מזבח וכו' עד אי מהכא הוה אמינא הני מילי קדשים דמאס אבל חולין דלא מאיס איסורי הנאה ליבטלו ברובא וכו' חשיבי ולא בטלי וכו' דשאר איסורין דבטלי הא מאיסי לגבוה אף דלאו מאיסורי עבודה זרה נינהו ועוד הוכיח כן מדברי הירושלמי בפרק קמא דביכורים הלכה ב' עלה דתנן התם דהגזלן אינו מביא ביכורים מצוה כגבוה הן או אינן כגבוה וכו' ודחה ראית הרב שער אפרים מש"ס דסוכה הנ"ל דיש לומר דאיצטריך טעמא דאין בו דין ממון כדי לפסול אפילו בדיעבד ושוב כתב ליישב סברת הרבנים הנ"ל דדוקא לקרבן הוא דמוכח מהש"ס דזבחים דגם בשאר איסורי הנאה איכא משום מאיס לגבוה וכן ביכורים דהוו קרבן אבל לא לא למצות דלגבי מצוה לא אמרינן מאיס אלא בעבודה זרה ואביזרא:

שוב כתב דמכל מקום אין סברתם מוסכמת שהרי הרב הלבוש בסי' תרמ"ט סעיף ד' בדין אתרוג המורכב כתב דכיון שנעשה בו עבירה מאיס למצוה ומביא ראיה מבהמת כלאים לקרבן אלמא סבירא ליה דמצוה שוה לקרבן לאסור משום מאיס אף בשאר איסורין וכן מוכח מדברי הרב טורי זהב בסי' י"א סק"ח שפסל ציצית גזולה משום מאיס למצוה ורצה לומר דלא פליגי דהרב הלבוש והרב טורי זהב כתבו כן למצוה דאוריתא אתרוג וציצית אבל בנר חנוכה דאיירי הרב שער אפרים מודו לסברתו דלא אמרינן מאיס אלא לגבי עבודה זרה ולא הונח לו לפי שמדברי הרב שער אפרים לא משמע שסובר לחלק כן אלא גם בדאוריתא סובר דלא אמרינן מאיס למצוה בשאר איסורין וכן דעת הרב פרי מגדים בדין עור של שור הנסקל לתפילין ונמצא שהמחלוקת במקומה עומדת ומסיק בנר שבת דאיירי ביה הרב (בנר של שמן ערלה) דלענין הלכה יש להחמיר שהרי הרב צמח צדק סובר דעונג שבת הוי דאוריתא (והדלקת נר שבת בכלל עונג שבת) והרב משבצות זהב כתב דבריו בסי' רס"ד גבי נר שבת וכיון דהוי דאוריתא שייך דין מאוס לגבוה גם בשאר איסרין דלאו עבודה זרה נינהו והגם דהרבנים שער אפרים ופרי מגדיסהנ"ל לא סברי הכי יש להחמיר כהרבנים לבוש וטורי זהב דרב גובריהו ורב חילייהו אלו תורף דב"ק בענין זה.

ונראה מדבריו דבנר חנוכה שהיא מצוה דרבנן אליבא דכולי עלמא נקטינן כדכתב הרב שער אפרים דבדבר שאינו מאוס מצד עצמו אלא מחמת האיסור יש לחלק בין איסורי עבודה זרה לשאר איסורין דבשאר איסורין לא קפדינן בנר חנוכה משום מאוס

למצוה מחמת האיסור וכן בדין שהרי לא מצינו חולק על סברא זו ומדברי הרבנים לבוש וטורי זהב אין סתירה שהרי הם אמרו כן במצוה דאורייתא כלולב וציצית אבל במצוה דרבנן נוכל לומר שגם הם מודים לדעת הרב שער אפרים ומה גם דמצינו להרב כסא דהרסנא שבבשמים ראש שהביא הגאון בית יצחק יצ"ו שסובר דלא נאמר כלל דין מאוס לגבי מצוה אלא במאוס מצד עצמו ולא במאוס מחמת איסור ומשמע שסובר כן אף במצוה דאוריתא ועל כל פנים במצוה דרבנן נראה ודאי דשפיר דמי לסמוך על זה לענין דינא דקמן בנרות או שמן שיש בהם שומן חזיר דמותר להדליק בהן נר חנוכה: ומצאתי את שאהבה נפשי ידידי הרה"ג מוהרש"א רעזעכטא יצ"ו בספרו הנחמד ביכורי שלמה שנדפס חדש ממש בהתשובות אשר בהשמטות הספר בסי' ב' שפלפל בחריפותו ובקיאותו בתשובת הגאון מפראמישלא (בספרו בית יצחק הנ"ל) יצ"ו ועם כי אין בידי עתה לעיין היטב בדב"ק בכל זאת איידי דחביבים לי ארשום תורף דבריו ואם יש לי להעיר אכתוב בס"ד מה שנראה לדעתי הקצרה ואלה הדברים באות א') הביא מה שכתב בבית יצחק דלכאורה נראה דאין להדליק נר שבת וחנוכה בדבר טמא על פי דברי הר"ן והרמ"א ומגן אברהם בסי' תקפ"ו וביאר בכונתו שמה שהוצריך להביא מדברי הרמ"א ומגן אברהם הוא שבדברי הר"ן יש לומר דדוקא בשופר הוא שסובר כן מטעם כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי אבל בשאר מצות מודה הר"ן דלא קפדינן ולזה הביא מדברי הרמ"א ומגן אברהם ועל זה כתב באות ב') לדחות דיש לומר שגם הר"ן סובר שבכל המצות בעינן מן המותר בפיך ומה שהוצרך לומר בשופר הטעם דכלפנים דמי הוא לפי שהיה סלקא דעתין לומר דכמו שאין בשופר הגזול משום מצוה הבאה בעבירה לפי שאין המצוה בגופו אלא בקול ואין גזל בקול כדאיתא בירושלמי ובהרמב"ם הכי נמי אין להקפיד בו בטהור לפי שאינו אלא בקול משום הכי הוצרך לומר דכיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ואינו אלא בטהור אבל בשאר מצות דבגופו הוא יוצא פשיטא ליה להר"ן דאינו אלא בטהור: ולי ההדיוט בהורמנותיה דמר יש לפקפק בדבריו.

א) איך הפה יכולה לדבר דפשיטא ליה להר"ן דבשאר מצות קפדינן אטהורים (והיינו משום דהוקשה כל התורה לתפילין וכדעת הרב מגן אברהם דמשמע ליה הכי מסוגיא דקידושין דכי היכי דאיתקש כל התורה לתפילין למצות עשה שהזמן גרמא הכי נמי איתקש לטהורין) דהא חזינן דהר"ן מסיק בשופר בצריך עיון משום דבמשכן גופיה מבעיא לן מאי הוי עלה דתחש כמו שהעתקתי לשונו למעלה (בד"ה ומה שכתב ומיהו המעיין בר"ן) ואם כל הסלקא דעתין דהר"ן בשופר הוא משום שאינו יוצא אלא בקול ולזה כתב דכלפנים דמי ולכן שפיר קפדינן ביה נמי כמו בשאר מצות אם כן מה מקום

להצריך עיון בשופר ומאי שנא מכל המצות דפשיטא לן דקפדינן בהו אטהורים ואיך נוכל לומר דבתחש גופיה מספקא ליה לש"ס דמי גרע דבר שבמשכן משאר כל המצות דבעינן בטהורים: ב') אי פשיטא לן בכל המצות דבעינן טהורים משום דהוקשה כל התורה לתפילין מי שם פה לחלק מדעתו ולהוציא מצות שופר מכלל ההיקש דכל התורה כולה ובפרט להקל על פי זה ולהכשיר טמאים לשופר משום שאינו יוצא בגופו אלא בקול הא ודאי לא מסתברא כלל:

ג') ואם תמצא לומר דסברא אלימתא היא ומפקא להיקשא אם כן מאי אהני לן דכיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי דכי כלפנים דמי מאי הוי הלא כי היכי דמהניא האי סברא לאפוקי שופר דלא נילף מהיקשא דכל התורה הכי נמי יש לומר דאהניא למעוטי שופר משאר דברים שבמשכן משום שאינו אלא בקול ואם הר"ן נתכוון למה שכתב הרב יצ"ו היה צריך להביא איזה דבר שבמשכן שאינו אלא בקול ואפילו הכי קפדינן בטהורים אלא ודאי מוכח דלא אסיק אדעתיה דהר"ן שיש לחלק בזה ולדמות מאי דבעינן טהורים לדין מצוה הבאה בעבירה ולומר דבדבר שאין בו משום מצוה בעבירה כגון שופר הכי נמי אין בו קפידא שיהיה בטהורים אלא דברי הר"ן הם כפשטם דלולא הטעם דכלפנים דמי לא היה מקום להסתפק בשופר אם מותר בטמאים משום שבמצוה שאין בה כתיבת תורת ה' לא קפדינן שתהיה בטהורים וכמו שהבינו כמה מרבנן קדישו שרשמתי למעלה בענין זה ועל הרב מגן אברהם המה ראו כן תמהו שמדברי הר"ן מתבאר היפך סברתו וגם על הרמ"א בהגהה הן רבים אשר היו תמהי"ם איך פסקיה בסכינא חריפא דפסול והלא הר"ן מסיק בצריך עיון והוא עצמו בדרכי משה כתב דטוב להחמיר דמוכח דשלא מן הדין הוא זה אלא מצד חומרא בעלמא ולכן כתבו שבשעת הדחק שאין לו שופר אחר כי אם שופר מטמאה כשר עיין להרבנים דברי מנחם ופרי מגדים באשל אברהם בסי' תקפ"ו תוך סק"ג ובשאר מפרשי השלחן ערוך וכל זה נראה שלא כדברי הרב יצ"ו שהרי לדבריו הר"ן פשיטא ליה דבכל המצות קפדינן בטהורים ומאי דהוה סליק אדעתין להקל משום שאינו אלא בקול כבר דחאו הר"ן משום דכלפנים דמי סוף דבר לדעתי הקצרה אין דבריו מוכרחים ונכונים בזה במחילת כבוד תורתו הרמה:

ותורף דברי פלפולו הזך שבאות ג' וד' הוא שהביא מה שכתב הגאון בית יצחק יצ"ו בטעם היתר נר חנוכה במה שאינו מותר בפיך דכמו שאמרו בירושלמי כיון דלמחיקה עומדת מותר לכתבה על עור טמאה והכי נמי בנר כיון דעומד לשריפה לא קפדינן משום מותר בפיך ולזה הביא מה שכתב הגאון מנחת חינוך בפרשת נשא מצוה שס"ה (בדף י"ב ע"ב תוך ד"ה ונתיישבתי) שלפי דברי הירושלמי הנ"ל נראה דאם עבר וכתבה על

עור טמאה כשרה כי מחמת המגילה לא הקפידה תורה רק מחמת הגניזה אבל כשרה היא גם פשוט שאם כתב על טמאה מצוה שימחקנה וישקה אותה שאם יכתוב אחרת יצטרך לגנוז את זו ונמצא שם גנוז על עור טמא לכן ודאי ימחוק מגילה זו וכתב על דבריו דאף שדבריו ברורים כשמש בדעת הירושלמי מכל מקום אין נראה כן להלכה שהרי מלשון הרמב"ם בשלישי מהלכות סוטה מביא מגילה של עור טהור כספר תורה וכותב עליה מוכח שדינה כספר תורה ממש דמפני זה דקדק וכתב כספר תורה ואף אם נכתבה בדיעבד על עור טמאה לא מהני מידי דלא כדמשמע מהירושלמי לפי טעמו ולמד כן הרמב"ם מדקיימא לן בש"ס דילן דהוקשה כל התורה לתפילין כדכתב המגן אברהם ואף להחולקים על המגן אברהם בזה מכל מקום במצוה שיש בה כתיבת תורת ה' מודו דבעינן מן המותר ומגילת סוטה גם היא כתיבת תורת ה' דכיון דלא מצינו בש"ס דילן לחלק בין לא ניתנה לימחק וכו' מוכח דש"ס דילן לא סבירא ליה כהירושלמי בחילוק זה ונקיטינן כש"ס דילן לכן כתב הרמב"ם שדינה כספר תורה ואם כן אף בדיעבד לא מהני אלו תורף דב"ק שם:

שש אנכי על אמרותיו כי הוא תנא דמסייע למה שכתבתי אל ההדיוט על דברי הגאון בית יצחק יצ"ו דמלשון הרמב"ם מוכח דמן הדין צריכה מגילת סוטה עור טהור כספר תורה אלא דבהא חלוק עלי כי אני הדל כתבתי שהרמב"ם סובר דטעמו של ר' אלעזר בן שמוע דאמר אין כותבין מגילת סוטה על עור טמא הוא משום שדינה כספר תורה דבמידי דאיכא כתב קפדינן ודאי אטהורים ור' אלעזר בר' שמעון לאו טעמיה דר' אלעזר בן שמוע קאמר אלא סברא דנפשיה להכריע כר' אלעזר בן שמוע דאף אי נימא כדסבר אבוה דכיון דלמחיקה ניתנה משונה מגילה זו משאר כתב שבתורה מכל מקום משום שמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז על עור טמא יש להצריך עור טהור ולפי זה פסקו של הרמב"ם מקורו טהור מדברי הירושלמי ופסק כר' אלעזר בן שמוע משום דר' אלעזר בר' שמעון קאי כוותיה א שאין שוים בטעמם ומה גם דאפשר לומר דלקושטא גם ר' אלעזר בר' שמעון סובר דמן הדין צריך לכותבה על עור טהור כספר תורה ולדבריו דר' שמעון קאמר דאף אי נימא דמשום שניתנה לימחק אין דינה כשאר כתב שבתורה מכל מקום משום חשש בזיון יש להצריכה עור טהור זו היא שיטתי לדעת הרמב"ם:אמנם לא כן היא שיטת הרב בכורי שלמה יצ"ו אלא כולהו תנאי דבירושלמי הנ"ל סברי מרנן דבמגילת סוטה כיון שניתנה למחות לא קפדינן מדינא אטהורים רק משום חשש שמא תבא לידי בזיון אם לא תאבה האשה לשתות דר' אלעזר בן שמוע ור' אלעזר בן שמעון חיישי להכי ור' שמעון לא חייש להכי ולפום שיטתיה שפיר קאמר דכיון דש"ס דילן לא

סבירא ליה הכי דהא לא אשכחן בש"ס דילן דמפליג בין כתב שלא ניתן לימחק לכתב שניתן לימחק נקיטינן כתלמוד דידן וכל לגבי דידי כוותיה דידי מסתברא דהכי משמע לי דעת מרן כסף משנה שהרי דינו של הרמב"ם הנ"ל את מקורו הערה מהש"ס ירושלמי הנ"ל ובשלמא לדידי ניחא אבל לדברי הרב יצ"ו דש"ס דילן פליג על הירושלמי במה שנוגע לענין מן המותר בפיך דהירושלמי לית ליה הא דמן המותר בפיך למגילת סוטה כיון שניתנה לימחק וש"ס דילן אית ליה מן המותר בפיך גם במגילת סוטה שניתנה לימחק (כן כתב שם גם באות ה' דפליגי תרי תלמודי בהכי עי"ש) והרמב"ם פסק כש"ס דילן אינו נכון מה שמרן כסף משנה מראה מקום לדברי הרמב"ם הנ"ל (דמוכח דסובר דבעינן במגלת סוטה ממותר בפיך כמו בספר תורה) לדברי הירושלמי הנ"ל דהא אדרבא מהירושלמי מוכח דאין הפיסול משום דבעינן מן המותר בפיך אלא משום חשש בזיון ונפקא מינה לדיעבד וכו' כמו שהביא הרב יצ"ו בשם הרב מנחת חינוך אבל לפי שיטתי אתי שפיר דודאי גם הירושלמי סובר להא דמן המותר בפיך גם במגילת סוטה וזהו טעמו של ר' אלעזר בן שמוע ופסק הרמב"ם כמותו כאמור:

ובאות ה' כתב להסביר מחלוקת ר' שמעון ור' אלעזר בן שמוע על פי פלוגתא דכל העומד לזרוק וכיוצא כזרוק דמי דר' שמעון סובר כל העומד לזרוק כזרוק דמי בדבר העומד לכך דהיינו שמצוה לזרקו וכיוצא ור' אלעזר בן שמוע נמי סובר גם כן כל העומד לזרוק וכו' כזרוק דמי אלא שסובר דמגילת סוטה לא הויא עומדת לימחק דשמא לא תאבה האשה וכו' ולהלכה לא קיימא לן כר' שמעון שסובר כל העומד לזרוק וכו' כמבואר באהע"ז סי' קכ"ד בבית שמואל ולכן פסק הרמב"ם דלא כר' שמעון אלו תורף דב"ק וגם בזה כיונתי אני הדל לדעת הרב יצ"ו כמו שכתבתי בחלק הכללים הנ"ל (בד"ה ובעיקר מה שכתב) אפס כי עז מה שכתב בפשיטות דקיימא לן דלא כר' שמעון בהא דכל העומד וכו' תמיה לי איך כתב כן ובאמת אינו פשוט לומר כן כמו שמתבאר להמעיין בכל מה שרשמתי בחלק הכללים במערכת הכף אות קמ"ב הנ"ל: שוב רצה להוכיח דש"ס דילן בשבת ד' כ"ח סובר דמגילת סוטה כיון דלמחיקה ניתנה מותר לכתבה על עור טמא שאם לא כן למה לא תירצו בש"ס דהא דתני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים וכו' איצטריך למגילת סוטה ודחה זה על פי דברי הגאון בהגהות הרש"ש (שהבאתי בחלק הכללים במערכת הלמ"ד אות פ"א שנעתקה בקונטריס זה למעלה בד"ה גם ממה שכתב) דמגלת סוטה נפקא מלמען תהיה תורת ה' וכתב שצדקו דבריו דהא אמרינן דסוטה מוחקין לה מן התורה (בסוטה ד' כ' ע"ב) ואם כן דמיא לספר תורה וסיים אם כן מוכח שסוברים הבית אפרים והגהות הרש"ש שדעת ש"ס דילן דפרשת סוטה דומה לתורה וצריך ממותר

בפיך כמו בתורה ועיין הגהות מצפה איתן שם שהקשה דמאי בעי בש"ס מאי הוי עלה דתחש הא מאי דהוה הוה עי"ש ולפי מה שהעליתי אתי שפיר כיון דנפקא מינה גם לענין מגילת סוטה ע"כ דבריו יצ"ו ודבריו אלה נפלאו ממני שהרי עדיין לחלוחית הדיו קיימת שכתב שצדקו דברי הגאון הרש"ש דודאי מגלת סוטה בכלל למען תהיה תורת ה' בפיך היא ואם כן איזה נפקא מינה איכא מדרב יוסף למגילת סוטה מאחר דגם היא נפקא לן מתורת ה' בפיך ועוד האריך שם במה שכתב הגאון בית יצחק יצ"ו לענין מגילה על עור בהמה טמאה ובדין מגילת סוטה שכתבה בלילה וכיוצא ולא פניתי לעיין בכל זה כעת:

ועל הראיה שהביא הגאון בית יצחק דלא קפדינן בשאר מצות שתהיו בטהורים מדכותבין על יד של עבד וכו' כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ובאות ד' הביא) נשא ונתן ידידי הרה"ג בכורי שלמה שם באות י"ט והלאה ובאות כ"ב כתב לדחות ראיתו על פי מה שכתב בתורת חסד סי' ס' (שהבאתי בקונטריס הכללים מערכת הלמ"ד אות פ"א בד"ה ואחר שדחה ראיה הנ"ל) דדוקא במצוה שצריכה להיות בעור בהמה או בשאר דבר ממין בהמה הוא דקפדינן שתהיה בטהורים אבל מצוה שאפשר לקיימה בעצים ואבנים כדופן סוכה וכיוצא לא בעינן שתהיה בדבר טהור וכתב שגם בספר חקר הלכות אות מ כתב חילוק זה ואם כן נסתרה ראית הגאון בית יצחק יצ"ו מההיא דגט על יד של עבד דהא בכתיבת גט לא בעינן עור דגם נייר כשר כדאיתא באהע"ז סי' קכ"ד ס"ב ונייר לאו בר אכילה ולכן אין צריך מן המותר בפיך אלו תורף דב"ק יצ"ו וכתב שבספר חקר ההלכות יישב בזה הקושיא משמן קיק עי"ש ובמה שכתבתי בקונטריס הכללים הנ"ל בענין זה על דברי הספר ע"ה (בד"ה ואנכי לא ידעתי) וגם במה שהבאתי שם בשם הגאון ראשית בכורים (בד"ה ולענין עמודי הספר תורה וכו' ומשם והלאה):

ובסוף התשובה העלה הרה"ג בכורי שלמה יצ"ו דנרות או שמן שיש בו תערובת שומן חזיר יש לאסור לנר חנוכה משום דמאיס למצוה ואיכא משום הקריבהו נא לפחתיך כדכתב הרשב"א ופסקו הרמ"א ביו"ד סי' ק"ד סעיף ב' ובסימן ק"ח סעיף ו' בפלפלים שמשימים הנכרים בתוך קנקני היין לתת טעם ביין אף דמותר להריח בהם לפי שאין היין נותן בהם ריח ואין עושין כן ליתן היין טעם בתבלים אלא אדרבה ליתן התבלים טעם ביין ושרי להריח מכל מקום לבשמים דהבדלה אסור משום הקריבהו לפחתך כיון דמאוס למצוה ותמה גם על הגאונים שער אפרים (שפלפל בחמאה שנאסרה משום בשר בחלב אם כשרה לנר חנוכה) ותורת חסד ומוהרש"ק שהעלו להקל בשמן שיש בו תערובת דבר אחר ולדעתו מפני האיסור וגם בלא האיסור הוא דבר מאוס אסור לגבוה משום הקריבהו

לפחתיך אלו תורף דב"ק והמעיין בגוף תשובת הגאון בית יצחק יצ"ו יראה שכבר נרגש מזה וכתב בשם תשובת בשמים ראש דאין לאסור דבר מאוס משום הקריבהו לפחתך אלא כשהדבר מאוס בעצמו ולא כשהוא מאוס מחמת האיסור וכמו שכתבתי לעיל בשמו (בתחילת אות זו) וראיתי שם (בבכורי שלמה) בסי' ג' תשובת הגאון בית יצחק יצ"ו מה שהשיב על כל דברי הרב המחבר יצ"ו בכלל ועל דבר זה גם כן כתב לו שכבר הזכיר זה בתשובתו וחפץ הייתי להעתיק תורף דברי הגאון בית יצחק מה שהשיב לדברי הרב המחבר אך לא איסתייעא לי כי הוצרכתי לפסוק עתה ואיה"ש אשובה אראה לעיין בכל מה שפלפל בענין זה כדרכו בקודש:

אך בזאת מה שנוגע מדבריו לענין דינא הנני מעתיק בזה דברי סיום תשובתו וז"ל (באות כ"ב) והנה לענין דינא כתב כת"ר דאסור להדליק נר של שבת ושל חנוכה בנרות שיש בהם תערובת חזיר מטעם שכתב הרשב"א בח"ג סי' רל"ד והובא ביו"ד סי' ק"ח בשק של פלפלין שמשימין בקנקני יין נסך אסור לבשמים דהבדלה משום הקריבהו לפחתיך וגם משום דמאיס לגבוה כמו בעיא דמשתחוה לדקל מהו למצוה ותמה על שער אפרים וכו' הנה בספרי (בית יצחק) שם הבאתי דברי הבשמים ראש דלא מצד איסור מאיס לגבוה (צריך לומר למצוה) שהרי אתרוג האסור באכילה מותר לצאת בו רק משום דמצד עצמו וכן כתב הפרי מגדים בסי' ק"ד במשבצות סק"ד והביא ראיה משער אפרים הנ"ל דמותר להדליק בחמאה עם חלב (בציירי) ולדבריהם צריך לומר דהרשב"א בתשובה דוקא בבשמים של יין נסך אוסר דהוי כעבודה זרה ומאוס לגבוה ושיש הקריבהו נא לפחתיך דמאיס מצד עכומ"ז או דמאיס מצד הליכלוך של יין כדכתב הפרי מגדים בא"ח סי' רצ"ג אות ו' (אמר המחבר כיונה דעת הגאון לדברי הרב פתח הדביר שהבאתי למעלה שכתב בדעת הרשב"א בתשובה דמה שאוסר הוא דוקא בדבר של עכומ"ז או של יין נסך דהוי אביזרא דעכומ"ז והכריח כן מדלא מצינו במסכת עבודה זרה ד' מ"ז ע"א ובדברי הפוסקים שכתבו מאוס למצוה אלא בעניינים של עכומ"ז וסיים הגאון בית יצחק יצ"ו) אך לטעם השני נראה דמצד תערובת איסור להריח להבדלה אך יש לחלק דבחלב דבלאו הכי אסור ומכל מקום מותר להדליק עלכן אין לפקפק מצד תערובת איסור ואינו דומה לבשמים והא דבסוף סי' ק"ד דאסור להדליק משום שבעצם מאוס כדכתב הפרי מגדים לכן לדינא נראה לי דבנרות של שבת אין להקפיד אם יש בחלב תערובת משומן חזיר אך בנרות של חנוכה כיון דהוו דומיא דנרות המנורה אין להדליק בנרות הללו עכ"ל יצ"ו וזה שלא כדעת הרב פתח הדביר שהבאתי למעלה (מד"ה ואני אמרתי בחפשי וכו' ומשם והלאה) שמתבאר שבנר שבת יש להחמיר לפי מה שכתב הרב צמח צדק דעונג

שבת הוא מן התורה והדלקת נר בכלל עונג שבת הוא ומשמע דבנר חנוכה דעתו להקל כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ונראה מדבריו) ודעתי העניה נוטה כעת לפי כל האמור למעלה דמותר להדליק בשמן כזה לנר חנוכה אך למעשה ידעתי כי איני כדאי לחלוק על גדולים ממני בתורה ויראה תרוייהו רבנן קדישי יחיו ואם ירצה ה' אשוב לעיין עוד בזה בל"ן אדהכי והכי הנה עתה קבלתי ס' בית יצחק יו"ד ח"ב ששלח לשמי הגאון המחבר יצ"ו (והוא עתה אבד"ק לבוב) וראיתי תשובתו בענין זה בסי' קמ"ה וכפי אשר ראיתי בהשקפה ראשונה הן הן הדברים אשר דבר בקדשו בבכורי שלמה בהשמטות סי' ג' הנ"ל לך נא ראה את דב"ק:

ובעיקר דין הקריבהו לפחתיך וכו' אי איתיה בדבר שאינו מאוס מצד עצמו אלא מחמת האיסור ראיתי להגאון כתב סופר בחלק א"ח סי' פ"ח דנקיט דגם מה שמאוס מחמת איסור אפילו באיסור דרבנן שייך ביה משום הקריבהו לפחתיך מדברי קבלה עי"ש דב"ק ורמזתיו בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת הה אות ט"ז: והנה מדברי כל הרבנים הנז"ל דשקלו וטרו בנרות של חלב שמערבין בהן שומן חזיר אם כשרות לנר חנוכה או לא משום דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה כנז"ל משמע דבנרות של חלב שאין בהן חשש תערובת שומן חזיר פשיטא להו דמותר אף דחלב אסור לפיך הוא מכל מקום הא לא קפדינן אלא שיהיה ממין המותר בפיך ועור בהמה שהיא נבלה וטרפה כשר לתפילין כיון שהוא מבהמה טהורה אף שבהמה זו שהיא נבלה וטרפה אסורה לא קפדינן אלא אמין בהמה טהורה והכי נמי בחלב כיון שהוא מבהמה טהורה אין לחוש במה שהוא עצמו אסור ולכן מקום ספקתם לא היה אלא בכשיש בחלב תערובת שומן חזיר כן הייתי מבין בכונתם: אמנם עתה (שילהי שנת תרנ"ו] השגתי ס' פאת השדה שו"ת לרב גדול בדורנו (נדפס בלבוב שנת תרמ"ב) וראיתי בסי' כ' שנשאל על הנרות שקורין מללי קערצען שאורן צהיר מאד אך מוחזקות שמערבין בהן חלב בהמה ודעת הרב השואל דאסורות לנר חנוכה לפי מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תקפ"ו דהוקשה כל התורה לתפילין להיות מן המותר בפיך.

והרב המחבר כתב שמצא בנודע ביהודה תניינא סי' ג' שדחה דברי המגן אברהם מדפיל כשר לדופן סוכה והוא כתב בכוונת המגן אברהם דווקא בדבר הצריך להיות מן העור וכיוצא אשר אי אפשר להיות אלא או מדבר המותר או מדבר האסור בזה אמרינן דאיתקש כל התורה לתפילין להיות מן המותר וכן בשופר דבהכרח צריך להיות מבעל חי לכן צריך מן המותר אבל בדבר שאפשר לעשות מעצים ואבנים שפיר יכול להיות גם מדבר שאינו מותר והיינו טעמא דדופן סוכה וכן בנר חנוכה כיון דאפשר שיהיה מדבר

שאינו מותר ואינו אסור אין שייך ביה מן המותר בפיך וראיה ברורה מדמצינו דאוסר תנא דמתניתין להדליק בחלב ואמרו פתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה משום דחיישינן דיכבה וכבתה זקוק לה ואם איתא דצריך נר חנוכה להיות מן המותר בפיך אם כן בלאו הכי נמי אסור להדליק בחלב לפי שאינו מותר בפיך ועוד הביא מה שכתב מרן כסף משנה בראשון מהלכות כלי מקדש הלכה ב' (על מה שכתב הרמב"ם דמור הוא דם חיה והשיגו הראב"ד דאין הדעת מקבלת דיכנס למקדש דם חיה טמאה) דכיון דנשתנה צורתו נעשה כעפר מותר ובכל הנרות הנעשים מחלב כתב בכרתי סי' צ"ב סקל"ב שהוא נותן טעם לפגם ואפשר שנפסל מאכילת כלב ונעשה עפר ואם כן אין איסור ואף שבנודע ביהודה השיג על זה דמי גרע זאת משער שצריך להיות רק מבהמה טהורה אך בנדון דידן החלב הוא מבהמה טהורה רק שאסור באכילה וכיון שנעשה עפר שוב הוי גם כן מן המותר בפיך ולא חיישינן שמא נתערב בתוך המיללי גם חלב מבהמה טמאה שכבר כתב המגן אברהם בסי' ל"ב ס"ק ס"ו דרוב בהמות הנאכלות טהורות הן לכן מותר להדליק בהן בלי פקפוק אלו תורף דב"ק והרבה יש לי להרהר בדב"ק ואין הפנאי לבאר ועל כל פנים הנך רואה שגם הרב הנ"ל מסכים לדינא דמותר להדליק בנרות של חלב אף שאסורות באכילה אלא שהוא בא מטעם שנעשה עפר בעלמא לפי דברי הגאון בפליתי ומדברי הרבנים שהבאתי בענין זה בדין הנרות של חלב שיש בהן חשש שומן חזיר נראה דמשום החלב לא חיישי כלל כיון שהוא מבהמה טהורה אף אם לא נאמר שהחלב חשוב כעפר בעלמא: טו) יש להסתפק בנר חנוכה אי בעינן לכם דהיינו שיהיה לו דין ממון ובש"ס משמע דבעינן שיהיה השמן שלו דאמרינן דבעי להשתתף בפרוטה אמנם אין שום סברא דבעי נר חנוכה שיהא שוה פרוטה וכבר הראתי בספרי לא"ח סי' צ"ט אות ג' דברי התוספות רי"ד דערבה לא בעי שיהא שוה פרוטה והוא הדין נר חנוכה ולענין לכם כיון שמצינו דלולב ביום טוב שני לא בעי לכם הוא הדין נר חנוכה ובשער אפרים נסתפק באיסור הנאה כגון בשר בחלב אי יוצא לנר חנוכה הואיל דמצות לאו ליהנות ניתנו ואי בעי לכם ודאי אינו יוצא ומשמע דפשיטא ליה דלא בעינן דין ממון בנר חנוכה והיתר אכילה ודאי לא בעינן מדיוצא בשמן שרפה לחד מאן דאמר אך גם דין ממון נראה דלא בעינן ויוצא בשמן של מעשר שני ודוק בכל זה כה דבר האיש אדוני האר"ש ידידי הגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו בספרו הבהיר בית יצחק בחלק יו"ד סוף סי' קמ"ה והנה עם כי אין ספר שער אפרים אצלי מכל מקום ממה שכתבו רבני האחרונים בשמו הייתי מבין שדעתו בפשיטות דלא בעי לכם בחנוכה (לא כדכתב הגאון יצ"ו דמשמע דפשיטא ליה וכו') שכתב לענין חמאה שנאסרה משום בשר בחלב הא

נקיטינן מצות לאו ליהנות ניתנו והביא ראיה מדפסלינן אתרוג של ערלה משום שאין בו דין ממון ובעינן לכם אלמא דבמצות דלא בעינן לכם שרי באיסורי הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו והרי זה כמבואר שסובר דבנר חנוכה לא בעינן לכם.

ובספר בכורי שלמה הנדפס חדש ממש לידידי הרה"ג מוהרש"א רעזעכטא יצ"ו בתשובות שבהשמטות הספר בסי' ב' אות כ"ד כתב על דברי הגאון בית יצחק הנ"ל יצ"ו וז"ל ומה שהביא דיש להסתפק בנר חנוכה אי בעי לכם ובש"ס משמע דבעי שיהיה השמן שלו מדבעי להשתתף לפרוטה זכה לכוין בזה לדברי גדול אחד הובא בספר זכר יהוסף בריש פרק במה מדליקין והגאון המובהק יד"ן בעל זכר יהוסף שליט"א פלפל בדבריו בדברים נפלאים עכ"ל ובסימן ג' הביא תשובת הגאון בית יצחק על כוללות דבריו שבסימן ב' ונדפסה תשובתו גם בספרו בית יצחק יו"ד ח"ב (שנדפס מקרוב) בסי' קמ"ה עי"ש: טז) חקרוה שרים הובא בספר שארית יעקב להגאון יעקב יצחק ויטעם סי' א' דהיאך מברכין שהחיינו כשחל ליל ראשון של חנוכה בשבת דמדליקין מבעוד יום דעדיין לא הגיע הזמן הזה ואייתי בידיה ראיה לחקירה זאת מדברי הר"ן בספירת העומר ומה שתירץ שם דברכת שהחיינו מתחיל משעת ההכנה העששית ונתינת השמן כמו בעשיית הסוכה ולי נראה דכיון דהוא חצי שעה קודם הלילה כשם דבאותו פרק מקבל השבת מתוספת שבת ולרגעים תבחוננני כנר שבת מדליק תיכף ולסברת הרב שדי חמד זו החומרא היא באשה ולא באיש דהדלקת נר שבת קבלה עליה השבת נקוט מיהא דעת הזמיר הגיע להדלקה ואי בקבלת שבת מבעוד יום דנו בה לקריאת המגילה ולספירת נדה ולמי ששכח להתפלל וכיוצא כמה מילי איך לא יחשב לזה שקבל חנוכה מבעוד יום ומה גם דעיקר הברכה על הראייה כמו שהביא בספר מועד לכל חי סי' ז"ך ומכוין בברכת שהחיינו בעוד לילה עד שתכלה השמן ולשיטתו איך ניחא ליה בברכת שעשה נסים לאבותינו שאומר בזמן הזה וחקירתו היא על ברכת שהחיינו בלבד ואיתא בזוהר הקדוש פרשת בשלח דדרשו וקראת לשבת עונג מבעודיום ובודאי דמזה נפקא להו תוספת שבת עכ"ד גדול בדורנו הגאון המפורסם מוהר"א פלאגי יצ"ו בס' פדה את אברהם בד' ז' ע"ב אות ח' מה שציין לשדי חמד הוא בחלק דברי חכמים סי' קכ"ט וספר שארית יעקב הנ"ל לא ראיתיו ויפה העיר עליו גדול הנאמר באברהם יצ"ו על מה שקבע חקירתו על ברכת הזמן ולא על ברכת שעשה נסים ועל מה שכתב דתוספת שבת נפקא לן מוקראת לשבת עונג יש להעיר עליו ואין כאן מקומו:

ובאמת שהחקירה נכונה בין על ברכת שעשה נסים (ושייכה חקירתו בכל שבת שבחנוכה אף כשחל יום ראשון של חנוכה בשאר ימים) ובין על ברכת שהחיינו למה לא

תקנו לברך אותן בליל שבת דבשלמא ברכת להדליק צריך לברך אותה לכתחלה עובר לעשייתה כמו בכל המצות שמברך עליהן עובר לעשייתן אבל שעשה נסים ושהחיינו שאינן אלא ברכת השבח אין בהן דין זה לברך עובר לעשייתן כמו שכתב הרא"ש בפרק הרואה סי' כ"ג וז"ל והא דאמרינן בפסחים דף ז' ע"ב כל הברכות (המצות) מברך עליהן עובר לעשייתן היינו ברכת המצות שאומר בהן וציונו צריך לברך להקדוש ברוך הוא תחלה על מה שציונו וקרבנו לעבודתו אבל ברכות של הודאה ושבח יכול לברך אחר כן ויישב בזה מה שמברכין ברכות שבפרק הרואה אחר עשייתן עי"ש ומרן כסף משנה בריש פרק שלישי מהלכות מילה כתב סברא זו לדעת הרמב"ם במה שנראה מדבריו דברכת האבי הבן אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו מברך אחר המילה שהוא מטעם זה לפי שכיון שאינה ברכת המצוה אלא ברכת שבח לא בעינן בה עובר לעשייתן גם הר"ן בפסחים שם כתב (בד"ה והאי כללא דשמואל) דדוקא בברכת המצות אבל ברכת השבח כגון אותן שבפרק הרואה ודאי לאו עובר לעשייתן מברכינן להו וכו' אלא שהוקשה לו מה שאמרו בירושלמי גבי ברקים שאם היה עומד בבית הכסא ושמע ברקים אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא דנראה מזה דברכת השבח נמי אינו יכול לברך אחר כדי דיבור ומפני זה הוצרך ליישב הברכות דפרק הרואה משום שהן על בריתו והנהגתו של עולם וכו' וכתב רבינו במעדני יום טוב בברכות שגם הרא"ש ביומא כתב כדברי הר"ן וכו' עי"ש שנראה שסובר שהר"ן חזר בו ממה שכתב בתחלה דבברכת השבח לא אמר שמואל דצריך לברך עובר לעשייתן:

אמנם מדברי הר"ן שם במה שכתב אחר כך ובד"ה ולענין) נראה דלא חזר מסברתו הראשונה שהרי כתב לענין ברכת נישואין שהרמב"ם כתב בפרק שני מהלכות אישות שצריך לברך קודם נישואין וכן דעת הרמב"ן וסיים הר"ן ולא מפני שהוא בכלל מה שאמרו כל המצות מברך עליהן עובר לעשיה שהרי אלו ברכות השבח הן אלא מפני שחופה יחוד היא ובעינן ראויה לביאה וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה עכ"ל נראה שסובר דהאי כללא שריר וקיים דלא בעינן עובר לעשיה אלא בברכת המצות ולא בברכת השבח ואם כן ברכת שעשה נסים וברכת שהחיינו שהן ברכת השבח למה לא תקנו לברך אותן בליל שבת מאחר דלא בעינן בהו עובר לעשייתן הן אמת דבסי' תרע"ו סעיף ב' על מה שכתב מרן דבשאר לילות מברך שתי ברכות כתב הרמ"א בשם מוהרי"ל שיברך כל הברכות קודם שידליק (לא ידעתי מדוע שמר את הדבר עד סעיף ב' והיה לו לכתוב זאת בסעיף א') וכתב הרב טורי זהב דבעינן ברכה עובר לעשייתה מתבאר שסוברים דכללא דמברך לעשייתן איתיה נמי בברכות השבח וזה היפך שיטת הרא"ש

והר"ן הנ"ל שכתבו דבברכת השבח והודאה לא בעינן עובר לעשייתן ודוחק לומר דכיון שברכות אלו נתקנו לברכן בשעת עשיית המצוה נגררות אחר ברכת המצוה וצריך לברך גם אותן עובר לעשייתן כדרך שמברך ברכת המצוה עצמה דמנא לן לחלק בהכי:

שוב ראיתי מה שכתב הרא"ש בפרק קמא דכתובות סי' י"ב יש שכתבו שצריך לברך ברכת אירוסין קודם קידושין כדאמרינן כל הברכות (המצות) מברך עליהן עובר לעשייתן ויש שכתבו שצריך אחר האירוסין דילמא הדרה בה והויא ברכה לבטלה ועוד שבכל המצות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכין עליהן עובר לעשייתן אבל כאן אין מברכין אשר קדשנו לקדש האשה וכיון שאין מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן עכ"ל והיה נראה שדעת הרא"ש מסכמת לסברא שניה לא מפני מה שהביא סברא זו באחרונה כמו שכתב הגאון קרבן נתנאל שם דבלאו הכי נמי נראה כן לפי מה שכתב בפרק הרואה הנ"ל דלא אמרו לברך עובר לעשיה אלא בברכת המצות וזו סברת הויש שכתבו שהביא הרא"ש כאן אלא שהגאון קרבן נתנאל הכריח שדעת הרא"ש כהיש שכתבו הראשון עי"ש אלא שמכל מקום אין מזה סתירה לסברתו שבפרק הרואה דיש לומר דמה שדעת הרא"ש מסכמת כן הוא מטעם שכתב הר"ן לדעת הרמב"ם והרמב"ן כנז"ל ועל כל פנים נראה מדברי הרא"ש דסברא הראשונה סוברת שגם בברכות שבח והודאה בעינן עובר לעשייתן וכן נראה דעת הרב המגיד בשלישי מהלכות אישות הלכה כ"ג (שעל מה שכתב הרמב"ם לברך קודם הקידושין כדרך שמברכים על כל המצות וכו') כתב וז"ל זה מבואר בכמה מקומות כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן וכו' מוכח שסובר שגם על ברכות שהן שבח והודאה כברכת אירוסין דאירי הרמב"ם נאמר הכלל דמברך עובר לעשייתן וכמשמעות פשט לשון הרמב"ם וכן מתבאר שסובר הרב לחם משנה שם בדעת הרמב"ם שהוקשה לו על מה שכתב מרן הבית יוסף ביורה דעה בריש הלכות מילה שדעת הרמב"ם לברך ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו אחר המילה דהרי היא אחר עשייתה ואנן בעינן עובר לעשייתן וניחא ליה שסובר הרמב"ם כדעת רבינו תם שכתבו התוספות בפסחים ובשאר דוכתי דכשאין המברך עושה המצוה אלא איש אחר הוא העושה המצוה (כמילה שהמוהל עושה המצוה ואבי הבן מברך להכניסו) אינו מברך קודם העשיה שמא יחזור בו האחר ותהיה ברכתו לבטלה וכו' עי"ש מוכח דלולא זה אף ברכת שבח והודאה יש לברך עובר לעשיה (דברי הרב לחם משנה בזה קשים לדעתי העניה והרבה יש לפלפל בכל זה ואיה"ש יתבאר במקום אחר על כל פנים) למדנו מהנז"ל דיש סוברים שגם ברכת שבח והודאה כשמברך העושה המצוה צריך לברך עובר לעשייתה ואם כן יש לומר דלחוש לסברא זו כתב רבינו

מוהרי"ל שצריך לכתחלה לברך כל הברכות עובר לעשייתן (וכן דעת מרן בשלחן ערוך סי' תרנ"א סעיף ה' ועיין בריש סי' תקפ"ה ולסברא זו אתי שפיר מה שלא תקנו לברך שתי ברכות אלו בליל שבת והוצרכו לתקן לברך אותן עם ברכת המצוה לפני הדלקה): ולעיקר החקירה הנ"ל איך מברכינן בערב שבת שהחיינו והגיענו לזמן הזה ועדיין לא הגיע הזמן שהרי מדליק מבעוד יום נראה דשפיר מיקרי זמנה בעת ההיא דשלש שיטות נאמרו בזמן הדלקת נר חנוכה והעריך אותם הכהן ידידי הגאון מוהרש"ל יצ"ו בספרו הבהיר בנין שלמה בסי' ב"ן.

א') שיטת הרי"ף ובעל ההלכות דזמנה לכתחלה משתשקע החמה וכו' אבל מכל מקום לענין דיעבד אינו מעכב רק שתהא דולקת באותו זמן אבל ההדלקה בעצמו אינו מעכב בדיעבד אם הדליקה ביום ואין צריך לכבותה. ב') שיטת הרמב"ם צריך לכבותה ובערב שבת דמדליק קודם הוא משום דאי אפשר בענין אחר והיה תקנת חכמים כן דבערב שבת ידליק מקודם ויוצא בזה ונפקא מינה בין שתי השיטות אם היה אנוס וצריך לצאת לדרך אם יכול להדליק ביום להרמב"ם אינו יכול להדליק ולהרי"ף מותר דהוי כדיעבד. ג') שיטת הר"ן הנ"ל דשקיעת החמה לאו דוקא דהוא הדין דיכול להדליק מקודם ואם כן אין צריך כלל שידלק כשיעור אחר השקיעה עי"ש ולכל הדברות נראה דמה שאנו מדליקין בערב שבת סמוך לשקיעת החמה שאי אפשר בענין אחר וזהו זמן שתקנו חכמים ביום הזה שפיר הוי זמנה ושייך לומר שהחיינו וכו' לזמן הזה וכבר נודע שדעת רבינו התרומת הדשן במדליק בערב שבת וכבו הנרות דאין צריך לחזור ולהדליקן שגם בזה אמרינן כבתה אין זקוק לה משום דחשבינן להההיא שעתא זמן מצותה ביום הזה וכן הסכימו רבני האחרונים כמו שרשמתי לעיל באות ו' בס"ד ושפיר שייך לומר שהגיענו לזמן הזה טו"ב) כלי שהשמן דולק בו בלא פתילה רק מונח טס קטנה וזכוכית קנה חלל דק בתוכו אם יוצאים בנרות כאלו למצות נר חנוכה מי בעינן דומיא דמנורה שהיה בו שמן ופתילהנשאל על זה ידידי הגאון מוהרי"ץ שמעלקיש יצ"ו בספרו הבהיר בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ל"א וכתב בשם הרבנים השואלים בהביאו ראיה ממאי דמבואר בסי' תרע"ג שאין צריך להחליף הפתילות כל שבעה ואילו במנורה מבואר במנחות דף פ"ח ע"ב (נר שכבתה וכו' נדשן הפתילה וכו') דבעי פתילה חדשה אלמא לא בעינן בחנוכה דומיא דמנורה ועוד הביאו ראיה מדלא בעינן דוקא שמן זית וכל השמנים כשרים מוכח דלא בעי דמיא דמנורה והוא יצ"ו כתב לדחות ראיתם הראשונה והשנית נח לו ועוד כתב לפלפל בענין זה ומענין לענין וחזר לאותו ענין וכתב בסק"ז והנני חוזר לגוף הדין כיון דלא בעי דומיא דמנורה ממש דהרי כל השמנים כשרים לכן גם בלא פתילה יוצאין אם

דולק יפה אך כיון דאמרינן דשמן זית מצוה מן המובחר הוא הדין דמצוה מן המובחר בשמן ופתילה וכן לענין נר שבת וביחוד לפי מה שכתב הבדרשי דהאדם נמשל לנר כמ"ש וכו' התורה והאדם חיבור' נר אלקים נשמת אדם התורה להב מתפרד משביב יושב שמים והאדם בשני חלקיו אבוקה נמשכת אורה גוו פתילה נפתלת ונשמתו שמן זית זך בהצמדם והסכמתם ימלא הבית אורה בודאי מצוה מן המובחר להדליק שמן ופתילה אלו תורף דב"ק ועיין בשו"ת הגאון רמ"ץ סי' נו"ן בענין אי בעינן בנר חנוכה דומיא דמנורה והבאתי תורף דב"ק לעיל באות ג' (בד"ה אך את זה) ומדברי הרב עץ הדעת טוב שהבאתי שם (בד"ה והנה מה שכתב) מתבאר גם כן דלא בעינן דומיא דמנורה שהרי כתב שאין שיעור לשמן דחנוכה ואלו בשמן דמנורה הא בענין שיעורא וכן הבאתי למעלה באות ב' דברי כמה רבנים שכתבו דאין שיעור לנר חנוכה רק שתהא דולקת חצי שעה.

ח"י) שכח לברך על הדלקת הנרות וניכר קודם שהדליק כולן נשאל רבינו עקיב"א במהודרא תניינא סי' י"ג אף יש לו לברך או לא והשיב דברכת על הנסים ושהחיינו אף שמיד שהדליק הנר גמר מצותה מברך אותם דלא גרע מרואה דמברך נר חנוכה דפשיטא דאף אם לא בירך בתחלת ראייתן מברך בעוד שרואם הכי נמי כן ואף להסוברים במדלקת אשתו עליו בביתו אינו מברך על הראיה היינו כיון שיוצא בהדלקה אם כן הדלקתה וברכתה כאילו הדליק הוא בביתו לא כן כשהדליק ולא בירך מהיכא תיתי דנימא דגרע כחו במה שהדליק מאילו לא הדליק והיה מחוייב בברכת נר חנוכה מצד רואה וכי בשביל שהדליק גם כן פקע ממנו חיוב זה ואף דבהגהות ש"ע כתב בשם מוהרי"ל דיברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק היינו לכתחלה אבל דיעבד נראה דמברך נס וזמן ואדרבה משם קצת ראיה מדהוצרך הרמ"א (בסי' תרע"ו) לכתוב דין זה כאן דהא פשיטא דהוא בכלל כל המצות דמברך עובר לעשייתן אלא ודאי דלענין נם וזמן לא שייך כל כך עובר לעשייתן ולזה השמיענו דמכל מקום לכתחלה יברכם תחלה ויש לדחות ומכל מקום הסברא ק נראית כמו שכתבתי: אך לענין ברכה להדליק לכאורה כבר גמר מצותה כשהדליק נר אחד דמה שמוסיף הוא מחמת הידור מצוה דאין שייך לברך עליו ואין להביא ראיה דשייך לברך על הידור מדמברכין כל בני הבית אף דמדינא נר איש וביתו זה אינו דשאני התם כיון שרוצה להיות מהמהדרין כונתו שלא לצאת בשל זה המדליק וממילא חייב מדינא כדכתב מגן אברהם תרע"ז סק"ט וכו' אבל לענין מספר הנרות כשהדליק נר אחד יצא ידי המצוה והתוספת רק מכלל מהדרין יש לומר דאין שייך לברך עליו והביא מה שכתב הרב פרי חדש בסי' תרע"ב נשאלתי היה עומד ליל

ז' וסבור שהוא ליל ו' והדליק ששה וכו' שמתבאר דנקט לסברא פשוטה דמשום הידור אין שייך לברך והאליהו רבה בסוף סי' הנ"ל כתב לדייק דצריך לברך ולדינא נראה בנדון דידן יש לסמוך ולברך דיש לצדד עוד דאף בנזכר אחר גמר הדלקתו דיברך כיון שצריך שיעור עד שתכלה רגל מן השוק ואם נתן בה שמן פחות משיעור לא יצא אפילו בדיעבד עיין בסי' תרע"ה אם כן כל משך הדלקתו עדיין מצותו קיימת נמשך והרא"ש בפרק קמא דפסחים סי' ג' מדמה נר חנוכה לציצית ותפילין דיש שיהוי במצותם ואם כן כמו בציצית ותפילין מברך גם אחר הנחתם דעדיין עוסק במצותם הוי כמו קודם עשייתן כן יש לומר בנר חנוכה ואף דיש לחלק וכו' ויש לומר דנר חנוכה מקרי עברה מצותה כיון שאם כבתה אף אחר רגע אין מוטל עליו להדליקו ולא דמי למזוזה ולולב וכו' מכל מקום כיון דכיילינהו הרא"ש בחדא לקרותם שיהוי מצוה יש לומר דמקרי עובר לעשייתן גם דעת כמה פוסקים דבכל ברכות אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אחר כך עיין שפתי כהן יו"ד סי' י"ט סעיף ג' אם כן בנדון דידן בצירוף הני סברות.

א') דעת האליהו רבה דמברך על ההידור. ב') כיון דמיקרי שיהוי מצוה משך הדלקתם יש לומר דמקרי עובר לעשייתן.

ג') דעת הפוסקים אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אחר כך מכל זה נראה לסמוך בנדון דידן דיברך אך אם קודם שהדליק הנוספות כבו הראשונות דבזה ליכא סניף הנ"ל (דמכח שיהיו מצוה מקרי עובר לעשייתן) כיון דכבתה ואזדא מצותה לגמרי הדרינן לפסקא דרבוותא הנ"ל האליהו רבה והפרי חדש אם מברכין על ההידור וספק ברכות להקל אלו תורף דב"ק: והגאון פרי מגדים במשבצות סי' תרע"ו סק"ב כתב וז"ל ואם הדליק כל הנרות יראה דלא יברך אחר כך ככל הדברים מצוה שאין לה משך זמן דלא יברך אחר כך וזמן אומרו בליל שני הא לאחר הדלקה בליל ראשון לא ואימתי שיזכור היינו בליל שלישי ואילך דברכות הללו לא נתקנו כי אם מהדלקה ולא דמי לזמן דרגל שאומרו אפילו בשוק ועיין פרי חדש כאן ועיין מגן אברהם תע"ג א' ומיהו יש לומר שעשה נסים ושהחיינו הרואה נמי מברך אותו כבס"ג הוא הדין כאן אף על פי שהדליק כל שלא בירך בהדלקה מברך על הראיה אבל ברכה להדליק לא דכבר עבר ומיהו אם הדליק נר אחד יש לומר מברך אשאר נרות בליל שני ואילך ואף על גב דנר ראשון רק מצוה והשאר למהדרין כבסי' תרע"א מכל מקום הא כתב המגן אברהם אות א' בשם הב"י תרע"ג דהברכה קאי על כולן ומשמע אם לא דעתו לברך מברך אשאר ועיין אליהו רבה ואי"ה שם יבואר ומכל מקום צ"ע מאחר דמצוה ליכא רק למהדרין עכ"ל גם בספרו ראש יוסף למסכת שבת בסוגיא דדף כ"ג ע"א כתב בענין זה וז"ל נסתפקתי בליל שני

או שלישי שמדליק כמה נרות והדליק אחד ולא בירך אם יברך על הנותרים הואיל ולא הוה כי אם מהדרין וכו' שוב ראיתי ממה שכתב הבית יוסף תרע"ב בשם א"ח אם שכח והדליק רק נר א' ידליק ב' ולא יברך כי דעתו על כולן משמע הא לאו הכי צריך לברך על השאר והביאו המגן אברהם תרע"ו אם כן כל שכן כשלא בירך קודם הדלקה יברך אחר כך כשיש לו עוד להדליק שאר נרות כו' ואם שח בין נר לנר ראוי לברך שנית וצ"ע בזה ועיין בתרנ"א בארבע מינים אם שח מברך שנית וכאן צ"ע גם צ"ע כל מצוה שיש לה משך זמן מברך לאחר עשיה כמו סוכה ותפילין וציצית הוא הדין נר חנוכה יש לה משך זמן אף על גב כבתה אין זקוק לה מכל מקום מצוה הוה ואי"ה בפריי יבואר זה:

והנה במה שהעיר רבינו עקיב"א על הרמ"א למה הוצרך לכתוב כאן דמברך לפני הדלקה דהא פשיטא שהיא בכלל כל המצות שמברך עליהם עובר לעשייתן וניחא ליה דאיצטריך משום ברכת על הניסים ושהחיינו דאין שייך בהו כל כך עובר לעשייתן ולא ביאר שיחתו זו שיחה נאה דאם כן מנא ליה לרבינו מוהרי"ל (מקור דברי הרמ"א) שצריך לברך אותן לפני ההדלקה הנה מתוך מה שכתבתי אני הדל לעיל אות ט"ז מתבאר יפה דהיה מקום לומר שאין צריך לברכן קודם ההדלקה כדעת הסוברים דברכת שבח והודאה אינה בכלל הכלל דכל המצות מברך עובר לעשייתן ואשמועינן דצריך לברכן עובר לעשייתן לחוש לדעת הסוברים שגם בברכת שבח והודאה אמר מר שמואל שצריך לברך קודם עשייתן עי"ש ובעיקר הערתו הנה אמת כי מצינו למרן בש"ע במצות שכתב לברך עליהן (כי יש מצות שלא הזכיר לברך עליהן כמתנות כהונה ושילוח הקן ומעקה וכיוצא) שאף שבסימן כ"ה סעיף ח' כייל לן כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן חזר וכתב כן גם בסי' קנ"ח גבי ברכת על נטילת ידים עי"ש בסעיף י"א אך יש לומר דהוצרך לכתבו שם משומדבר שנתחדש שם שנהגו לברך אחר הניגוב וכו' ובריש סי' תל"ב כיון שהוצרך להשמיענו נוסח ברכת הבדיקה שהיא בעל פתח ואמר קודם שיתחיל לבדוק יברך אשר קדשנו וכו' וכן בסי' תקפ"ה גבי ברכת שופר וכן ביו"ד סי' י"ט בברכת שחיטה הוצרך לכתוב שיברך קודם שחיטה לפי שהיה סלקא דעתין שלא לברך עד אחר שחיטה שמא תתנבל בידו ותהיה ברכתו לבטלה כמו שכתב שם הרב בית חדש עי"ש ובסי' כ"ח גבי ברכת כיסוי הדם כתב לברך קודם הכיסוי לאפוקי מסברת רבינו בעל הלכות גדולות שסובר לברך ברכת כיסוי אחר גמר המצוה עי"ש בטור ובית יוסף ובסי' תרנ"א סעיף ה' הוצרך לכתוב שיברך קודם משום שכלל שתי הברכות על נטילת לולב ושהחיינו (וכמו שעשה הרמ"א בהא דקמן) ובסי' תכ"ב סעיף ב' בא לומר שמברכין על ההלל תחלה וסוף וכן בסוף סי' תפ"ז גבי הלל בליל פסח ובסימן תרצ"ב לענין מגילה

אי משום שכלל גם ברכת הנס והזמן ואי משום שרצה לומר דמברך לפניה ולאחריה הנה בכל המקומות הללו יש מקום לומר דמפני סבה כתב מרן לברך בתחלה ולא סמך על מה שכתב בסי' כ"ה בדרך כלל דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן ולכן בסי' תקכ"ז בעירובי תבשילין שלא היה לו שום סבה לכתוב לברך קודם הנחתו לא כתב כן וסמך על הכלל ואם כן יפה כתב רבינו עקיב"א דלולא שהוצרך הרמ"א לומר שגם ברכת הנם והזמן צריך לברך מעומד לא היה כותב לברך ברכת המצוה תחלה שכבר ידוע זה מהכלל שבידנו כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן כמו שבאמת מרן עצמו בסי' תרע"ו לא פירש שיברך ברכת ההדלקה קודם הדלקה אף שבודאי ברכת להדליק צריך לברכה מקודם וכן ביו"ד סי' שכ"ח כתב בשעה שיפריש חלה יברך וכו' ולא פירש שתהיה קודם ההפרשה וכן בסי' ק"כ סעיף ג' יברך על טבילת כלי וכו' ולא פירש שיברך קודם הטבילה ובסי' רפ"ט לענין מזוזה כתב בא לקבעה וכו' ויברך אשר קדשנו וכו' ולא כתב שיברך קודם הקביעות וכן בסי' רס"ה סתם וכתב המל מברך אשר קדשנו וכו' ולא כתב שיברך קודם המילה ובסי' רצ"ד סעיף ו' גבי פדיון נטע רבעי ויברך בשעת פדיון וכו' וכן בסי' ש"ה סעיף יו"ד בשעה שנותן הפדיון לכהן מברך וכו' ובסי' שכ"א סעיף ו' גבי פדיון פטר חמור מיד כשמפרישו מברך עליו ומתבאר מכל זה שאין דרך לכתוב בפירוש בכל מקום שצריך לברך עובר לעשייה רק בשביל איזה סבה מזכיר לברך בתחלה אלא שמצינו למרן שבסי' תפ"ט בברכת העומר איכפל תנא לאשמועינן דיברך בתחלה אף שלא היה שום צורך לזה לא סמך על הכלל שבידינו כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן וכן ביו"ד סי' אש"ל סעיף ע"ח גבי הפרשת תרומות ומעשר המפריש וכו' מברך קודם שיפריש וכו' ומכל מקום היכא דאיכא למידרש דרשינן ואין להאריך:

יט) במה שנחלקו הפוסקים בהדלקת נר חנוכה במוצאי שבת אם להקדימה להבדלה או להקדים ההבדלה להדלקה זה כמה שנים אשר נהגתי על פי הסכמת רבני האחרונים להקדים ההבדלה דהכי עדיף מטעמים שנאמרו בדב"ק עיין בסי' תרפ"א בדברי הרב טורי זהב שהאריך להוכיח דמעלה דתדיר קודם דוחה למעלה דאפוקי יומא מאחרינן ועוד הסביר דכיון שמברך להדליק נר חנוכה הרי פורק ממנו בזה עול שבת וכו' עי"ש דב"ק והרב פרי מגדים במשבצות שם כתב שכמדומה לו שהרב אביו נהג כדברי הרב טורי זהב להבדיל בביתו קודם ההדלקה וסיים וכן אני נוהג ואין לגעור בשום אדם כי יש לו על מה לסמוך גם הרב מחצית השקל אחר שהביא תורף דברי הרב טורי זהב סיים וכן כתב בא"ר (באליאו רבה) בשם תי"ט (לפי הנראה רק בשם תי"ט קאמר ואיהו לא סבירא ליה הכי כמו שמתבאר מדברי מרן חיד"א בברכי יוסף שאכתוב להלן איה"ש)

וכן הסכים פרי חדש לדעת טורי זהב ובבית הכנסת אין לשנות שום מנהג ובביתו דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד והרב מאמר מרדכי אף שכתב שמנהגם הוא להדליק קודם ההבדלה בין בבית הכנסת בין בבית סיים והרבה מן האחרונים נחלקו על מרן ומור"ם בזה והרב ערוך השלחן הביא דברי הראב"ד שבספר תמים דעים סי' קע"ד ושהאורחות חיים והכלבו בהלכות הבדלה והלכות חנוכה נראה דעתם שמסכימים עם הראב"ד ורבינו חננאל שהרי כתבו המנהג להדליק קודם ואין ראוי לעשות כן וכו' וכן כתב הפרי חדש דלאחר אפוקי יומא במעשה עדיף וכן הסכים הרב בית דוד סי' תע"ד גם הרב רב דגן בנימוקיו כתב בשם הרב בית דוד סי' תע"ד שהסכים לענין מעשה שיבדיל קודם ושכן הוא מנהג שאלוניקי וכן הוא מנהגינו וגם כתב דבבית הכנסת יבדיל תחלה עכ"ד הרב רב דגן: גם הרב שלחן גבוה העלה להבדיל קודם ושמח שמצא שכיונה דעתו לדעת מר רבו הרב בית דוד בכל ראיותיו ושדחה שם מה שכתב הרמ"א לחלק בין בית הכנסת לביתו עי"ש ומרן חיד"א במחזיק ברכה כתב שהרב מר וקציעה כתב דהגאון מר אביו היה מלעיג על המדליק קודם אך כתב (שהוא מר וקציעה) אחר העיון נתברר לו ההיפך ודחה כל דברי הטורי זהב באריכות וגם כתב שהראב"ד לא הקפיד אלא על ברכת מאורי האש ורק מאורי האש מברך קודם שידליק אבל ברכת הבדלה מודה דמאחרינן לה ושהאריך בזה ומרן חיד"א כתב שלא זכר שבתמים דעים סי' קצ"ד הביא דברי הראב"ד בסי' קע"ד (העתיק דברי קדשו וסיים) ומדבריו מוכח שסובר דאומר כל ההבדלה קודם הדלקת נר חנוכה היפך מה שכתב הרב מר וקציעה בדעת הראב"ד ואף שהוא קאי על מה שכתב בשלטי הגבורים בשם הראב"ד שהביא הטורי זהב ובתמים דעים כתוב הרב אב"ד נראה שגם הראב"ד שכתוב בשלטי הגבורים בענין זה הוא הרב אב"ד אף שאין נראה כן מהכנסת הגדולה ומכל מקום הרי הרב אב"ד חמיו של הראב"ד קפיד על מאורי האש וכתב שמבדילין קודם ומוכח כל ברכת ההבדלה כדאמרן והרואה יראה מה שכתב הרב מר וקציעה דיש לדחות דבריו ואין מופת להכריח להדליק מקודם ותיסגי לתת פנים למאן דאמר דמדליק קודם ומאן דעבד כמר עבד וכדכתיבנא בברכי יוסף ובברכי יוסף כתב דרבים נהגו כסברת הרבנים טורי זהב ופרי חדש להבדיל קודם ואחר כך להדליק דאפוקי יומא במעשה עדיף וראה שהרב אליהו רבה האריך לקיים מנהגם להדליק קודם וכתב דבכל מה שכתב ליישב מנהגם אין בו דבר לחייב לנהוג כן רק שהרב טרח ומיישב מנהגם ומי שנהג להבדיל קודם יתמיד כסברתו ומנהגו ובשאלת יעב"ץ סי' נ"ב כתב שהגאון אביו היה מלעיג על המדליק קודם הבדלה וכן עיקר כדכתיבנא דאין למחות במי שנהג להבדיל קודם והוא הדין דאין למחות במי שמדליק קודם דיש לו על מה

לסמוך ונהרא נהרא ופשטיה וסיים שהרב בית דוד בסי' תע"ד כתב שהרב פרח מטה אהרן מנהגו שהיה מבדיל תחלה.

והרב ישועות יעקב האריך מאד לפלפל בדברי הרב טורי זהב ודחה סברתו וראיותיו וסיים סוף דבר הגם שאיני כדאי לדחות דברי הטורי זהב ובפרט שפה קהלתינו הוקבע המנהג כמותו כי אתריה דרב הוא אמנם נראה לי שבמקומות שנהגו להדליק קודם הבדלה יש להם על מה שיסמוכו ואין לבטל מנהגם עכ"ל ומרן החבי"ף בספר רוח חיים כתב כסברת הטורי זהב ופרי חדש וא"ז וי"א (ויד אהרן) וערוך השלחן הוא מנהגנו להבדיל תחלה ואחר כך הדלקה וציין לעיין בספר מועד לכל חי סי' ז"ך אות י"ז ובספר והוכיח אברהם ח"א בפרק של חנוכה וחמד משה וחלקו של ידיד ונזירות שמשון ומשחא דרבותא ובקונטריס אחרון שם ואשל מפרי ומספרי דבי רב שבעה כוכבי לכת הנ"ל אין גם אחד מצוי אצלי וספר א"ז שציין אם הוא ס' אליהו זוטא הנה ממה שכתב מרן חיד"א בשמו בס' אליהו רבה נראה שדעתו מסכמת לדעת הסוברים להדליק קודם הבדלה היפך ממה שפסק באליהו זוטא כדעת הטורי זהב כדכתב ברוח חיים בשמו ואולי חזר בו באליהו רבה או שלא כתב אלא ליישב המנהג אף שהוא אינו סובר כן ומי שנמצאים אצלו שתי התורות זוטא ורבה ישכיל בכונתו והרב דברי מנחם ציין לעיין בזה בס' קול אשכנזי ד' כ"א (נ"א) ע"ב והרב יפה ללב יצ"ו אחר שהביא פסק הטורי זהב להבדיל בביתו קודם ואחר כך להדליק כתב וכן כתב בשיירי כנסת הגדולה ולענין מעשה בספר מטה משה סי' תתקצ"ג כתוב דהנכון להדליק אחר ההבדלה ומה שכתוב בבאר היטב החדש דבספר אליהו רבה העלה דלעולם מדליקין תחלה ודחה דברי הטורי זהב עין רואה להרב בס' אליהו זוטאשכתב בסוף דבריו נראה לי שאין לשנות בבית הכנסת מהמנהג אבל כל יחיד בביתו יבדיל ואחר כך ידליק וכמנהג מקומות הכלבו וכן מנהג עירנו איזמיר להבדיל בבית תחלה ואחר כך להדליק וכן הוא מנהג שאלוניקי וקושטא וכן המנהג בעיר הקודש ירושלים תוב"ב כמו שכתב הרב שמו משה בסוף סי' י"ד וכן עיקר ואל תתמה על מה שכתב בשיירי כנסת הגדולה שאין המנהג כן וגם בכנסת הגדולה כתב דנהוג עלמא כדכתב רמ"א דאפשר שזה היה בזמנו ואחר כך נשתנה המנהג אלו תורף דב"ק ומדברי הרב דברי מנחם נראה קצת דלזה נוטה דעתו להבדיל קודם הדלקה:

הא למדת דשלמים וכן רבים מרבני האחרונים נקטי לדינא בזה דלא כפסק מרן והרמ"א ומעידים בגדלם שכן מנהג הרבה מקומות עלית על כולנה מנהג עיר קדשנו ירושלים תוב"ב ועל פי זה גם אני הדל נהגתי מאז להבדיל ואחר כך להדליק וכן אני מורה ובא

ואף שראיתי שהרב נהר שלום הרבה להשיב על כל דברי הרב טורי זהב גם הרב בית מאיר כתב דממה שאמרו בירושלמי ופסקו מרן בש"ע סי' תרפ"א סעיף א' דאין מבדילין בנר חנוכה שאין נהנין לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו מוכח כדעת מרן והרמ"א שאם לא כן הרי דין זה ללא צורך שהרי בלא זה מבדילין קודם הדלקה ועיין בעטרת זקנים אף שיש לדחוק שרצה לבאר אם אחד הבדיל והדליק שלא יבא אחר ויבדיל על נרות אלו מכל מקום הפשט כדעת השלחן ערוך עכ"ל מכל מקום לא נטיתי מסברת הפוסקים שהזכרתי למעלה כי ברבים היו ועל הוכחת הרב בית מאיר מלבד מה שדחה הרב יש לומר דהוצרכו לאשמועינן למי שלא היה לו יין להבדיל והדליק נר חנוכה וסמך על מה שהבדיל בתפלה ולא בירך מאורי האש כי מצפה שיביאו לו ויסדר כולן על הכוס והדליק נר חנוכה טרם שיעבור עיקר זמנה ואחר שהדליק הובא לו יין ורוצה להבדיל על הכום כל הברכות לזה אמרו שלא יבדיל על נרות אלו כיון שאסור לו ליהנות מהן ועל כל פנים כיון שיש לדחות אף אם הוא דוחק אין זה הכרח ברור ויש לנו לתפוס כדעת רובא דמינכר מרבני האחרונים הנז"ל דהעיקר הוא להבדיל בתחלה ואחר כך להדליק ואף לענין מקרא מגילה שהבין הרב טורי זהב בדעת הראב"ד שהביא הרב שלטי הגבורים בפרק במה מדליקין דקריאת המגילה קודמת להבדלה וישנו בנותן טעם לחלק בין הדלקת נר חנוכה לקריאת המגילה דבהדלקה כיון שמברך להדליק נר לא נוכל לומר שעדיין קדושת שבת עליו לכן ראוי להקדים ההבדלה משום דתדירה אבל במגילה אף שהדליקו נרות לקריאת המגילה מכל מקום לא ברכו על הדלקתן ואינו נראה שפורק ממנו עול שבת וכו' הנה הרב ערוך השלחן כתב שדברי הראב"ד מבוארים בספר תמים דעים סי' קע"ד דגם במגילה סובר להבדיל קודם והביא מה שפירש הרב שיירי כנסת הגדולה בסי' תרצ"ג בכונת הראב"ד וכתב על דבריו שאין נראה כן מדברי הארחות חיים והכל בו בהלכות הבדלה והלכות חנוכה שכתבו בשם הראב"ד ורבינו חננאל דאין לקרות מגילה עד אחר הבדלה דאין לברך על האור אחר שמילא עיניו אלמא חד טעמא הוא וכו' אלו תורף דב"ק והשגתי עתה ספר האשכול עם ביאור נחל אשכול וראיתי בחלק שני בהלכות חנוכה ופורים צד כ"א שכתב ונר חנוכה במוצאי שבת ראינו רבים מברכין קודם הבדלה ולי הכותב נראה שטעות בידם שאין שום עסק בעולם קודם הבדלה ואילו היה אפשר להבדיל קודם שידליק הנר שמברכין עליו מאורי האש לא היינו מאחרין ההבדלה ומה שאמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו לא אמרו לאחר הבדלה אלא לעשות נר יפה שיהיה מבחין בין מטבע למטבע לראות כל דבר יפה ואם עושין כן משום זריזין מקדימין למצות הבדלה נמי מצוה כמו נר חנוכה

והיא ראשונה לכל מעשה ואין מעבירין על המצות דכך אנו אומרי' נמי הכי בהבדלה ומקרא מגילה הבדלה ראויה להקדי' מזה הטעם שאין שום מעשה קודם הבדלה אבל הקורא המגילה ומילא עיניו מן האור מתחלת המגילה וניזון ממנה עד סופה ואחר כך מברך בורא מאורי האש כמו שנהגו בעירנו לא נכון הדבר וכתב שם הגאון נחל אשכול דמה שבשלטי הגבורים מביא שדעת הראב"ד להבדיל קודם נר חנוכה ולא זכר מגילה הטעה את הטורי זהב לחלק ביניהם ונתן טעם לדעת הראב"ד וכו' והנך רואה משם וכאן הראב"ד ורבינו חננאל ואשכול סוברים שאף במגילה יבדיל קודם שאין ראוי לברך על המאור אחר שמילא עיניו ממנו וכוונתו שאף שבמגילה צריך נרות למצוה דקראה על פה לא יצא ונהנה בתכלית ההנאה מאש ואיך יברך אחר כך להכי לא שייך הכא אפוקי יומא מאחרינן דכבר נפק שבת על ידי הנרות שהדליק ואין לומר יברך על הנר ויקרא מגילה ואחר כך יבדיל דהא קיימא לן כר"י פסחים נ"ד סודרן על הכוס אבל שם בפסחים גבי יקנה"ז לקידוש אין צריך נר ואינו מדליקו בשעת מעשה אלא אי איתיה קמן מברך כדאמרינן בברכות דף נ"ג אין מחזירין על האור כדרך שמחזירין על המצות וכן נמי ספירת עומר מודו הני רבוותא דסופר קודם הבדלה שעדיין אין צריך ליהנות מן הנר ולא כדכתב טורי זהב משום דבתחלת לילה ראוי לברך משום תמימות והבדלה אינה אלא לאחר שהוסיף מחול על הקודש דאם כן במגילה נמי יאחר ההבדלה ובפרט להראב"ד דהתחיל מבעוד יום יצא עכ"ל הרי מפורש שדעת הראשונים הנ"ל שגם במגילה הדין כן להבדיל קודם קריאת המגילה:

ודאתאן עלה לענין הדלקה והבדלה מצאתי דאתא לידאי ס' נחמד שו"ת מחנה ישראל לרב גדול בדורנו (נדפס בשנת תרמ"א) מוהרי"ש ניימאן וראיתי בח"ב בדף פ"ו ע"ב והלאה האריך מאד בפילפול חריף לדחות ראית הרב טורי זהב משום דתדיר קודם ואמר מר דאין שייך תדיר קודם אלא כשרוצה לעשות עתה את התדיר אבל כאן שאינו רוצה להבדיל משום דמאחרינן אפוקי יומא אם כן מקרי לא הגיע זמן התדיר ואין תדיר וגם על מה שהסביר הרב טורי זהב דכיון שמדליק ומברך על ההדלקה אין שייך לומר שאינו פורק עול שבת וכו' הרבה להשיב ועוד כתב טעם אחר להקדים ההדלקה להבדלה משום פרסומי ניסא והאריך בכל זה ואכתוב רק דברי מסקנתו לדינא וז"ל הגם שאיני כדאי להכריע ולהורות לאחרים כן על כל פנים לעצמי אני נוהג להדליק נר חנוכה קודם הבדלה זולת לפעמים שאין הפתילות מזומנים מערב שבת וצריך לעשות אותם במוצאי שבת אזי מחמת שגם למנהגינו שמדליקין נרות תכף אחר הבדלה בתפלה עם כל זה במלאכות גמורות אנו נזהרין שלא לעשות רק אחר הבדלה על הכוס ואפשר עשיית

פתילות מלאכה גמורה חשובה לזה אז הייתי מבדיל קודם כמו שכתב המגן אברהם באם שכח אתה חוננתנו מטעמו כיון שיש אומרים לעולם להבדיל קודם והגם שהביא האליהו רבה בשם המהרי"ל שאין נכון לעשות פעם כך ומשיג על המגן אברהם בזה כבר כתבתי לעיל דעת המגן אברהם דלא שייך זה אלא בקביעות לעשות פעם כך ופעם כך לא במקרה וכן דעתו בכמה מקומות ועיין בסי' תקנ"ט סעיף ז' דאפילו במקום שיש חשש איסור לא חיישינן במידי דלא קביעי עיין בטור א"ח שם כל שכן כאן דאין כאן איסור כלל דיש אומרים דלעולם מבדילים תחלה דיכולין לנהוג כן והמר"ל לא כתב דאי לעשות פעם כך אלא לדעתו שסובר שמהראוי לעולם להבדיל תחלה ואפילו מי שרוצה להדליק תחלה ולהבדיל אחר כך כדעת שאר הפוסקים הסוברים כן ולזה אמר דלמא ישכח להבדיל בתפלה וידלק נר חנוכה קודם הבדלה על הכוס ויעשה איסור לזה אמר שמהראוי לעולם להבדיל תחלה אבל למה שביארתי שמעיקר הדין ראוי להדליק נר חנוכה תחלה וכי בשביל שמא ישכח פעם אחד יעשה בכל פעם שלא כדין אלא אמרינן שלעולם יעשה כדין ואם ישכח יבדיל קודם ואי משום שמא ישכח לגמרי וידליק נר חנוכה כולה הא לא חיישינן והנלענ"ד ברור כתבתי שאין לנטות מדברי הרמ"א ז"ל ומנהגים עכ"ל וכמדומה לי דאילו הרב הנ"ל הוה חזי אמבוהא דספרי דאייתינה לעילא חבל נביאים מרבני האחרונים (ויש שכתבו שכן דעת איזה ראשונים הראב"ד ורבינו חננאל וכו') הוה הדר ביה שכן ראוי להיות חוזר וכל לגבי דידן ודאי אין לנו לזוז ממנהגנו להבדיל קודם ההדלקה כדעת רבנן בתראי הנז"ל וכמנהג כמה מקומות הנז"ל כ) בנוסח הברכה אם לומר להדליק נר חנוכה או נר של חנוכה הנה הרב הון עשיר בסוף פרק הכונס אמאי דתנן ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור כתב בנר של חנוכה לא קתני אלא בנר חנוכה שמעת מינה דהכי גרסינן בש"ס בברכתנר חנוכה לאפוקי ממאן דגרסי ואמרי נר של חנוכה בברכתה דמשמע דהנר באה מחנוכה אבל הנר עצמה אינה חנוכה שלמה וכדדייקינן בש"ם בשבת דף כ"ט ע"ב על פתילת הבגד דמדלא תני פתילה של בגד שמעת מינה דאין פתילה זו חלק מבגד גדול אלא הבגד עצמו שהוכפל ועשאוהו ועדיין בגד הוא והכא נמי הנר אינה חלק מחנוכה גדולה בפרט בליל ראשון אלא הנר היא החנוכה כולה ממש ואפילו בכל הלילות כל הנרות כאחד הוי מצות חנוכה ואכולהו מכוין בתיבת נר דקאמר בברכתו נמצא דלעולם האי נר דמזכיר בברכתו אינו חלק חנוכה אלא הוא כל החנוכה ולפיכך אינו ראוי לומר נר של חנוכה ולא דמי לברכת נר של יום טוב ושל יום הכיפורים ושל שבת דהתם אין כל מצות הימים ההם תלויים בנר לבד עד שנאמר שהנר הוא כל מצות היום ההוא אלא חלק קטן מחלקי המצות הנהוגות בימים ההם

לכך אתי שפיר למימר נר של שבת וכדומה דומיא דפתילה של בגד אבל בחנוכה אין בה מצות אחרות כי אם הדלקת הנר בלבד נמצא שהנר בחנוכה היא החנוכה עצמה לכך שייך לומר נר חנוכה כמו פתילת הבגד ודוק כי הוא דקדוק אמיתי ועיין בספרי משנת חסידים מפתח הכוונת סדר מועד מסכת חשון וכסלו פרק ד' פסקא ג' עכ"ל ולפום ריהטא אינו מובן מה שכתב דבחנוכה ליכא אלא מצות הדלקה ולא מצות אחרות והא איכא הלל והודאה וקריאה בספר תורה ונראה דילמד סתום מן המפורש בדברי מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תרע"ו וז"ל (אחר שציין למה שכתב בברכי יוסף שמנהגנו לומר נר חנוכה כדכתב מרן ובשבת נר של שבת וכתב הטעם והביאו הרב שערי תשובה) ואפשר עוד לומר דבחנוכה ליכא מעשה אלא בנרות ולא ענין אחד במעשה כלל וזהו נר חנוכה דחנוכה הוא הנר דוקא מה שאין כן בשבת דיש בו כמה מצות מעשיות כגון סעודה וקידוש ובגדים נאים וכיוצא ואחד מהמצות היא הנר וזהו שאומרים נר של שבת דשבת יש בו כמה דברים וזה אחד מהם והיינו נר של שבת הנודע בכמה עניינים לא כן חנוכה דאין בו מעשה אלא הנר ודוק ועיין מה שכתב הרב שאלת יעב"ץ בסוף ספר לוח ארש ד' ס"ח ע"א עכ"ל ולפי הנראה גם הרב הון עשיר לכך נתכוון במה שכתב דבחנוכה אין בה מצות אחרות וכו' כלומר מצות מעשיות אחרות אין בה ושני נביאים מתנבאים בסגנון אחד:

והנה הרב באר היטב ברישׁ סי' תרע"ו ציין לעיין בשו"ת הלק"ט ח"א סי' ג' (אחר שהביא לומר שלחנוכה תיבה אחת) ולא הוה ידענא מאי אמר רב הלק"ט בזה כי אינוי מצוי אצלי ועתה ראיתי בשו"ת כנף רננה סי' פ"ב קרוב לסופו (בד"ה ועיין בספר) שכתב בשמו לומר להדליק נר חנוכה והסוד בראשי תיבות נח"ל עכ"ל והגאון כנף רננה שם הביא תורף דברי הרב הון עשיר וביאר דבריו שאף בשאר לילות שיש נרות הרבה כל הנרות נמשכות אחר הנר האחד שהוא העיקר וכל הנרות כחד חשיבי ומכל מקום אנו אומרים הנרות הללו אנו מדליקין וכו' לפי שבאמת הן נרות הרבה והוקשה לו מה שכתב דכל מצות חנוכה היא הנר דהא איכא קריאת הלל שהיא גם כן בקום עשה וכתב ליישב דבאמת גם קריאת הלל נמשך אחר הנר דאיתא בפסיקתא פסקא דחנוכה למה קורין הלל דכתיב אל ה' ויאר לנו והאריך קצת בדברים טובים ונכוחים:

כא) כתב מרן בסי' תרע"א אפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק וכתב הרב באר היטב אבל אינו חייב להשכיר עצמו כמו בארבע כוסות ולא הראה מקום מוצא דין זה דנר חנוכה קיל מארבע כוסות והרב המגיד ברביעי מהלכות חנוכה דין י"ב העדיף כח נר חנוכה מארבע כוסות והרב לחם משנה כתב דשניהם שוים

ולא היה לו להרב המגיד ללמוד בכל שכן אלא בהוא הדין ובשו"ת כנף רננה סי' פ"ד ביאר הגאון יצ"ו דעת הרב המגיד דאף שבארבע כוסות נמי איכא משום פרסומי ניסא מכל מקום עיקר הפרסומי ניסא אינו בארבע כוסות דרבנן אלא במצה ומרור ופסח והגדה שהן מדאוריתא וארבע כוסות הוי רק חלק מחלקי המצות דפרסומי ניסא אבל נר חנוכה היא כל המצוה דפירסום נס דחנוכה ולכן עדיף מארבע כוסות ואף לדברי הרב לחם משנה על כל פנים נר חנוכה לא גרע מארבע כוסות ואם כן קשה מנא ליה להרב באר היטב דאינו חייב להשכיר עצמו בשביל נר חנוכה ואחר שכתב להסביר שיש לחלק בדין להשכיר עצמו להקל בנר חנוכה מארבע כוסות מסיק בצריך עיון גדול לדינא כי באמת משמע מדברי הרב המגיד דנר חנוכה עדיף מארבע כוסות ועל שינוי הלשון שבשלחן ערוך מסי' תע"ב לסימן תרע"א אין להעמיד כי בסי' תע"ב העתיק מרן לשון רשב"ם ובסימן תרע"א העתיק לשון הרמב"ם אלו תורף דב"ק ולפי הנראה הרב באר היטב כתב כן על פי דברי הרב עולת שבת שהרואה יראה להרב מאמר מרדכי שכתב בשם הרב עולת שבת כדברי הרב באר היטב ומה שהשיג הרב כנף רננה על זה כיונה דעתו לדעת הרב מאמר מרדכי שכתב על דברי הרב עולת שבת ואין דבריו נראים דמדאמרינן שחייב למכור כסותו כל שכן שחייב להשכיר את עצמו ועוד כבר נתבאר שדין זה נלמד מארבע כוסות ולהרב המגיד נר חנוכה חמיר מארבע כוסות וילפינן מנייהו בכל שכן לנר חנוכה דחייב ואין לנו להמציא חילוקים ובסימן תע"ב העתיק לשון הרשב"ם וכאן העתיק לשון הרמב"ם ובשניהם הדין שוה אלו תורף דב"ק גם הרב דברי מנחם הביא דברי הרב מאמר מרדכי גם הרב ערוך השלחן כתב משמע דחייב להשכיר עצמו כמו בארבע כוסות וכן מוכח מתשובת הריב"ש סי' קי"א דאין שום עני פטור וציין לעיין בס' אליהו רבה ואינו מצוי אצלי וכן ס' עולת שבת לעיין בדב"ק ועל כל פנים דעת שלשת הרועים הנ"ל שוה דחייב להשכיר עצמו גם לנר חנוכה דלא כהרב עולת שבת וכדנוטה דעת הגאון כנף רננה:

כב) נר חנוכה דקיימא לן שאם הניחה למעלה מעשרים אמה דפסולה כתב הרד"א דרמוז בתורה שנאמר זאת חנוכת המזבח ביום עולה ק"ך רמז לעשרים אמה שהם ק"כ טפחים וכתב על זה הרב שלחן גבוה בסי' תרע"א ס"ק י"ד ולא ידעתי פירושו וחשבונו איך עולין ארבע תיבות הללו למנין ק"כ עכ"ל והטיב אשר דבר הרב מוהרא"ק והובאו דבריו בס' משק ביתי דף פ"ו ע"ב דשתי תיבות זאת חנוכת אינן מן המנין רק אהמזבח ביום הוא דקאמר שעולה ק"כ והוא פשוט: כג) נר חנוכה שנתן בה שמן כשיעור חצי שעה ודלק יותר נשאל הגאון בשו"ת רמ"ץ סי' ב"ן אם מותר להשתמש כנגדה אחר החצי שעה וכתב שהרב השואל הביא דברי שילטי הגבורים בפרק שני דשבת שהובאו במגן אברהם סי'

תרע"ז סק"י דמסופק בזה לאסור ומר ניהו הרב המחבר אחר שהאריך לפלפל בענין זה ואביזריה הלכה זה העלה (בסק"ד) וז"ל ומעתה נבא לנדון השאלה וכו' דמעיקרה דדינא יש לאסור דהרי השמן הזה שכפי הרגילות היא שיעור לחצי שעה אקציה למצותו ובמה נסתפק בזה הש"ג אחרי שכבר הכריע דאין השאלתות מחולק עם הרי"ף ושניהם סברי דבשיעור הצריך להדלקה אסור להשתמש אף שנכבה משום דאקציה לשמן זה למצותו ואף שיכבה אסור להשתמש בו אף דשכיח קצת שיכבה דהרי אין מדליקין בחנוכה בשמנים שאינם נמשכים היטב אחר הפתילה למאן דסובר כבתה זקוק לה ואף על פי כן לפי מאי דקיימא לן דמדליקין בהם משום דכבתה אין זקוק לה אסור להשתמש בו אף שיכבה מטעם דלא אסיק אדעתיה כזאת ואקציה כל השמן למצותו ואפילו לדעת הר"ן דסבירא ליה דהרי"ף מתיר אפילו בלא נתן שמן רק כשיעור ונכבה בתוך השיעור היינו משום דשכיח קצת שיכבה כמו שכתבתי לעיל ולהכי יש לומר דלא אקציה להשמן מתשמישו אם יכבה אבל לא מסתבר דאסיק אדעתיה שידלק יותר מהרגילות ולא אקציה כזאת מדעתו ולכן לא מיבעיא בשעה שדולק שאסור להשתמש נגדו דהרי רש"ל מחמיר בזה מצד מראית עין שהרואה יסבור דאפילו בתוך השיעור מותר להשתמש נגדו כמבואר בטורי זהב בסי' תרע"ב ובמגן אברהם בסק"ד והיינו אף בנתן שמן יותר מהשיעור אלא אף בשיכבה מעצמו גם כן אסור ליהנות ממנו מעיקרא דדינא וראיה לזה ממה שכתב הרשב"א בתשובה הובא בבית יוסף דלדעת הרי"ף דמותר להשתמש בנר חנוכה אחר שדלק כשיעור אסור להדליק בשמנים אלו שאין נמשכין אחר הפתילה רק בשיעור מצומצם דאי לאו הכי יש לחוש שיטה כשישתמש בו אחר השיעור ואכתי יש לחוש דילמא יקרה שידלקיותר מהרגילות אלא ודאי דגם בזה אסור ואם תאמר דאינו אסור רק דלא חששו חז"ל לזה משום דלא שכיח אם כן גם האי גברא לא אסיק אדעתיה הך מילתא דלא שכיח ואקציה לכל השמן הזה למצותו כמו שכתבתי לעיל וצריך לומר דספקו של השלטי גבורים היא כיון דאין רגילות שידלק יותר אין לתלות בזה רק מסתמא טעה ונתן שמן יותר משיעור לחצי שעה ובזה כבר כתב דגם הגאונים מודים בזה להרי"ף דמותר וגם זה דוחק קצת דלדברי המגן אברהם בסי' תרע"ב סק"ג דאי אפשר לקצוב בזה שיעור השמן דתליא בעובי הפתילה יש מקום לומר כן שטעה אבל דעת השלטי גבורים שם מקודם דיש לחשוב ולקצוב השיעור אם כן הטעות מילתא דלא שכיח ואולי סובר דמכל מקום הוא שכיח יותר מלתלות שדלק יותר מהרגילות והוי מוקצה בטעות דלא הוי מוקצה כמבואר ביצה כו' עי"ש ויהיה איך שיהיה כאשר שאל מעלתו אם לשמש נגדו בעוד שדולק אין נפקא מינה בספקו של השלטי גבורים דהרי רש"ל אוסר בזה משום

מראית עין אף בנתן בודאי יותר מהשיעור כמו שכתבתי לעיל וגם במגן אברהם בסי' תרע"ז בסק"י חוכך להחמיר בזה מדינא עכ"ל:

כד) נהגו בכל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ואינו זריז בזאת גם כי הוא הדור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש כן הוא לשון הכלבו בהלכות חנוכה בסי' מ"ד ובטור סי' תרע"א כתב ובבית הכנסת מניחה לדרום זכר למנורה וכו' וכתב מרן הבית יוסף ומה שכתב שמניחין נר חנוכה בבית הכנסת נראה שתקנו כן מפני האורחין שאין להם בית להדליק בו כמו שתקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא וכן כתב הכל בו וכתב טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פירסום גדול וקידוש שמו יתברך כשמברכים אותו במקהלות עכ"ל מרן ונראה דמה שכתב שכן כתב הכלבו אין כונתו על הטעם אלא אעיקרא קאי (אמה שכתב הטור שמניחים נר חנוכה בבית הכנסת) וקאמר שגם הכל בו כתב כן כלומר שמניחים בבית הכנסת ולא מהטעם שכתב מרן אלא מטעם אחר שהוא כדי לפרסם וכו' והיינו דלא כתב מרן וכתב עוד טעם אחר וכו' רק כתב וכתב טעם אחר כאילו אמר ולא הטעם שכתבתי) ואישי כהן גדול בספרו הבהיר בנין שלמה יצ"ו בסי' ג"ן הבין שכונת מרן לומר שגם הכל בו כתב כטעמא די טעים איהו גופיה ותמה עליו שבכל בו לא נזכר טעם זה כלל ולי הדל נראה פשוט כמו שכתבתי: ומה שפקפק בטעם מרן הבית יוסף בלא ימנע דאם האורחים דרים באכסניא בבית אחר שיש שם בעל הבית שמדליק נר חנוכה הרי צריכים להשתתף בפריטי כדקיימא לן בסי' תרע"ז ופשיטא שאין יוצאין במה ששומע בבית הכנסת ואם הם דרים בחדרים הסמוכים לבית הכנסת כדמיירי בקידוש כמו שכתבו התוספות בפסחים דף ק"א ד"ה דאכלי אם כן מחוייבים להדליק בפני עצמם דהא מבואר בסי' תרע"ז דאם יש לו פתח פתוח לעצמו אינו יוצא במה שישתתף עם הבעל הבית אלא צריך להדליק בפתחו ואולי דמיירי שהחדרים שאצל הבית הכנסת אין להם פתח אחר לחוץ רק נכנסין ויוצאין שם דרך פתח בית הכנסת והוא דוחק עכ"ל נראה דיתכן לומר דאף שהחדרים הסמוכים להבית הכנסת המיוחדים לאורחים יש להם דרך כניסה ויציאה מבחוץ אין צריכים להדליק בפני עצמם שכיון שכל עיקר מה שחייבו להדליק למי שיש לו פתח לעצמו אינו אלא מפני החשד הנה בחדרים האלו המיוחדים להאורחים ובשבילם הוא שנתקן להדליק בבית הכנסת (לפי טעם מרן) אין כאן חשד דהכל יודעים שאין בחדרים הללו אלא אורחים שאין להם בית דירה אחרת ושפיר יוצאים בההדלקה שבבית הכנסת ומה שהקשה על טעם הכלבו (להוציא מי שאינו בקי) דעל כרחין כונתו שאינו בקי לברך ואם

כן איך יוצא בהדלקה של בית הכנסת הא יכול להדליק בעצמו ולבקש מאחר שיברך בשבילו כמו בכל הברכות שסופר מברך ובור יוצא והצריך עיון הנה לפי מה שהעתקתי לשון הכל בו להוציא מי שאינו בקי ואינו זריז בזאת (ואולי נכון לגרוס במצות) נראה דלישנא דלהוציא שאינו בקי אשגרת לישן הוא ועיקר הטעם הוא להוציא את מי שאינו זריז במצוה זו ולא יחוש להדליק נר בביתו לזה תקנו שתהיה הדלקה בבית הכנסת ויצאו בה אותם שאין זריזים במצות: ושם חקר הגאון יצ"ו במה שנוהגים בכמה מקומות בבתי כנסיות ובתי מדרשות להדליק נרות חנוכה גם בבוקר בעת תפלת שחרית על מה הוטבע מנהג זה שהרי כל הטעמים שנאמרו בפוסקים על מה שתקנו להדליק בלילה בבית הכנסת לא שייכי בהדלקה בבוקר וישנו בנותן טעם לשבח כדי לצאת ידי דעת הרמב"ם בשלישי מהלכות תמידין ומוספין דבהטבת המנורה דשחרית היתה גם הדלקה אם מצא שכבו הנרות וכו' והאריך לפלפל בדין זה בחריפות ובקיאות כדרכו בקודש לך נא ראה דבריו המצודקים.

מדבש ונופת צופים מתוקים. הלכות מרובות דולה ומשקה מים עמוקים.

האל יתברך יקבץ נדחי עמו ישראל כולם צדיקים ודלתי שמים יפתח ויצו שחקים. לקבל עתירתינו פתח לנו שערי גאולה.

ריוח והצלה. וכן דוד עבדך יבא ויגאלנו במהרה בימינו (לפ"ק) אז' ישיר משה ובני ישראל את השירה בתופים ומחולות בקולות וברקים: